

NIKOLA LJUBIČIĆ

ZBIRKA ČLANAKA

VOJNO DELO

1961-1981

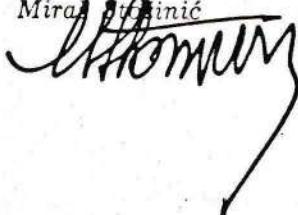
Druže generale,

Ceneći Vaš izuzetan doprinos kao saveznog sekretara za narodnu odbranu razvoju vojne nauke, razradi koncepcije i doktrine opštene narodne odbrane i društvene samozaštite i, posebno, strategije oružane borbe, kao i Vaš lični angažman kao plodnog vojnog pisca u proteklih 20 godina u kreiranju naše vojne misli na stranicama opštевojnog teorijskog časopisa »Vojno delo« — što se jasno vidi iz obima i kvaliteta objavljenih radova u razdoblju od 1961. do 1981. godine — sakupili smo i povezali sve Vaše radove objavljene u našem časopisu i poklanjamо Vam ih u znak pažnje i poštovanja, kao izraz naše želje da nastavimo tu plodnu saradnju.

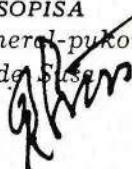
U Beogradu, 15. maja 1982.

Za Savet i Redakciju časopisa »Vojno delo«,

*GLAVNI I ODGOVORNI
UREDNIK
pukovnik
Mirač Stanić*

*PREDSEDNIK SAVETA
ČASOPISA
general-pukovnik
Rade Šusar*

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИЈСКИ ЧАСОПИС

Број 6

јуни

ГОДИНА XIII

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Виктор БУБАЊ, Милинко ЂУРОВИЋ, Ђоко ЈОВАНИЋ, Мирко ЈОВАНОВИЋ, Вељко КАДИЈЕВИЋ, Ђуро ЛОНЧАРЕВИЋ, Рудолф ПЕТОВАР, Јефто ШАШИЋ, Милицав НИКИЋ (одговорни уредник)

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД ЈНА
„ВОЈНО ДЕЛО“
БЕОГРАД
1961

УЗ ДВАДЕСЕТОГОДИШЊИЦУ УСТАНКА НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Генерал-потпуковник НИКОЛА ЉУБИЧИЋ

ОПШТИ НЕМАЧКИ НАПАД НА СЛОБОДНУ ТЕРИТОРИЈУ У СРБИЈИ 1941.*)

Од 21. октобра па све до пред крај новембра немачки генерал Беме је исцрпљујућим нападима потиснуо партизанске одреде из Мачве, Посавине и Шумадије према слободној територији, до линије: Краљево — Рудник — Јиг — Ваљево. Тиме је привео крају припреме за општи напад немачких јединица. Генерал Беме је желео да општим нападом захвати, опколи и уништи што више партизанских снага са дела западне Србије и Шумадије, па је зато и покушавао да их присили да се групишу на релативно малом простору. Стезањем обруча око слободне територије у западној Србији створио је полу-кружну операцијску основицу дугу око 250 километара (Ковиљача — Лозница — Ваљево — Јиг — Белановица — Крагујевац — Краљево) која је пружала веома повољне услове за развој трупа и за напад.

Током припремног периода генерал Беме је сталним нападима својих јединица, уз обилну сарадњу домаћих издајничких формација, успео да веже знатан број партизанских јединица и тиме да осујети наше нове офанзивне замахе на неком другом подручју, те да нам у знатној мери преотме иницијативу.

После тешких борби током октобра и новембра партизанским јединицама је престојало да издрже још један тежак напад непријатеља.

Овај удар већ је био на помолу кад је око 24. новембра у долину Мораве са источног фронта стигла 113. пешадијска дивизија.

Кад су све припреме биле готове отпочео је општи напад концентрисаних снага са операцијске основице у правцу слободне територије истовременим ударима са истока, североистока, севера и северозапада.

Генерал Беме је на суђењу у Нирнбергу објаснио циљ који је желео да постигне овом операцијом. Он је рекао:

„Моја основна и водећа мисао у операцијама 342. и 113. дивизије била је... отићи у залеђе партизанске групе Ужице, Чачак (8—10.000 људи) од чега сам очекивао слом партизана“.¹⁾

*) Овај чланак је део књиге „Ужице 1941.“ коју су написали другови: Никола Љубичић, Јеврем Поповић, Миливоје Ковачевић и Миливоје Радовановић Фарбин.

¹⁾ Зборник, I, док. 297, стр. 686.

Да би остварио постављени циљ — уништење главног дела партизанске живе силе на простору северно од Ужица и Чачка, генерал Беме је одлучио да са 113. и 342. пешадијском дивизијом изврши концентричан удар правцем Краљево — Ужице, односно Ваљево — Љубовија — Ужице, да брзим нападом ових колона, које су у року од три дана имале да стигну у рејон Ужица, изненади нападом у леђа главнику партизанских снага, док истовремено са севера и североистока нападају делови из ових дивизија, а и из 714. и 717. посадне дивизије. Заједно са тим немачким снагама требало је да учествују: 2, 3, 5, 9. и 10. недићевско-добровољачки одред, колубарско-недићевско-четничка група и четнички одред војводе Мојсиловића.

Велику помоћ су пружили Немцима четници Драже Михаиловића, јер су сталним нападима на широком фронту од почетка главног немачког напада онемогућавали нашим одредима да све чете избаце на положаје према Немцима. Нападом у леђа и бокове наших чета такође су омогућавали Немцима да лакше заузимају један по један положај.

Укупан број непријатељевих снага износио је око 80.000 људи. Ако се прихвати Бемеова процена да слободну територију брани 3—10.000 партизана, види се да је однос снага био бар 1 : 8, односно 1 : 10. А када су немачке трупе стигле на територију ужичког округа, тај однос је постао још повољнији по Немце зато што су они, нападајући дуж путева, потисли снаге суседних одреда даље од цеста, а потом се главнина немачких снага сручила на Ужички одред. Стога је сасвим разумљиво каква је тешка борба очекивала наше јединице. Треба додати да су отпочели зимски мразеви, да је на овом брдском терену температура већ била испод нуле, а да је било доста бораца слабо обучених и обувених, који су низ дана и ноћи уз врло оскудну исхрану провели на разним положајима, а сад је требало да се су противставе далеко бројним, добро одевеним и добро ухрањеним немачким војницима.

Немци су знали да њихово концентрисање не може остати неизапажено, па су зато покушали да распоредом дивизија обману партизанску команду у погледу праваца њихове употребе. Тако су 113. пешадијску дивизију поставили у рејон Крушевца и северно, а касније у рејон Краљева, како би створили утисак да она напада само преко Краљева у правцу Чачка. Своју 342. пешадијску дивизију поставили су око Ваљева да би створили утисак како ће је упутити у правцу Чачка.

Међутим, тај распоред није навео наш Врховни штаб на погрешну одлуку. Близина Ваљева и Краљева центру слободне територије — Ужицу, као и јачина концентрисаних снага, наговештавали су да није у питању делимичан противнапад, већ да Немци намеравају општим нападом да ликвидирају слободну територију која им је и војнички, а нарочито политички, стално сметала.

МЕРЕ ЗА ОДБРАНУ СЛОБОДНЕ ТЕРИТОРИЈЕ

Положај слободне територије, као и непријатељских гарнizona око ње, нарочито положај и близина Краљева и Ваљева пружали су непријатељу повољне услове за брз напад.

Наше снаге на слободној територији биле су недовољне да се супротставе далеко бројнијем у људству, а нарочито технички опремљенијем нападачу и да му онемогуће заузимање слободне територије, поготову што су све чете из одреда са слободне територије током двомесечних, даноноћних борби имале доста губитака. Па и тада, пред општи немачки напад, одредске јединице биле су развучене на широком простору, па се на појединим нападним правцима нису могле концентрисати потребне снаге. Због нових четничких напада неке се чете нису могле употребити у борби против Немца, као што је то био случај са Прањанском групом из Ужичког одреда (1. ариљска, 2. пожешка, Моравичка, Црногорска и Словеначка чета).

Кад је Врховни штаб, проценивши ове и друге елементе, дошао до закључка да се у таквим условима не може одбранити слободна територија, он 26. новембра доноси одлуку да је брани што је могућно упорније, а потом да се јединице делом повлаче према Санџаку, а делом забацују иза леђа нападача и да даље дејствују на својим теренима.

Тада је друг Тито поново упозорио командни састав одреда да не треба водити само фронталне одбрамбене борбе, већ њих комбиновати са активним офанзивним дејствима, нападати где год је то могућно и тако наносити нападачу што више губитака. Директива Врховног штаба да се јединице не упуштају у одсудне борбе са надмоћнијим нападачем и да се слободна територија не брани грчевито имала је за циљ да се сачува сопствена војска, која ће у другим крајевима земље, тамо где се буде налазила, борбом створити нове слободне територије.

Да би партизанске снаге по повлачењу у Санџак биле коликотлико прихваћене, Врховни штаб је скренуо пажњу Главном штабу за Црну Гору и Санџак да повећа своју активност, нарочито на подручју према Србији.

Наређење да се са погодних положаја пружи што јачи отпор и потом да се повлачи у правцу Санџака добио је и Ужички одред. Услед тешких борби у протеклом периоду овај је одред претрпео доста губитака; чете су биле бројно смањене и растурене по разним секторима слободне територије. Ипак, све су оне биле спремне да дају све што могу у одбрани слободе свог града и целе околине.

Непосредна околина Ужица погодна је за одбрану. На правцу од Краљева све до Чачка земљиште је маневарско, па су јединице Чачанског и Краљевачког одреда могле дати на тим положајима узастопни отпор 113. пешадијској дивизији. А кад заузму Чачак пред Немцима ће се испречити Овчарско-кабларска клисура. Она је доста дуга и уска и зато врло погодна за одбрану: са мало ватрених средстава може се добро затворити пролаз. Исто тако могу се лако раз-

рушити комуникације и онемогућити пролаз моторним возилима свих врста. За одбрану тог правца нису биле потребне веће снаге.

Пред 342. пешадијском дивизијом на правцу Ваљево — Косјерић — Ужице постоје погодни положаји одмах изнад Ваљева, око Ластре у висини села Бачевци — Лесковица; следећи добар положај за одбрану је превој између Повлена и Маљена, зван Букови. И овај правац омогућује успешно комбиновање ватре са рушењем цесте. Даље, по дубини, после губитка Косјерића, врло погодан положај је Црнокоса и као последњи положај на овом нападном правцу је брдо Трешњица. На правцу од Ваљева преко Љубовије и даље долином Дрине положаји су нешто слабији, али благовременим поседањем неки се могу успешно бранити. Ипак, као најјачи положај издваја се Кадињача, превој који везује планину Тару са Јеловом гором. Преко тог превоја иде пут од Љубовије ка Ужицу.

У јутро 25. новембра кренула је у напад 342. пешадијска дивизија. Напад 113. пешадијске дивизије отпочео је два дана касније, вероватно због тога што су Немци желели да дејством 342. дивизије вежу главне партизанске снаге са слободне територије, па да снажним ударом 113. дивизије уз долину Западне Мораве и Ђетиње остваре своју замисао о опкољавању главнине наших снага северно од Ужица.

342. дивизија груписала се у две нападне групе. Снаге које су нападале преко Љубовије Немци су назвали нападном групом „Запад“. Она је била састављена од 699. пешадијског пукова ојачаног главним делом дивизијске артиљерије и тенкова. Према Косјерићу нападала је група звана „Север“ у чијем се саставу налазио 698. пешадијски пук са неким ојачањима.

Између те две колоне нападали су делови 704. пешадијске дивизије са четницима, недићевцима и лотићевцима.

Први судар са јединицама Ваљевског одреда имала је десна немачка нападна колона, одмах око раскрснице путева Ваљево — Лозница — Пецка, а лева колона око села Драчићи. Немци су нападали снажно. Пред нападном групом „Север“ биле су јединице које су се тек вратиле из борби са четницима код села Рајковића. С сбзиром на то да су чете партизанских одреда биле развучене на широком простору због ранијег учешћа у борбама са четницима немачке нападне групе постигле су у току дана знатне успехе, па су наставиле да нападају и наредних дана.

Команда Ваљевског одреда са својим јединицама на Љубовијском правцу, а на правцу Букова са својим и четама Ужичког одреда доста се успешно бранила. На појединим местима организовано је рушење комуникација: то је нарочито солидно урађено на друму Ваљево — Косјерић. Командант групе „Север“ обавестио је о томе команданта дивизије наводећи да је његова нападна колона наишла на потрошени пут испод Ластре у дужини од око 300 метара, који се не може обићи ни оправити, јер се запрека брани ватром.

ОДБРАМБЕНА ДЕЈСТВА УЖИЧКОГ ОДРЕДА²⁾

Јединице Ужичког одреда имале су први судар са немачком колоном „Запад“ 27. новембра око 10 часова, кад су немачки предњи делови пристигли из правца Пецке и нашли на положаје с леве стране реке Љубовиђе, Брловина Врач, које су поселе 2. златиборска и две чете из Посавског одреда.

Око ових положаја развила се јака борба која је трајала око три сата. Немци су морали употребити авијацију и тенкове. Пробијању наших положаја знатно су допринели четници који су по групама иза леђа нападали и тако спречавали да се Немцима пружи упорнији отпор. Удружені непријатељи успели су око 13 часова да збаце све три наше чете са положаја и да наставе наступање ка Рогачици.

После заузимања Љубовије и положаја око овог места, Немци су сматрали да могу брзо наступати, тако да су се делови који су се повлачили испред њих нашли у тешком положају. Зато су они покушали да одступе ка косама азбуковачких планина, али су их напале разне четничке групе; после тога покушали су се прећи преко Дрине, у Босну, но то им нису дозволили четници мајора Дангића. Кад су немачки предњи делови били добро „дочекани“ на положају Војна — Обориште од једне рачанске чете, они су после наступали нешто обазривије.

До ноћи делови 2. и 3. рачанских чета стigli су до места Оклетац, ту запосели положај и привремено задржали даље наступање Немаца.

У овим борбама Немци су имали доста губитака, али ни наши нису били мали. Обе рачанских чете су имале доста мртвих и рањених, али је највеће губитке претрпела 2. златиборска чета, на чије се положаје сручио главни удар ове немачке нападне колоне, и која се касније, током одступања, морала пробијати под сталном борбом са четницима. Од целе ове чете стигло је у рејон Ужица само десетак другова.

Током 27. новембра немачка нападна група „Север“ успела је да савлада простор око Ластре и да пред ноћ избије до подножја Будкова. Да би савладали ово мало растојање (десетак километара) Немци су утрошили два дана. По томе се види да је пут био солидно порушен и добро брањен, па тенкови и остала моторизација нису могли да се крећу, а пешадијски делови нису смели без подршке артиљерије и тенкова да се даље увуку у овај пошумљени терен.

Тог дана отпочела је напад и 113. пешадијска дивизија упућујући једну — десну — колону (268. пешадијски пук) од Крагујевца преко Горњег Милановца. Део снага ове колоне упућен је правцем Крагујевац — Кнић — Чачак. Друга колона (260. пешадијски са 113.

²⁾ У чланку се не обрађују борбена дејства која су водили суседни одреди током ове операције, већ само она кад се главнина непријатељских снага нашла на територији Ужичког одреда и сусрела са четама овог одреда, ојачаним са два батаљона Посавског и две чете 2. шумадијског одреда.

артиљеријским пуком) наступала је од Краљева ка Чачку и даље преко Пожеге у правцу Ужица. Исто тако, од Краљева је упућена преко Рашке ка Новом Пазару једна колона (2. батаљон 261. пuka). Остали, већи део 261. пuka задржан је у дивизијској резерви.

Током дана нападне колоне које су наступале овим правцима избиле су до линије Мрсаћ — Бумбарево брдо.

Тако су Немци током 27. новембра освојили знатан део слободне територије. Иако су задржани на положајима: Оклетац — Букови и Еумбарево брдо — Мрсаћ, ипак су тог дана јасно ставили до знања да су за ову операцију привукли знатне снаге, те да наредних дана пред нашим одредима стоје тешки задаци.

Одмах ујутро 28. новембра Немци су кренули у силовит напад, уз подршку артиљерије, тенкова и авијације. С обзиром на знатну бројну, а поготово техничку надмоћност, они су и овог дана постигли знатне успехе, али они ипак нису одговарали тој надмоћности. Борбе су се одвијале углавном овако:

Десна нападна колона групе „Запад“ отпочела је напад око 8 часова. Што је време даље одмицало то се распламсавала све жешћа борба. Положај испред села Оклетац који су браниле рачанске чете погодан је за одбрану, те је овим јединицама успело да доста дugo задрже Немце. Но, око 11 часова Немци су успели да ове јединице одбаце са положаја, па су се друмом упутили ка Рогачици, одакле је један део пошао ка Бајиној Башти, а други ка Ужицу.

Тог дана у Ужицу је било врло критично. Евакуација тешких рањеника и осталог материјала, као што је муниција, штампарија и друго, одвијала се споро јер није било довољно камиона и других превозних средстава, а и то што смо имали било је изложено непрекидном бомбардовању од стране немачких авиона. У таквој ситуацији Немци су се од Рогачице упутили ка Ужицу, а пред њима никде није било наших јединица на положајима. Тада је команда Ужичког одреда позвала Раднички батаљон, те њега и неке чете из Посавског одреда хитно упутила на Кадињачу. Ове јединице су предвече 28. новембра запоселе Кадињачу. У међувремену Немци су по избијању у Бајину Башту, Костојевиће и Дуб застали. Зашто нису енергичније даље наступали није познато. Да су то урадили, могли су око подне 28. новембра без много напора бити у Ужицу.

Од немачких јединица које су нападале од Ваљева ка Ужицу преко Косјерића, планински масив зван Букови браниле су следеће наше јединице:

У подножју брда код Јеринића кафане били су положаји чета Ваљевског одреда.

Горе по врху и испод самог врха брда, правећи заклоне иза борових и букових стабала, спремале су се за одбрану чете Ужичког одреда и део батаљона 2. шумадијског одреда.

На десном крилу, око Дивчибара, налазила се 4. ужичка чета. Лево од ње бранила је положај 2. ужичка, а сам пут посела је

1. ужиčка чета. Даље лево од ње налазиле су се две чете шумадијског батаљона. На овом положају био је и један брдски топ.

Предвече 27. новембра Немци су подишли овом положају и развили јединице за борбу. Тако су одмах ујутро 28. новембра напали пуном снагом. Тенкови и пешадија настрели су уз обилату помоћ артиљеријске и минобацачке ватре. Око 10 часова Немци су пробили положај код Јеринића кафане и почели да се пењу уз брдо. Главним снагама оријентисали су се на пут и његову близку околину, док су извесне снаге упутили лево и десно од пута. Нешто јачу колону упутили су у правцу Дивчибара.

Око самог врха Букова поново се развила жестока борба. Немачка авијација је у таласима надлетала и помагала стрељачком строју да савлада ову добро брањену препреку.

Јединице које су браниле Букове дале су максимум оног што се у овим условима могло дати: чак је и онај једини топ искоришћен у пуном обиму, али ипак све то није било доволно да би онако јаким непријатељевим снагама могле спречити даље напредовање. Тако су око 14 часова Немци пробили овај положај, одбацили јединице од цесте и наставили наступање у правцу села Ражана и даље ка Косјерићу.

У то доба, даље испред ове колоне, налазило се нешто снага на положају Црнокоса, што је ипак било гаранција да она неће моћи до ноћи упасти у Ужице.

Током дана и јединице 113. пешадијске дивизије разбиле су снаге које су браниле правац ка Чачку и предвече 28. новембра предњим деловима ушли у Чачак.

Поподне и предвече 28. новембра ситуација по град Ужице и околна места била је тешка. Немачке нападне колоне стигле су до линије: Рогачица — Косјерић — Чачак.

Времена за даље организовање одбране и нових снага које би браниле прилазе није било. Ипак покушало се да се тај мали предах од једне ноћи искористи што се више могло.

Пошто је Раднички батаљон већ био на Кадињачи команда Ужиčког одреда наредила је 1. рачанској чети да прекине борбе са четницима у селу Тубићима и да одмах крене ка Трешњици пред немачку нападну групу „Север“. Тамо су упућене и Словеначка и Црногорска чета. Моравичка чета добила је наређење да што пре стигне у Ужице, а Ариљска и 2. пожешка чета, које су се налазиле најдаље у правцу Равне горе, да крену у овом правцу.

Чете Ужиčког одреда које су се налазиле око Прањана и Равне горе мало су касно покренуте. Вероватно их није било могућно раније извући због четничких напада, што је Немцима помогло да нешто брже напредују.

Да би отклонила опасност брзог продирања Немаца према Ужицу из правца Бајине Баште и Косјерића, команда Ужиčког одреда наредила је и Рачанској чети да поседне положаје код Пјевчеве механе.

ВОРВА НА КАДИЊАЧИ

Предвече 28. новембра стајао је Ужички раднички батаљон постројен на ужичкој пијаци. У њему су биле четири чете. Пeta чета — радници фабрике оружја — изгинула је готово цела приликом експлозије у трезорима.³⁾ Са дрвене трибине борцима и окупљеном народу говорили су другови Кушић и Јерковић.

Они су се обратили борцима речима да су све очи упрте у њих, да сви људи који ту около стоје, сви наши рањеници, цео град, који високо цени своју тек добијену слободу — да сви они са пуно наде гледају у своје брањиоце. Иако батаљон иде да затвори најугроженији правац, народ очекује да ће, ако не сасвим зауставити нападача, толико га дugo држати док се евакуација не заврши. „Радници Ужица и овај задатак ће достојно извршити“ — рекао је на крају друг Кушић.

Кад је батаљон пошао на задатак, у Коштици је стигло наређење да се Железничка чета врати, јер треба да онеспособи алатницу и сва постројења ложионице тако да их окупатор више не може користити.

У батаљону су остале три чете: Пекарска, Кројачко-обућарска и Ткачка. Воде их командант батаљона Андрија Ђуровић и командант одреда Душан Јерковић. За њима је нешто касније стигао на Кадињачу са једним брдским топом и Радивоје Јовановић Брадоња. Он је Јерковићу пренео наређење друга Тита да се на Кадињачи пружи нешто упорнији отпор, а потом да се дејство усмери на заштиту правца према Кремнима. Ноћ између 28. и 29. новембра Раднички батаљон је провео у оближњим сеоским кућама. Обезбеђење је до поноћи давала чета ткача, а после поноћи пекари. Они су патролирали у правцу Заглавка, али никаквих сумњивих покрета није било.

У јутро око 6 часова командире чете су заједно с командантом батаљона Андријом Ђуровићем обишли терен и извршили распоред. Положај на десном крилу испод групе кућа засеока Лекићи, код саме окуке пута, добила је да поседне Пекарска чета. Терен је био обрастао храстићима, истина не тако густим, тако да се чета брижљивим радом могла прилично успешно маскирати, што је било нужно с обзиром на близину пута.

Средину положаја, сам пут, добила је задатак да поседне и брани Кројачко-обућарска чета. Овај њен положај налазио се изнад друге окуке кад се из долине од Заглавка почне пети уз Кадињачу.

Даље лево од ње у правцу групе кућа Ракићи стављено је у задатак чети ткача да поседне положај и да га брани.

Посавцима који су, такође, већ били стигли на Кадињачу Јерковић је дао задатак да поседну висове Кадињаче од Ланишта до Глогињића.

Посади топа је наређено да топ укопа и постави на сам превој лево од пута код једне старе трешње.

³⁾ Пре почетка офанзиве Немци су пронашли једног издајника који је 22. новембра изазвао експлозију у фабрици оружја у којој је изгинуо већи део радника.

Тако је 29. новембра ујутро извршено поседање положаја на Кадињачи у две линије. Прва линија — Раднички батаљон готово у самом подножју, друга линија — Посавци на вису Кадињаче.

Око седам часова све чете су биле на својим положајима. Пришло се маскирању.

Командир Ткачке чете Бугариновић, пошто је обишао свој стрељачки строј, добио је дојам да се његово лево крило нашло у потоку, те да неће бити добро искоришћено. Зато је предложио комandanту Ђуровићу да са једним водом пређе поток и поседне каменито узвишење изнад Ракића кућа, звано Делића брдо, Ђуровић се с тим сложио.

Током минуле ноћи Железничка чета обавила је свој задатак у онеспособљавању ложионице и алатнице, па је 29. новембра ујутро добила наређење да поседне положај на путу од Кадињаче ка Ужицу, код велике окуке изнад Сињевца. Тиме се желело да се овај правац затвори по дубини, те ако Немци продру на Кадињачу, да им се успори надирање још на овом положају.

Дрхтећи од хладноће и узбуђења борци су очекивали немачки напад. Сви су знали да не смеју отврати ватру пре него што чују пуцањ нашег топа или пушке са командног места. Тиме је Јерковић желео да Немце припусти што ближе те да им тада снажном ватром са близког одстојања нанесе што веће губитке.

Нешто пре осам часова примећени су Немци у Заглавку. Настало је напето ишчекивање. Лежећи један до другог четрнаестогодишњи шегрт Саво Пауновић обратио се свом мајстору код кога је до јуче радио у радионици, Милићу Пантовићу, мало уплашено:

-- Мајсторе, сад ће Немци.

— Нисам ја, Саво, више за тебе мајстор — одговорио му је Милић — сад смо ми другови. Па је даље наставио: — Ова пушка и ова бомба унеле су промену у нашим односима. Сад смо ми ратни другови.

Није Сави све то било јасно, али му је било мило што овако мајстор с њим разговара.

Немци су ишли обазриво. Најпре се кретала група извиђача на бициклима (око педесетак људи) возећи лагано. С времена на време би стали и пуцали. Из аутоматског оружја прочешљавали су терен, који би им се учинио сумњив и тек кад отуда не чују одговора, наставили би пут.

Иза ове групе на неколико стотина метара кретала се друга група на мотоциклима са и без приколица. Они су били наоружани са нешто више пушкомитралјеза и тешких митралјеза, те је њихова ватра била снажнија од оне коју је отварала прва група.

Обе ове групе су застале нешто дуже код моста на путу испод к. 473. Одавде су подуже пуцали и потом полако путем ишли даље, а горе изнад њих покривени лишћем и грањем лежали су борци Пекарске чете. Лежали, ћутали и чекали.

Од Заглавка је кренула колона пешадије, дугачка, без прекида. Полако се вијугала за извиђачким групама. Кад су се Немци завукли дosta дубоко између прве и друге окуке, одјекнуо је пуцањ нашег

топа. Његова граната, усмерена без нишанских справа — кроз цев, пала је посред немачке колоне. Из овог пуцња сручио се на Немце ураган ватре. Пушке, три пушкомитраљеза и један тешки митраљез сипали су ватру на блиске циљеве, који су се од ове изненадне ватре ошамутили. Предњи делови почели су да беже. То је навело борце Кројачко-обућарске чете да изврше јуриш.

Немци су почели да се сређују, отворили су јаку ватру. Прво су се средили војници из оног дела колоне који није био под ударом наших бораца.

Нешто касније по брду Кадињачи, нарочито око положаја нашег топа, одјекивале су експлозије граната и мина, али топ је наставио да и даље упућује гранате на ову немачку колону.

Не знамо да ли су Немци тада, или раније, били упутили обухватне колоне. Тако се десна обухватна колона кретала правцем Заглавак — Љута стијена — Околишта — Ђаков камен и даље према Кадињачи и лева правцем Заглавак — Подгорје — Глогињићи — Кадињача.

Вероватно су те колоне кренуле у исто доба кад и ова путем, или нешто раније, јер су четнички елементи на време упозорили немачког команданта да ће Кадињача бити брањена. Но њима је требало добра времена да изврше маневар и да се браниоцима Кадињаче нађу иза леђа. После тридесетак минута од нашег напада Немци су се са свим снашли. Оценили су по ватри снагу и положаје бранилаца, а потом и места ватрених тачака; па су на њих усмерили минобаџачку и артиљеријску ватру.

Тада су почели у таласима да нападају наше положаје.Период док се Немци нису снашли био је пропуштен; у то доба могао се стрељачки строј Радничког батаљона мало повући ка вису Кадињаче, где је могао пружити још јачи отпор и потом је требало, према замисли друга Тита, да се нађе на правцу Ужице — Кремна.

Али не само што није било повлачења, већ се јуришем овај строј још више спустио у долину и тако још више попримио карактер упорне одбране.

Може се рећи да је сама замисао бранилаца Кадињаче још од почетка била постављена са тежиштем на јачу одбрану, чим се отишло са положајем у подножје брда.

Али и поред тога било је могуће одступити, нарочито после првог удара. Било је изгледа и касније да се може извући знатан део бораца све док Немци нису разбили Посавце и затворили обруч.

Зашто то није урађено, тешко је данас дати одговор. Осећања љубави и mrжње била су изгледа пресудна. Она су била толико јака да су ови људи заборавили на себе. Они су знали да је иза њих град Ужице у коме су провели своју револуционарну младост и који су успели да ослободе.

Тамо иза њих остали су њихова родбина, познаници, а нарочито рањеници. Сви ови су се надали да ће Немци бити задржани, сви су веровали у њих.

Пред њима је мрски окупатор познат по својим злочинима. Пред њима је окупатор који хоће да поново гази по Ужицу, да својим присуством скрнави тешко стечену двомесечну слободу.

Зато радници нису одступали.

Борба је настављена несмањеном жестином. Немци знатно надмоћнији, са далеко јачом ватреном моћи, нападали су упорно жељећи да у фронталном судару што пре разбију одбрану Кадињаче и да потом надиру ка Ужицу. Раднички батаљон је услед непријатељске ватре бивao бројно све мањи, али ипак још толико јак да им није дозвољавао даље наступање.

Крилне колоне Немаца наступале су такође журно; успут су хватале сељаке, нагониле их да им носе муницију и на крају их убијале. Тако су на Ливатку стрељали око 15 људи.

Немачки артиљерци морали су добро да се помуче да би унишили један једини наш топ чији је положај био добро изабран, готово на самом превоју, па су гранате усмерене на њега подбаџивале или пребаџивале и тамо по долинама експлодирале. Цела њива Милутиновића „Код извора“ је била изрована од немачке артиљерије, а топ је још с времена на време избаџивао по неку гранату мада је послуга била у неколико наврата затрпана земљом од експлозије граната које су паље близу оруђа. И тек кад је дошло до пуног поготка и нишанџија погинуо, топ је ућутао.

Нешто касније Немци су избили са обе бочне колоне на висове Кадињаче и притиснули борце Посавског одреда. Ови су се упорно борили, али су их Немци полако потискивали. У једном јачем нападу погинуо је комесар одреда Божа Марковић. Тада су Немци искористили моменат и збаџили Посавце са виса Кадињаче.

Раднички батаљон или, боље речено, преостали живи борци из тог батаљона, били су опкољени, али су и даље наставили са борбом. Гинули су један за другим. Кад је погинуо Аца Миланковић, нишанџија на тешком митраљезу, заменио га је други борац, али и он одмах гине. Нешто касније гине и трећи нишанџија. Више није имао ко да леже за митраљез. Рањени борци су тукли до погибије или до задњег метка.

Борба на Кадињачи почела је око два сата поподне да јењава, да би око пола три сасвим престала. Чули су се само поједини пуцњи. То су Немци убијали беспомоћне рањенике.

Код једне крушке погинуо је командант батаљона Андрија Ђуровић. Крај њега је остала повећа гомила празних чаура. Храбро се борио са својим друговима радничима и заједно са њима положио свој живот.

Нешто даље, крај врзине, у седећем ставу ослоњен на обронак, нађен је мртвав командант Ужичког одреда Јерковић. Изгледао је као да осматра бојиште и да се чуди зашто су ућутали ови храбри ратници, зашто дозвољавају Немцима да се даље крећу ка Ужицу.

Тек предвече 29. новембра Немци су били у стању да од Кадињаче наставе покрет ка Ужицу. Но, пре њих у Ужице је стигла немачка колона од Косјерића. Тако је захваљујући упорној одбрани на

Кадињачи онемогућено Немцима да обухватним колонама дођу у рејон Ужица и опколе наше снаге северно од овог града.

Ретко је који од бораца Радничког батаљона изишао са Кадињаче. Један од њих је Сава Пауновић. Рањен, сакрио се у једну увалу. Немци су пролазили поред њега, он је присиљавао себе да се ничим не ода да је жив. Исцрпен, једва је стигао до врха брда где су биле неке куће. У дворишту је лежао мртав син домаћинов, младић од око 23 године, који је погинуо иако није у борби учествовао.

Кад је Пауновића видјела мајка погинулог младића и неке комшије, потрчали су да га убију, јер су сматрали да су партизани криви за смрт овог младића. Тада је из куће изишао домаћин Милош Стефановић, пришао је дечаку-рањенику, узео га на руке и унео у кућу, говорећи присутним:

— Мртви су мртви, а живе треба спасавати. Ови мученици боре се за нашу слободу, погледајте колико их је мртвих на Кадињачи. Они су људи као и мој син.

За подвиг на Кадињачи 29. новембра 1941. године, поводом десетогодишњице наше револуције, одликован је Ужички раднички батаљон Орденом заслуга за народ I реда.

БОРБА НА ЦРНОКОСИ

Нападна немачка група „Север“ провела је ноћ 28/29. новембра са главнином у Којерићу, а предњим деловима испод самог брда Црнокосе. Овај доста погодан положај за одбрану били су посели 1. златиборска чета и неки делови Посавско-тамнавског батаљона, укупно 200 — 250 људи. На њих је нападао ојачани пук 342. пешадијске дивизије, што је износило преко 5.000 људи.

Јака артиљеријска ватра сручила се најпре на брдо Градину (к. 778), а касније на висове Црнокосе: Границу и Митрово брдо. Тенкови и пешадија искористили су дејство своје артиљерије, те су по-лако једним делом наступали цестом, пењујући се серпентинама уз Црнокосу, а другим делом, састављеним углавном од пешадије, од Којерића сеоским путем до коте 619 и потом даље ка вису Црнокосе званом Сандук.

Наше јединице су дале доста добар отпор, нарочито колони која се кретала цестом, јер су на време порушиле пут на неколико места, и на тај начин успеле да спрече брз прород тенкова, а самим тим су успориле напредовање и пешадије, која се нерадо одвајала од тенкова. Зато је ова колона у прво време споро напредовала али кад је авијација притиснула наш стрељачки строј, а поготово кад је нешто касније избила деснокрилна немачка колона на Сандук и почела да напада у правцу Митровог брда, што је довело до бочног удара у борбени поредак бранилаца Црнокосе, наше јединице биле су присиљене на одступање. Кад су одбацили ове чете са Црнокосе, Немци су наставили наступање преко Карана ка Ужицу.

Групе за рушење објеката, које су биле упућене из Ужица да на подесним местима поруше пут од Црнокосе ка Ужицу, покушале су да успоре кретање немачке моторизације. Али с обзиром да је терен погодан за обилажење порушених делова пута или објеката на њему, то се рушењем није много постигло.

Тако су Немци са овом колоном пре подне избили пред Пјевчеву механу. Одавде се терен пење ка брду Трешњици и потом води косом до Сарића осоја, а онда се спушта ка Ужицу. Према томе, ово је био једини положај на којем се могао овој колони пружити нешто јачи отпор. Поселе су га 1. рачанска, Црногорска и Словеначка чета. Немци су покушали да предњим деловима разбију одбрану, али им то није пошло за руком. Борба је трајала око два сата. Тек кад су развили нешто јаче снаге из главне колоне и напали на широком фронту, Немци су успели да збаце наше јединице са положаја и да наставе кретање, и то главнином ка Ужицу, а мањим делом снага ка Пожеги.

Да би ослабили отпор, Немци су се из Косјерића укључивали на наше телефонске линије, упадали у наше разговоре саопштавајући: „Све је у реду“.. „Нема опасности, нека се трупе врате у касарне“.

УЛАЗАК НЕМАЦА У УЖИЦЕ

Тенкови, праћени моторизованом пешадијом и у садејству са авијацијом 29. новембра 1941. године, по подне, спустили су се низ Сарића осоје. Кад су улазили у град, на другој страни су излазиле групе другова. Међу последњима Ужице су напустили Стејић, Слободан Пенезић и Вукола Дабић. Када су полазили, Стејић, је приметио да застава није скинута. Наредио је да се заустави камион, затим се попео на кров зграде где је до тада радио штаб одреда, и скинуо заставу. Није хтео да овај симбол слободе остави Немцима да га скрнаве. Тенкови се нису у Ужицу задржавали. Одмах су наставили покрет и избили на дрвени мост на Ђетини, који је био миниран. Али, до експлозије није дошло било зато што је неки издајник пресекао штапин, било због нестручно постављених експлозивних средстава. Сем тога, ни пут од Ужица ка Златибору није на време порушен. Све то могло нам се горкоко осветити.

Наиме, руководство нашег устанка са деловима обезбеђења које је претежно сачињавала Моравичка чета, одступало је новим путем ка Мачкату, или пак старим уз Забучје. Тако су се и једни и други нашли између задње окуке новог пута засека Прљевићи и Беле земље, кад су наишли групе авиона и устремиле се на њих. Авиони су бацали бомбе и митраљири, а из Ужица су надирали тенкови. Покушај Лоле Рибара, Петра Стамболића, Драгана Павловића и Жеље Ђурића да минирају пут није дао никакве резултате. Мине се нису могле набрзину укопати у тврду камену подлогу, поготово не под ватром и бомбама немачких авиона и тенкова који су се све више при-

мициали. Немци су до Ужица ишли доста обазриво, али после заузимања града наставили су да прориду без застања.

Друг Тито се после изласка из Ужица зауставио са Кушићем на високој стени која штрчи на падини брда Забучја, званој Биоктеш. Нешто касније код њега је дошао и Пенезић.

Одавде је друг Тито могао лепо пратити развој ситуације. Кад су Немци ушли у град и почели даље да надиру, он је наредио Кушићу да крене у правцу села Љубања, организује одбрану и спречи Немцима да продру правцем Ужице — Јубиш, преко Љубања, а Пенезићу да организује одбрану код великих окука, изнад централе, и спречи прород Немаца од Ужица ка Чајетини.

Они су кренули на извршење задатка. Али баш кад су Железничка чета и други делови пристизали, наишли су веће групе немачких авиона и омеле их у поседању положаја. У међувремену су стигли и немачки тенкови са моторизованим деловима.

Не само што су авиони, а касније и тенкови са моторизованом пешадијом, угрозили животе бораца који су се затекли на овом простору, већ су се ту око Беле земље 29. новембра предвече нашли другови Кардель и Ранковић, главни део Врховног штаба и ЦК наше Партије. Услед напада из авиона, бомбардовања и митраљирања они нису могли да иду даље, а тенкови праћени моторизованом пешадијом су надирали и пристигли на неких стотинак метара. Парчићи авионских бомби, тенковских граната, затим зрна из разног аутоматског оруђа, одазвањали су од каменитих стена Забучја. У истом положају, само нешто источније, нашао се и друг Тито. Претила је опасност да падне непријатељу у руке. Настало је пробијање под страшном ватром. Једни су одступали према Мачкату, а други према Рожанству.

То је био један од врло критичних момената за судбину наше револуције. Но, већина другога успела је да се пробије и да током ноћи изађе на плато Златибора, звани Палисад.

У борби је погинуо секретар ужичког окружног комитета Жељо Ђурић. Тешко рањеног Вишића, једног од најбољих масовика наше Партије у ужичком крају, ухватили су Немци. И доста дивних другога је ту пало, али се главнина пробила и наставила пут.

ДАЉА БОРБЕНА ДЕЈСТВА

Навече 29. новембра око 20 часова команда 113. дивизије добила је задатак да смени у Пожеги јединице 342. дивизије. Даље гоњење делова, који су одступали углавном је поверио команди 342 дивизије. На основу те заповести командант 342. дивизије, генерал Хофман, доноси одлуку да за гоњење формира три колоне и то:

- колону „А“ која наступа правцем: Дупци — Кремна — Вардиште;
- колону „Б“ правцем: Ужице — Мачкат — Чајетина и даље; и
- колону „Ц“ правцем: Ужице — Збојштица — Јубиш.

113. пешадијска дивизија усмерила је напад од Пожеге у правцу Ариља и Ивањиће.

Сутрадан, 30. новембра, настављен је покрет. Овог пута није се ишло само цестом, него широким фронтом лево и десно од ње по групном распореду. Тако су урадили, свакако, због тога што су хтели да детаљније претресу терен, као и да лакше савладају евентуални отпор. Главни удар наносила је немачка колона „Б“. Она је кренула ујутро око 7.30 часова из Мачката и пред Чајетину је избила око 11 часова. После краће борбе успела је да заузме ово место и онда је наставила покрет ка Палисаду. До борбе је поново дошло код Партизанских Вода (тада Краљеве Воде). После повлачења наших снага са овог положаја, Немци су својим извиђачким јединицама по мраку избили на линију Рибница — Борова глава. Остале нападне колоне, „А“ и „Д“, наставиле су наступање без неког већег отпора.

Током овог дана Немци су извршили још један страховит злочин. На Палисаду и Партизанским Водама су побили неколико стотина тешких рањеника. Ови другови нису могли бити на време евакуисани, јер се није располагало са доволно транспортних средстава. А и то што је било, стално је било притиснуто нападом немачке авијације, те се није могло дању кретати. Кад су избили немачки тенкови и оклопна пешадија, другови су излазили из кућа, покушавајући да се склоне у јаруге и жбуње. То су Немци приметили, па су тенковима газили ове беспомоћне људе, а оне друге које су нашли у кућама су побили.

ПРОВИЈАЊЕ НАШИХ ЈЕДИНИЦА

Ужички одред је, као и остale наше снаге, одступао под необично тешким условима. Непрекидно нападање од немачких потерних група и разних четничких банди, глад и страховита зима, откријен терен који су стално Немци контролисали из ваздуха, отежали су и онако сложен задатак пробоја и извлачења јединица. Неке су се чете прсбиле источно, а неке западно од Ужица. 1. ариљска и 2. пожешка чета прешли су цесту и прругу Ужице — Пожега код Висибабе и дошли у село Роге, а потом наставиле покрет ка Радобуђи. Тамо су се повукли и делови 1. пожешке чете. Нешто касније у село Радобуђу стигао је Кушић, а потом и 2. ариљска чета. Од тих снага Кушић је створио једну ударну групу. Поред тога, тамо су једно време били делови Крагујевачког и Краљевачког одреда, а долазиле су и неке јединице Чачанског одреда, које су се после краћег времена већим делом вратиле на свој терен.

Централна група јединица Ужиčког одреда које су браниле положај Букове није се скупно повлачила. Тако се 4. ужичка чета повукла од Субјела преко Каленића до Здравчића. Ту се нашла 30. новембра и била бомбардована из ваздуха. Пругу и цесту је прешла ноћу 30. новембра, и то навече код Узића и преко Дрежника стигла на Муртеницу и даље је одступала на југ, па је ноћу 2/3. децембра прешла Увац и дошла у село Радојњу.

После повлачења са Букова 1. и 2. чета, са неким четама из Ваљевског одреда, повукле су се ка Сечој Реци. Одавде су се ваљевске јединице вратиле на свој терен, а ове две чете дошли су у село Стапари и Буар, код Ужица. Ту је од ове две чете, које су током ранијих борби имале знатне губитке, створена једна чета. За командира је одређен Луне Миловановић, а за комесара Алекса Дејовић.

После преформирања ова чета је упала у стари ужички град, одакле је изнела већу количину муниције и бомби која је ту била склоњена. Све је ово пренето у село Буар. На овој просторији чета се задржала до 13. децембра, кад су је у селу Стапари напале јаче немачке снаге, те је била приморана да одступи у правцу Санџака.

Трећа ужичка чета се са терена око Вишеграда под притиском четника повукла на Златибор и дошла у село Семегњево, где се спојила са групама партизана које су се ту налазиле.

Немајући везе са осталим јединицама, ова група је самостално правила план за пробој. На крају су се договорили да покушају пребацити се на планину Тару и изманевровати немачке јединице, које су тих дана детаљно претресале златиборски масив. Сматрали су да ће са Таре лако ухватити везу са партизанима у западној Србији и источној Босни. Ноћу 3/4. децембра кренула је ова колона из Семегњева ка Тари. Ноћ је била мрачна, а терен врло тежак, те се ишло доста споро, а с обзиром да се кренуло нешто касније, то се колона пред свитање нашла пред Шарганом. Пошто превојем Шаргана пролазе пут и пруга Ужице — Вишеград, очекивало се да нека немачка јединица обезбеђује тај положај. Да не би по дану прелазили доста открiven терен, одлучено је да се предани у колибама породице Ђокић.

Али чим се мало разданило, колону су напали потерни делови 342. пешадијске дивизије. Зрна су шишала кроз дрвене зидове колиба. Напад Немаца био је врло жесток. С обзиром да су тих дана претресали терен, то су се њихове потерне групе са различних страна усмериле ка овим колибама. Трећа чета је успела да се пребаци преко Великог врха (к. 1182) и косом даље у село Шљивовицу. Остале јединице су се повукле ка Семегњеву. У Шљивовици је нашла 1. златиборску чету, која је од Црнокосе одступала преко Јелове горе. Обе чете, златиборска и 3. ужичка, кренуле су током наредне ноћи преко Златибора и стигле до села Доброселице, где су ухватиле везу са Слободаном Пенезићем. После дан-два задржавања на овом терену наређено им је да крену у Санџак, па су преко Сјеништа стигле у село Радојњу негде око 8. децембра. Тако су се у Радојњи нашле 1. златиборска, 3. и 4. ужичка чета са још неким групама из осталих јединица Ужичког одреда. Касније је овамо стигла и 1. ужичка чета.

Све три немачке потерне групе 342. пешадијске дивизије су избиле 1. децембра навече на демаркациону линију. Даље је била територија која је припадала Италијанима. Исто тако се и 113. пешадијска дивизија пробила 2. децембра у Ивањицу. После тога неколико дана су ове јединице претресале терен и хватале рањене и болесне наше другове. Око 9. децембра Немци су своје трупе повукли у гарнизоне.

Даље борбе против партизана препустили су недићевцима и четничима, којима су увек у тежим ситуацијама долазили у помоћ.

Одмах ту иза демаркационе линије били су италијански гарнизони: Нова Варош, удаљена свега неких десетак километара, док су Пријепоље, Прибој и Бистрица удаљени највише 20 — 30 километара. Наше пребацивање на њихову територију није им могло остати непознато. И они би свакако нешто предузели да им је то било могућно. Немци се жале што су они тада остали пасивни и у својим дописима из тог периода кажу: „Услед своје бројне слабости Италијани ништа не предузимају“. За срећивање наших јединица било је врло погодно то што су они остали неактивни, а Немци су обуставили даље потере.

На срећивању наших јединица које су стизале из Србије у Санџак радили су другови: Ранковић, Лола Рибар и Пера Стамболић. Они су врло брзо, од јединица које су тамо стигле у доста тешком стању, правилним партијско-политичким утицајем створили чврсте војничке колективе.

ИСХОД НЕМАЧКЕ ПРОТИВОФАНЗИВЕ ОКО УЖИЦА

Употребом знатних војних снага и обимне технике уз свесрдну сарадњу издајника свих врста и боја, успело је Немцима да потисну наше јединице и заузму слободну територију. Тада успех није био неочекиван, с обзиром на снаге које су употребили у овој операцији.

Што се тиче освајања територије Немци су постигли успех, или главни циљ — уништење главнине партизанских снага северно од Ужица и Пожеге — нису остварили.

То признаје и сам командант за Србију који у свом извештају констатује следеће:

Заједничким дејством 342, 113, 704. и делова 717. дивизије партизани су разбијени и потиснути у Санџак и Босну. Неки њихови делови повукли су се јужно од Западне Мораве ка Ивањици и западно од Новог Пазара. На овом простору они су почели поново да се прикупљају и организују.⁴⁾

Па и сам заменик комandanта за Југоисток, генерал Кунце, који је обишао овај фронт између 30. новембра и 3. децембра 1941. године по повратку у Солун каже:

Операција 342. и 113. пешадијске дивизије на простору Ужице — Чачак изненадиле су комунисте у већем степену. Њихова главнине успела је додуше да измакне уништењу и да се извуче ка југу и југозападу у области које су окупирали Талијани.⁵⁾

Оцена ове противофанзиве од стране нашег Врховног штаба и Централног комитета објављена је у Билтену за децембар 1941. и јануар 1942. године где се каже:

⁴⁾ Извештај немачког комandanта за Србију комandanту за Југоисток (VII к. 70/V. рег. бр. 9/I).

⁵⁾ Извештај заменика комandanта за Југоисток, генерала Кунцеа (VII к. 70/V. рег бр. 9/I).

Тенкови и авиони одлучили су ову осмодневну битку. Непријатељ је успео да нас потисне из Ужица, Љубовије, Бајине Баште, Пожеге, Чачка, Ариља итд. Али нас непријатељ није успео разбити. Пред непријатељем се повлачио само један мањи део партизанских снага, које су стопу по стопу браниле ослобођену територију и онда се под вођством Врховног штаба повукле у Санџак да би ту наставили борбу у Србији. Већи део партизанских снага остао је на терену. Оне су се само повукле лево и десно од главних комуникација којима је продирао непријатељ и заузеле своје старе положаје, откуда воде опет упорну борбу против окупатора и домаћих издајника.⁶⁾

Да су током ове операције немачке дивизије водиле тешке и кrvаве борбе признају и сами немачки команданти. Тако се заменик команданта Југоистока генерал Кунце на саслушању у Нирнбергу, кад је говорио о дејствима дивизија употребљених у овој операцији, жали на тежак терен који је врло подесан за партизански рат и на наш начин дејства у то доба, што је све условљавало да се њихова операција није развијала тако брзо како су желели и каже:

Вид борбе овде није уобичајен. Партизани се нису утврдили на польским положајима око Ужица и у њима очекивали немачке нападе. Они су имали врло добру обавештајну мрежу и извиђачку службу и сазнали су увек благовремено и тачно кад и где ће Немци нападати. Чим би Немци кренули у напад они би се растројили по терену и избегавали борбу са већим немачким саставима. У току нападања Немаца они су исте нападали из постављених заседа, изненадно и брзо и то већином њихове позадинске делове: као курире, везисте, делове за снабдевање, а првенствено поједина возила итд. Често се догађало да су поједини партизани, који су се у почетку били склонили у заклоне од артиљеријске ватре, или су били извиђачки маскирани негде у жбуњу, вршили изненадне ватрене препаде на немачке групе и то у тренутку када би исте пришли близу поред њих и тако стварали велики ефекат у борби, а Немцима наносили велике губитке — нарочито приликом заседа. После извршеног препада они би у тренутном метежу нестајали у покрivenом и испресецаном земљишту. Наглашавам да је при томе било врло тешко оценити разлику између зартизана и обичног мирног сељака — мештана.⁷⁾

Из ове изјаве види се да је немачким старешинама и војницима нарочито тешко падала наша партизанска тактика. Бројно и технички надмоћнији они су желели отворене сукобе, а наше су јединице уметно искористиле тактику коју је поставио друг Тито. Ми смо подесним начином вођења борбе ову немачку надмоћност знатно ублажили. Баш из ове изјаве генерала Кунцеа види се колико је друг Тито био у праву кад је стално упозоравао, и раније и током ове операције, да се држимо партизанског начина ратовања.

Углавном, тако смо и дејствовали, премда смо у извесним случајевима поједине положаје бранили упорније него што је требало, као што је то био случај на Кадињачи.

До тога је долазило због тога што је, како старешинама тако и борцима, било просто несхватљиво да се слободна територија препусти окупатору. Можда је томе допринело и то што смо у дотадашњим те-

⁶⁾ Зборник, II/1, стр. 113.

⁷⁾ Изјава заменика команданта за Југоисток, генерала Кунцеа на саслушању у Нирнбергу (VII, док. Ф. 14/1).

шким борбама против четника успели да одбранимо своју територију, па су, сасвим нормално, и током борбе са Немцима гајене такве илузије.

Но, без обзира на све то и борци и старешине пружили су Немцима снажан отпор и дејствовали су како су најбоље знали и умели. Оно што је одлучило у овој операцији била је изразита надмоћност непријатеља у људству и наоружању. Истина, и у борбама са четницима ми смо се често сусретали са њиховим изразито надмоћнијим јединицама, али смо бар били равноправни у погледу техничке опремљености. Војничку обученост њиховог кадра надокнађивали смо револуционарним одушевљењем и храброшћу а бројну премоћ моралом бораца. Тако смо све борбе са четницима решили у своју корист.

У овој операцији са Немцима нашли смо се у изразито неравноправном положају. Они су били бројно и технички премоћни, а старешински и војнички састав био је боље обучен и располагао је искуством из борби у СССР-у или при окупирању Француске. Једино наше преимућство био је морал и жеља да бранимо слободну територију, а то у овом случају није било довољно.

Ипак, ми смо пружили достојан отпор. Да су Немци имали тежак посао види се по томе што је њихова 342. пешадијска дивизија од својих полазних положаја код Ваљева, преко Љубовије до Ужица, имала да савлада растојање од око 130 километара, а њена левокрилна колона „Север“, од Ваљева преко Косјерића до Ужица 78 километара, и оне су та растојања под борбом савладале за пет дана, што значи да је деснокрилна колона прелазила око 25, а левокрилна само по 14 километара дневно. Кад се има у виду коликим бројем тенкова, оклопних кола, авиона и артиљеријских оруђа су располагали, онда се не би могло рећи да је темпо наступања у овој операцији био нарочито брз, поготову кад се зна да партизани нису имали ни једно једино противтенковско артиљеријско оруђе. Истина, ми смо се сналазили, те смо рушењем путева и сачекивањем тенкова на подесним местима, где су на њих бацане флаше са бензином надокнађивали непријатељева преимућства.

Није брже наступала ни 113. пешадијска дивизија. Она је за три дана од својих полазних положаја код Краљева стигла до Пожеге, из чега се види да је растојање од свега 73 километра савладала за три дана, односно да је дневно напредовала по 24 километара.

Тако се може сматрати да је 1. децембра 1941. године навече, избијањем немачких снага на линију: Јавор — Увац — Вардиште, завршена ова операција, назvana прва непријатељска офанзива.

B R O J 6
GODINA XXIII

NOVEMBAR—DECEMBAR
IZLAZI DVOMESЕCNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

I Z D A J E   V O J N O I Z D A V A C K I   Z A V O D
BEOGRAD, Balkanska 53 — Telefon redakcije 656-122, lokali 26-64 i 31-34

TITO TVORAC NAŠE STRATEGIJE U RATU I MIRU

Pala mi je u dio prijatna dužnost da danas kad završavamo naše manevre, organizovane u okviru proslave 30-godišnjice revolucije, a s ciljem provjere naše borbene spremnosti, pozdravim sve ovdje vas prisutne drage goste i učesnike manevra, da u vaše i svoje ime pozdravim prvog čovjeka revolucije, prvog građanina naše zemlje Vrhovnog komandanta oružanih snaga druga maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita.

Prije 30 godina, u najtežim danim istorije naših naroda, Jugoslavija se, pod rukovodstvom KPJ, njenog generalnog sekretara i Vrhovnog komandanta druga Tita, digla na ustanak. Naši borci su herojstvom, spremnošću i upornošću ne jednom zadivili cijel svijet. Revolucijom i narodnooslobodilačkim ratom oni su našim narodima i narodnostima ne samo obezbijedili opstanak, donijeli slobodu već su im omogućili novi, revolucionarni, socijalistički razvoj. I za sve ovo što danas imamo, što smo stvorili i stvaramo treba zahvaliti uspješnom vođenju i okončanju narodnooslobodilačkog rata i revolucije.

Naši narodi i narodnosti su u toj teškoj i krvavoj borbi za slobodu podnijeli mnogo žrtava, ali su dali velik doprinos opštem otporu protiv najmračnijih snaga — fašizma i time otklonili opasnost koja im je prijetila od porobljavanja i fizičkog uništenja.

U svim tim najsudbonosnijim trenucima zračila je Titova ličnost, ona je dala pečat cijeloj revoluciji.

Titova misao i praksa, njegova neiscrpna energija, organizatorska komandantska sposobnost i lična hrabrost pružili su najveće poticanje da će naš rat i revolucija ići sigurnim putem ka pobjedi. Ova svojstva Vrhovnog komandanta bila su preduslov za rješenje mnogobrojnih problema koji su iskrسavali u ratu. Vjera u pobjedu koju je prenio na borce i komandni sastav bila je pokretač hrabrosti i inspirator za samopregor. Tito, najveća istorijska ličnost naroda Jugoslavije, postao je simbol slobode i pobjede.

Tito je svim svojim bićem revolucionara i vojskovođe vjerovao u neiscrpnu snagu naroda i njegove vojske, s najdubljim povjerenjem se odnosio prema ljudima, poštovaо njihove misli i prijedloge. Njegova briga za ranjenike i borce uopšte otkriva najhumaniju stranu jedne ličnosti velike duhom i energijom, koja nas uči kako se treba odnositi prema ljudima. Ta svojstva su mu pribavila neograniče-

---

Zdravica povodom završetka manevra Sloboda 71. u kasarni »Ivica Gojak« u Karlovcu.

nu ljubav, poštovanje i odanost svih boraca, svih naroda i narodnosti Jugoslavije. Tito je uživao poštovanje saveznika i bio respektovan od neprijatelja.

Kao strateg Tito je pokazao originalnost koja je njegovo djelo učinila trajnim, što ga uzdiže među najznačajnije vojskovođe drugog svjetskog rata. Slobodan od šablonu, bez pedubjedenja nalazio je za svaki problem, za svaku krizu odgovarajuće rješenje, otkrivaо je najpodesnije metode i oblike za organizovanje i usmjeravanje oslobođilačke i revolucionarne borbe. On je u našim uslovima obogatio doktrinu partizanskog rata i ratnu vještinu uopšte, što je i bilo i ostalo predmet trajnog proučavanja kod nas i u inostranstvu. Jugoslovensko iskustvo bilo je podstrek narodima koji su izabrali sličan put za svoje oslobođenje i emancipaciju.

Vi ste nas, druže Tito, vodili iz ofanzive u ofanzivu, iz pobjede u pobjedu, oslobađali smo sela i gradove, stvarali slobodne teritorije, nanosili gubitke neprijatelju, iscrpljivali njegove moralne i fizičke snage, čime ste prisiljavali neprijatelja da organizuje i poduzima kontraofanzive kako bi uništilo naše snage i Vas lično. Zahvaljujući Vašoj komandantskoj spretnosti, umješnosti komandanata i hrabrosti boraca to mu nikad nije pošlo za rukom.

Vi ste nam, druže Tito, tada govorili da uspjeh u ratu i revoluciji zavisi od ostvarenja našeg punog jedinstva, od morala, od snage čovjeka. I danas, druže Tito, Vi nas upozoravate da možemo uspješno braniti naš nezavisni opstanak, naš samoupravni sistem, da možemo spriječiti agresiju ako obezbijedimo puno bratstvo i jedinstvo svih naših naroda i narodnosti, ako obezbijedimo potpun ravnopravan položaj svih građana u svim krajevima i republikama, u svim armijskim jedinicama, bez obzira ko kojoj nacionalnosti pripada, ako obezbijedimo radnom čovjeku da stvarno raspolaže rezultatima svog rada.

Vi ste nas, druže Tito, i u posleratnoj izgradnji vodili iz bitke u bitku, iz pobjede u pobjedu, pod Vašim rukovodstvom krčili smo nove puteve u našoj socijalističkoj samoupravnoj izgradnji boljeg života. U izgradnji oružanih snaga Vi ste nam davali nove ideje i stavove o osavremenjavanju koncepcije opštenarodne odbrane u novim uslovima.

Raduje nas, druže Maršale, ako su ovi manevri pokazali da smo u realizaciji Vaših misli i ideja uspjeli. Visoko cijenimo Vašu ocjenu i riječi koje ste danas kazali na zboru. Mi ćemo Vaše riječi pretvoriti u djela.

Ovi manevri odvijali su se na teritoriji triju naših republika, ali je za njih živjela i radila cijela zemlja. To je bio krupan vojno-politički događaj.

Na cijeloj manevarskoj prostoriji svaki čovjek se zalagao do maksimuma, tako da je ostvareno efikasno jedinstvo vojske i naroda. Borbenim dejstvima, u angažovanju u odbrani od agresora — u ovom slučaju od »plavih« — obuhvaćene su sve komponente opštenarodne odbrane. Jednom riječju, u ovom manevru učestvovao je cio narod.

Po našoj ocjeni na ovom manevru je pokazana visoka obučenost i sposobljenost boraca, starješina i komandi. Oni su uspješno rukovodili raznovrsnom najsavremenijom ratnom tehnikom: avionima, helikopterima, tenkovima, oklopnim transporterima, artiljerijskim i raketnim oruđima, radarima, sredstvima veze, inžinjerijskim mašinama, pontonskim sredstvima itd.

Druže Maršale, želim još jednom da istaknem važnu karakteristiku manevra — ostvarenu vezu naroda i armije. Oni su i ovdje na cijeloj manevarskoj prostoriji činili jednu jedinstvenu cjelinu.

U danima prije manevra kroz niz kulturno-zabavnih manifestacija zahvaćena je čitava ova teritorija. Isto tako osjećala se aktivnost u pomoći armije narodu u izgradnji nekih objekata, a narod je organizovao prihvat, smještaj i ishranu armije. U danima borbenih dejstava — odbrane zajedno su se borili, zajedno branili svaki dio ove teritorije. Sa prekidom manevra ova veza se ne bi smjela prekinuti. Ne samo da moramo opraviti porušene i oštećene puteve i njive već, kroz naredne vježbe, treba da produbimo ovu vezu i dalje je razvijamo.

Jednom riječju, u manevru je potvrđena borbena spremnost našeg društva, spremnost radnih ljudi i građana da brane zemlju.

Povećana aktivnost Saveza komunista posljednjih godina — od Predsedništva SK, preko centralnih komiteta republika, opštinskih i vojnih komiteta — zatim zalaganje i aktivnost upravnih institucija, organa federacije, republika, opština i vojnih komandi i svih drugih društvenih organizacija, na ovom manevru se to vidjelo, dali su ogromne rezultate.

Druže Maršale, Vi ste vidjeli ovaj naš manevar. Ovakve vježbe, slične po sadržini, ali manje po obimu, izvodimo u raznim krajevima naše zemlje. Njima mi provjeravamo postavke naše koncepcije, provjeravamo cio sistem odbrane i pripremamo se da branimo, ako ustreba, naše socijalističko društvo. Mi našim pripremama nikog ne ugrožavamo, naprotiv — svima poručujemo da želimo mir, ali tražimo da svi poštuju našu nezavisnost isto onoliko koliko mi poštujemo njihovu.

Ovaj manevar i sve druge naše vježbe pokazuju našu spremnost i odlučnost da uporno branimo svaku stopu naše zemlje, da je branimo isto onako hrabro i odlučno kako su je branili borci narodnooslobodilačkog rata.

Veliko zalaganje na ovom manevru, zalaganje žena, djece, borača, organa vlasti, starješina Armije i svih drugih učesnika, najbolji su dokaz naše spremnosti i naše odlučnosti.

Dragi druže Tito, zahvaljujem Vam u ime svih prisutnih, u ime svih vojnika, podoficira i oficira, generala i admirala širom naše zemlje koji su s pažnjom pratili ove naše manevre, što ste prisustvovali našim manevrima.

Dižem ovu čašu u Vaše zdravlje i za Vaš dug život.

Josip BROZ TITO

PRIMJERNO IZVRŠENI ZADACI

Zahvaljujem saveznom sekretaru za narodnu odbranu, generalu Ljubičiću na njegovoј zdravici. Htio bih da i ja ovdje kažem nekoliko riječi.

Prije svega, želim da još jednom istaknem da sam ovim manevrom jako zadovoljan. To je naš prvi manevar na kome je došlo do saradnje, do koordinacije borbenih dejstava regularne armije i teritorijalnih jedinica. Ovaj manevar ima ogroman značaj baš zbog toga kako se on odvijao, kako ga je narod prihvatio i u njemu u celini učestvovao. Ukoliko bismo mi sutra organizovali takve ili slične manevre u bilo kom kraju naše zemlje, ja sam siguran da bi se pokazalo to isto što i ovdje, tj. jedinstvo naših naroda. A ono najvažnije na čemu se zasniva naše jedinstvo — jeste spremnost naših naroda da brane tekovine koje su izvojevali u oslobodilačkom ratu. To je ono što je bitno. Sve drugo, razne sitne devijacije i slično — je sporedno i to ćemo mi lako da riješimo.

Htio bih ovdje da izrazim zahvalnost organizatorima manevra, u prvom redu saveznom sekretaru za narodnu odbranu, načelniku Generalštaba i njihovim saradnicima, koji su zaista primjerno pripremili sve što je bilo potrebno da bi manevar potpuno uspio.

Ja sam posjetio neke jedinice JNA i gledao njihova dejstva, kao i dejstva teritorijalnih jedinica. Iako manevar nije bio osobito velikih razmjera, pokazala se velika uigranost i uvježbanost svih učesnika. Osim toga, mi smo imali priliku da vidimo kako bi se naš narod ponio prema eventualnom neprijatelju. Komandant »plavih« je imao tu nesreću da sa svojim jedinicama nije uživao baš veliku popular-

nost na teritoriji kuda je prolazio. Narod je htio i time pokazati šta bi čekalo pravoga agresora i na šta bi tek on naišao kada bi slučajno došao tu. Komandant »plavih« i njegove jedinice pokazali su zaista veliku sposobnost za taj dio manevra koji su oni vršili, imajući ulogu »agresora«. Pokazalo se, naime, da su podjednake sposobnosti i ovih koji su se branili i onih koji su napadali. Ja zato izražavam zahvalnost komandantima i »plavih« i »crvenih«, čitavom komandnom kad-

Razumije se, ovaj manevr će biti dugo vremena predmet razru i svim borcima, jer su zaista svi primjerno izvršavali svoje zadatke. matranja, i ostaće u srcima, i sjećanju svih nas. I svakako će se razmišljati šta bi još trebalo učiniti za usavršavanje naše opštenarodne odbrane.

U nastavku svoje zdravice, predsednik Tito je i ovom prilikom izneo svoje utiske i zapažanja o desantu, protivdesantnoj odbrani, dejstvima tenkovskih jedinica i sposobnostima naših vojnika da brzo ovladaju visokom tehnikom.

Primjetio sam — rekao je zatim predsednik Tito — da je i naša avijacija savršeno dejstvovala. Veselilo me kad sam gledao avione koje mi proizvodimo i kada sam video kako bi oni mogli da budu veoma dobra i korisna podrška trupama i u pravom ratu. Oni su zbilja odlični, jer imaju velike manevarske sposobnosti, kao što su, na primjer, mogućnost niskog leta, itd.

Ja sam, dakle, jako zadovoljan dejstvima svih rodova naše armije. Naša pješadija se takođe pokazala na visini, i pored toga što se radilo o prilično teškom terenu sa brdima i vrtačama, što je zahtijevalo velike napore da bi se sve to savladalo. Ona je to odlično izvršila. Drugovi iz opština sa kojima sam juče razgovarao, iznijeli su mnogo primjera o pozadinskim omladinskim četama, radničkim i teritorijalnim jedinicama koje su se kretale po noći, kroz neprohodna mjesta, itd. Rekli su mi da su te jedinice vodili pojedinci sa tih terena, i da su zapravo oni zaslužni što su te jedinice uspjevale da stignu na položaje koje je trebalo zaposjesti i na njima se utvrditi.

Jednom riječju, po mom mišljenju, svi možemo biti zadovoljni ovim manevrom.

Želim ovdje da pomenem još jednu stvar. Ovaj manevr su posmatrali svi naši najodgovorniji rukovodioci, iz čitave zemlje. I nisu tu došli iz neke znatiželje, već da vide kakvom mi stvarno udarnom i odbrambenom snagom raspolažemo. Sada će oni — mislim prije svega na drugove iz Saveznog izvršnog vijeća i republičkih izvršnih vijeća — voditi o svemu tome još više računa, naročito kada se bude radilo o sredstvima za potrebe naše armije.

Bilo je jako dobro i to što su svi naši rukovodeći ljudi bili u istim uniformama kao i obični borci, tu nije bilo nikakvih razlika. Toga, mislim, još nigdje nije bilo u svijetu. A i to odražava cjelinu i jedinstvo naše odbrambene sposobnosti, jedinstvenu spremnost svih, od običnih boraca do najviših rukovodilaca.

Eto, to je ono nad čime će se, po mome mišljenju, morati zamisliti i eventualni protivnik jer bi i on morao da analizira sve te stvari koje su se pokazale na manevru.

Dižem ovu čašu za dalji napredak naših odbrambenih snaga, za zdravlje svih naših boraca i starješina, za jedinstvo naših naroda, svih naših republika. Neka to jedinstvo bude takvo kao što se pokazalo na ovom manevru.

REKLI SU O MANEVRU

general armije

Nikola LJUBIČIĆ:

Manevr je bio velika smotra spremnosti i riješenosti naših oružanih snaga i naroda da jedinstveno i nepokolebljivo brane od agresora svoju nezavisnost, svoju samoupravnu socijalističku zajednicu.

Iako tek treba da se izvrši analiza manevra i donesu konačni sudovi o postignutim rezultatima, već sada je sigurno da smo manevrom ostvarili postignute ciljeve. Manevar je jasno i nedvosmisleno potvrdio u praksi ispravnost osnovnih postavki naše odbrambene konцепције.

Borbe i sve aktivnosti koje su upravo završene pokazale su da se angažovanjem svih potencijalnih snaga — efikasnim mobilisanjem čitavog naroda, vještim kombinovanjem dejstava operativne armije, teritorijalnih jedinica i svih drugih oblika otpora, možemo uspešno suprotstaviti savremeno opremljenom agresoru. Mada je »agresor« u početku dejstva raspolažeao mnogobrojnijim snagama nego mi, ta prednost je bila neutralisana postepenim angažovanjem svih snaga otpora, suprotstavljanjem opštenarodnog fronta napadačkoj sili.

U završnim »borbama« manevra naše snage, po realnim procjenama, skoro za jednu trećinu su bile brojnije od »agresorovih«. To bi bilo još snažnije izraženo da je mobilisano sve stanovništvo, što iz objektivnih razloga u mirnodopskim uslovima nije moguće učiniti.

Posebno treba naglasiti da su komande i štabovi u vođenju složenih kombinovanih dejstava i sadejstva između operativne armije, jedinica teritorijalne odbrane i drugih odbrambenih struktura bili na visini svojih zadataka. Pripadnici oružanih snaga i nosioci drugih vidova otpora uspješno su primjenjivali oblike borbe koje zahtijeva naša odbrambena koncepcija. Oni su demonstrirali visok stepen sposobnosti u rukovanju modernom ratnom tehnikom. Složene borbe ne operacije — kao što su: borba za savladivanje vodenih prepreka, vazdušni desanti i protivudari — vođene su po standardima najobučenijih armija u svijetu.

Zato smo dužni da odamo puno priznanje svim učesnicima manevra za trud i za rezultate koje su postigli. Posebno priznanje zasluguju pripadnici snaga koje su igrale ulogu napadača, jer su osim vještine u izvođenju prvog manevra u rukovanju najsavremenijom tehnikom ispoljili i visok stepen razumijevanja za nezahvalnu ulogu koja im je u ovom manevru bila namijenjena.

Rad tih jedinica nam je svima pružio mogućnost da sa maksimalnom realnošću u mirnodopskim uslovima ocijenimo položaj eventualnog agresora, sukobljenog sa opštenarodnim otporom i efikasnost svih mjera koje namjeravamo da preduzmemo protiv njega.

Isto tako su uspješno i spretno radile komande i štabovi i jedinice snaga koje su bile u ulozi branilaca.

Dugujemo zahvalnost čitavom narodu Bele krajine, Korduna, Like, Banije i zapadne Bosne, i rukovodstvima socijalističkih republika i regionalnih zahvaćenih ovom ratnom predstavom, jer su učinili sve da nam olakšaju izvršenje ovog velikog zadatka i da manevr postane opštenarodna vojna politička manifestacija, kojom proslavljamo 30-godišnjicu ustanka i stvaranja Jugoslovenske narodne armije.

I ovom prilikom želimo da odamo priznanje generaciji koja je svojim heroizmom stvorila ovo što danas imamo i da se sa pijetetom sjetimo onih koji su uzidali svoje kosti u temelje naše socijalističke zajednice.

Manevr je pokazao da je naša koncepcija opštenarodnog rata i u praksi postala svojina ne samo pripadnika oružanih snaga već i svih građana naše zemlje. Oduševljenje kojim je narod ovog kraja učestvovao u proteklim manevrima više je nego opravdalo naša očekivanja. Broj branilaca koji je demonstrirao našu koncepciju znatno je bio veći od onog koji smo planirali. Republike i opštinske skupštine učinile su za kratko vrijeme kvalitetan skok u organizovanju i

pripremanju naroda za odbranu zemlje. Svakako da su vojne komande i ovdje dale svoj puni doprinos.

Želimo reći i to da se na cijeloj manevarskoj prostoriji manifestovalo snažno jedinstvo naroda i Armije. Do početka manevra ono je došlo do izražaja u zajedničkim pripremama i mobilisanju svih snaga, a u toku manevra u zajedničkoj odbrani. I ovom prilikom Armija je potvrdila svoju vanrednu borbenu vrednost, visok moral i svoju neraskidivu povezanost sa narodom kroz zajednički život i kroz borbu.

Ocenjujem da je manevar u cjelini uspio i da je bio borbena smotra naših sadašnjih odbrambenih mogućnosti. Nama u Armiji manevar je pomogao da uočimo i nedostatke u radu komandi da bismo u narednom periodu postigli još veće rezultate.

Našim borbenim snagama želimo da obezbijedimo našem narodu miran socijalistički razvitak. Zato su i ovaj naš manevar i sve druge vojne vježbe koje izvodimo — manevri i vježbe mira.

B R O J 1.
GODINA XXIV

JANUAR—FEBRUAR
IZLAZI DVOMESEČNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

I Z D A J E   V O J N O I Z D A V A C K I   Z A V O D

Nikola LJUBIĆ

JEDINSTVO MISLI I AKCIJE

PRINCIPIJELNOST U SPOLJNOJ POLITICI

Za pravilno razumevanje savremenih procesa važno je istaći da se u svijetu utire put shvatanju da se oružanom borbom, a to znači i borbom lokalnih razmjera, ne mogu osvajati nove pozicije. Zato je u ovoj godini bilo dosta pokušaja da se političkim potezima izmijeni odnos snaga u svijetu i tako osvoje nove pozicije. Treba očekivati da će takvih pokušaja biti još više.

Ipak, dosadašnja ratna žarišta u svijetu i dalje su aktivna, i dalje važi pravilo da se ono što se oružjem otme samo oružjem, borbom može i povratiti. Premda se neki svjetski politički problemi, kao berlinski i dr. rješavaju potpuno, ili djelimično, a o nekim se raspravlja, ipak je snaga vojnog faktora u svjetskoj politici još veoma prisutna, izdaci za oružane snage se stalno povećavaju.

Smatram da ne treba posebno isticati da mi pozdravljamo sve ono što učvršćuje mir, ravnopravnost naroda i država. Tako treba gledati i na put druga Tita u Iran, Indiju i Egipat, njegov susret sa Brežnjevom, zatim boravak u SAD, Kanadi i Velikoj Britaniji. Prilikom tih putovanja i susreta predsjednik Tito je dao ocjene o sadašnjoj svjetskoj situaciji i putevima rješavanja osnovnih međunarodnih problema. Otuda i Titov put umnogome doprinosi jačanju mira, što je jedan od postulata i najvećih uspjeha naše spoljne politike.

Snažna i stabilna samoupravna socijalistička i nezavisna, nesvrstana Jugoslavija, njena spremnost i sposobnost da brani svoju nezavisnost i jedinstvo su faktor mira u ovom dijelu svijeta. To, kao i naša principijelnost u spoljnoj politici doprinijeli su jačanju ugleda naše zemlje u svijetu.

Mir će i u budućnosti biti osiguran utoliko ukoliko zemlje koje se za nj bore budu stabilne, jedinstvene, vojnički jake i spremne da brane svoju nezavisnost. S obzirom na to da se spoljnopolitička situacija brzo mijenja, da se pravci njenog razvoja ne mogu tačno predviđjeti, a pošto eventualni negativni razvoj spoljnopolitičke situacije može i našoj zemlji da nametne ozbiljne i teške probleme, to SK u Armiji mora stalno da prati spoljnopolitička kretanja i mora ih objašnjavati svom sastavu i uticati da se stalno podiže borbena spremnost oružanih snaga i naroda. Tempo borbenih priprema zemlje za odbranu u cjelini ne sme opadati, ni stagnirati.

DRUŠTVENI RAZVOJ I ANGAŽOVANJE SK U ARMIJI

Naša zemlja je u procesu stalnog društvenog razvijanja. Taj proces ne ide, naravno, bez borbe sa starim, bez sudara, protivrječnosti, što pred SK, koji treba ideološki da osvijetli puteve kretanja i da ostvari idejnu vodeću ulogu, stavlja vrlo težak i odgovoran zadatak.

U našem razvitku, težeći da postignemo što više, ponekad zaboravljamo na uspjehe, zaboravljamo da iznosimo rezultate, a stalno govorimo o onome što je trebalo da uradimo a što nismo uradili. Svakako da treba govoriti i o propustima i greškama, treba ih još ozbiljnije analizirati i konkretnije locirati. No, mislim da treba govoriti i o uspjesima i na njima mobilisati sadašnje i будуće generacije. Ne smemo negirati ono što je postignuto, kao što to ne treba ni preuveličavati, već valja objektivno ocijenjivati mjesto gdje se nalazimo. Jer — lako je kritikovati staro, ali je teško stvarati novo. Za svaku etapu razvoja društva SK mora pronaći puteve daljeg razvoja i na osnovi toga staviti se na čelo akcije i ostvariti vodeću idejnu ulogu.

Međutim, to je dosta teško ostvariti u složenim uslovima u kojima se razvija naše društvo, jer mi, kada je riječ o osnovnim strategijskim problemima razvoja, moramo krčiti nove puteve: u spoljnjoj politici — put nezavisnosti i nesvrstanosti, u unutrašnjoj — dalje razvijati samoupravni sistem, koncepciju odbrane i dr.

Sve ovo treba izvršiti u sudaru sa starim shvatanjima, u sudaru s klasnim otporom unutra, potpomognutim od neprijatelja spolja.

Te neprijateljske snage preuveličavaju naše teškoće, nastupaju stalno s novim parolama, kojima žele da i dalje stvaraju nesigurnosti i siju sumnje; one čine sve što mogu da ometu sređivanje prilika u zemlji. Te snage se suprotstavljaju primjeni usvojenih ustavnih amandmana, jer se one suprotstavljaju u cjelini samoupravnom socijalističkom razvijanju naše zemlje. One osporavaju i napadaju sve naše

vitalne tekovine, među njima i Jugoslovensku narodnu armiju kao oružanu silu svih radnih ljudi, svih naroda i narodnosti Jugoslavije. Svrha je aktivnosti neprijatelja da razbije našu zemlju. Iako je riječ o aktivnosti pojedinaca i grupica, mi moramo prema toj aktivnosti biti veoma budni.

Uticaj unutrašnjeg i spoljnog neprijatelja ne treba potcjenvljivati, ali neprijatelj ne može učiniti mnogo ondje gdje je SK aktivan i gdje brzo i na najbolji način reaguje. Samo ondje gdje mi malo radimo, ili gdje ne radimo dobro, on se koristi našim slabostima.

Komunisti iz Armije polaze od toga da je snaga cijelokupnog odbrambenog sistema u angažovanju svih izvora društva. Ugrozi li se i najmanji dio Jugoslavije — ugrožena je cijela Jugoslavija. Sve snage, sve izvore ove zemlje možemo uspješno usmjeriti u odbrani ako ostvarimo jedinstvo misli, kao i jedinstvo akcije, a to može učiniti samo idejno i politički jedinstven SK.

ODBRAMBENA POLITIKA I ZADACI SK U ARMII

Ako polazimo od ocjena manevra, zatim od ocjena drugih vježbi, kojih je ove godine bilo dosta, ako polazimo od ocjene moralno-političkog stanja u Armiji, onda možemo reći da smo u pripremi zemlje za odbranu, a u tom sklopu i u pripremi oružanih snaga, učinili najveći skok od rata do danas. Svakako da je to veliki uspjeh vojne organizacije i organizacije SK.

Taj uspeh smo mogli postići zahvaljujući tome što je na IX kongresu SK zauzeo jasne stavove o odbrambenoj politici i zahvaljujući izlaganjima i stavovima druga Tita. To je omogućilo da u praksi pronalazimo odgovore na sva pitanja koja se tiču daljeg razvijanja opštene narodne odbrane, a ti odgovori izražavaju interes i težnje radnih ljudi. Sve je to omogućilo da SK ostvari idejnu vodeću ulogu u odbrambenoj politici i da u realizovanju te politike pokrene i mobiliše široke narodne mase.

Naši narodi i narodnosti i naši radni ljudi su odbrambenu politiku Jugoslavije prihvatali, jer se njom štiti suverenitet cijele Jugoslavije i svakog njenog dijela. A oni žele jedinstvenu, samoupravnu, socijalističku, nezavisnu Jugoslaviju — zajednicu potpuno ravнопravnih naroda i narodnosti. U njoj, jedino u njoj, oni vide mogućnost svoje egzistencije i svoju perspektivu.

Na manevru i drugim vježbama građani naše zemlje su se još jednom uvjerili u ispravnost odbrambene politike, uvjerili su se da se možemo braniti i odbraniti, uvjerili su se u svoju vlastitu snagu

i u to da odbrana zavisi od njih samih. Sada svako mora računati s tim da su svi naši ljudi spremni da brane svoju zemlju, da su dobro organizovani, obučeni i naoružani za odbranu.

IZGRAĐIVANJE ORUŽANIH SNAGA I ZADACI SK

Pred SK u Armiji stoje u naprednom periodu krupni zadaci. Neophodno je — i od nas se to očekuje — da damo pun doprinos u daljem razvijanju cjelokupnog odbrambenog sistema u teoriji i praksi. Svakako da se naš najveći doprinos očekuje u daljem izgrađivanju oružanih snaga. Mi možemo odgovarati tim zadacima ako se budemo dalje ideološko-politički i vojnostručno izgrađivali i ako joj više angažujemo SK u Armiji.

Pred nama je zadatak da radimo i na jačanju odbrambene snage zemlje u cjelini. Posljednjih godina smo stvorili snažne oružane snage. Pored operativne armije, formirane su mnogobrojne teritorijalne jedinice različite veličine sa komandnim sistemom, zatim imamo milicijske i jedinice civilne zaštite. U slučaju agresije treba svu oružanu silu sinhronizovano upotrijebiti, obezbijediti sadejstvo i komandovanje. Zato smo prišli razmatranju osavremenjavanja sadašnje vojne organizacije. Manevar i vježbe su nam ukazali na neke nedostatke u sadašnjoj organizacionoj strukturi i zato nju treba dalje usavršavati. Taj posao moramo raditi studiozno. Ne moramo i ne treba ništa da radimo preko koljena.

Od komunista u JNA se očekuje da na svojim radnim mjestima studiozno priđu izučavanju ove problematike, da politički objasne značaj i potrebu osavremenjavanja vojne organizacije.

Rat na teritoriji Jugoslavije vodili bi svi narodi i sve narodnosti, a oružanu borbu — njihove oružane snage. Zato je potrebno obezbijediti jedinstvo usmjeravanja svih snaga, preko određene komandne strukture, od dna do vrha.

Međutim, savremeni rat, savremena tehnika traži brz, ali studiozan rad komandi. Velik broj jedinica komandovanje može na vrijeme da usmjeri samo ako komandna organizacija bude postavljena adekvatno organizacionoj strukturi jedinica i ako komandovanje budemo osavremenjivali uporedo sa osavremenjivanjem ostalih dijelova odbrambene organizacije.

ZNAČAJ TEHNIČKOG FAKTORA

Na tehničkom osavremenjavanju oružanih snaga radi se planски i studiozno. Postupno, prema materijalnim mogućnostima, sprovodi se i tehnička modernizacija.

Na vježbama i manevru provjerili smo stanje tehnike i obučenosti u rukovanju njome. Vojna organizacija i organizacije SK tom problemu su u proteklom periodu poklonile potrebnu pažnju. To moramo raditi i ubuduće, jer zajednica svake godine daje za naoružanje i opremu znatna sredstva. Koncepcija opštenarodne odbrane se zasniva i na tehničkom faktoru. Zato moramo poznavati sredstva kojima bi raspolagao potencijalni agresor, moramo znati na koji ćemo im se način najuspješnije suprotstaviti. Moramo, isto tako, pronaći, stvarati i kupovati nova borbena sredstva da bismo povećali našu odbrambenu snagu. Tehnika nam nije cilj već sredstvo da pobijedimo agresora i da zaštitimo našeg čovjeka, da u eventualnom ratu imamo što manje gubitaka.

ZNAČAJ LJUDSKOG FAKTORA

Čovjek je bio i ostaje glavni faktor i nosilac koncepcije opštenarodnog otpora. Ipak se ponekad u praksi ponašamo na stari način, što umanjuje naše ukupne napore i smeta razvoju, guši inicijativu i stvaralaštvo čovjeka.

Za sve pripadnike JNA bitno je da se u Armiji osjećaju potpuno ličnostima, ličnostima koje obavljaju koristan društveni posao. Potičinjanje vojničkim propisima, vojničkom redu i disciplini ne treba da se zasniva na sili, ili bar ne samo na sili, već prije svega na svijesti.

Starješine moraju obezbijediti poštovanje propisa, rad i disciplinu, moraju obezbijediti zalaganje na poslu, ali to treba da se postigne izgrađivanjem lične i kolektivne svijesti. Za izgrađivanje vojničkog kolektiva moraju se boriti i starješine, i SK, i cijelo kolektiv. Samo ako aktiviramo sve faktore, obezbijedićemo snažne borbene kolektive.

Koncepcija opštenarodne odbrane daje nove prostore za aktiviranje vojnika, omogućava da se pasivna grupa pretvori u grupu koja razmišlja, koja stvara, koja utiče da se vojnički kolektivi razvijaju i ospozobljavaju. Koncepcija nam omogućava širi društveni prilaz vojnicima, i ako u tom pogledu zauzimamo pravilan stav, iskoristićemo latentne mogućnosti naših vojnika vaspitanih u samoupravnom društvu, jer će se oni i u vojnoj jedinici osjećati i odgovornim društvenim ličnostima.

U nekim jedinicama koje sam posjetio vidio sam da se na takav način prišlo vojnicima. Ali ima i jedinica u kojima nije tako.

LIK NAŠEG STARJEŠINE

Starješina u našoj vojnoj organizaciji treba da bude maksimalno samostalan i odgovoran, da sam donosi odluke o svim bitnim pitanjima koja se tiču pripreme i upotrebe jedinice. U tom pogledu je potrebno još više rada, prije svega rada samih starješina na sopstvenom političkom i stručnom ospozobljavanju i podizanju efikasnosti naše vojne organizacije.

Misljam da starješina mora biti blizak drug, da se ne smije odvojiti od vojnika, ali on mora biti i strog onda kad neko, uprkos svemu što se preduzelo, narušava vojne norme. Savez komunista treba cijelom tom procesu da da politički smisao. A ako se preduzimaju administrativne mjeru, najprije treba kolektivu objasniti njihove političke razloge i pozvati kolektiv u akciju.

Sva naša nastojanja moraju biti usmjerena na to da formiramo kreativne i preduzimljive starješine, ljudi koji će stalno razmišljati i boriti se da bi stvorili još više i da bi unaprijedili svoj posao i svoju jedinicu. Da bismo izgradili takav profil starješina, treba, počev od škola pa dalje, stvoriti uslove za to da se svuda u Armiji starješine osjećaju potpunim ličnostima, da se na svom poslu osjećaju sigurnim i stabilnim. Oni moraju osjećati da se njihov rad postavlja, a da će za nerad odgovarati.

Zakonima čije predloge ovih dana upućujemo na javnu diskusiju u Armiji želimo da pravno zaokruglimo i formulisemo ciljeve kadrovske politike, razvojnu liniju starješina od dolaska u Armiju do odlaska u penziju. Zakonom o oružanim snagama — odnosno Zakonom o službi u JNA, zatim Zakonom o vojnim školama, Zakonom o vojnim penzijama, Zakonom o zdravstvenom osiguranju — uz Uredbu o platnom sistemu želimo da obezbijedimo stabilnost i stalnost vojnog poziva, a i to da svako može da sagleda sebe i svoje mjesto u vojnoj organizaciji.

U pogledu razvoja, svim oficirima i podoficirima stvaramo iste uslove. Od njihovog zalaganja, sposobnosti i rezultata rada zavisi kako će se razvijati. Tim zakonima želimo da obezbijedimo da se vrednuje rad, da svaki onaj ko dobro radi može da napreduje u službi. Dalje, želimo da stvorimo uslove da se oko 1975. godine, a nekim kategorijama možda i ranije, produži radni vijek, a oko 1980. godine, a možda i prije, da se u penziju ide sa 40 godina radnog staža, računajući beneficirani staž.

Jedan broj starješina preopterećen je poslom, te nema mogućnosti da se više aktivira u društvenim poslovima. Moramo izučiti zbog čega sve dolazi do preopterećenosti, pogotovo kada je riječ o

trupnim starješinama. Svakako da je nepopunjeno glavni problem, a uz to i dalje se starješinama iz trupe popunjavaju komande. Istina, u nekim organima viših komandi treba popuniti neka mjesta, ali, u cjelini uzev, u njima imamo previše ljudi. Taj prevelik broj vrši pritisak na trupu i opterećuje je prevelikom administracijom, obilascima i dr.

Svakako da radi većeg društvenog angažovanja i veće stvaračke aktivnosti starješina treba rješavati i sve druge za život važne probleme. Poznato je da svijest zavisi od materijalnih uslova — kao što su lični dohodak, obezbeđenja stanovima i dr.

Kad je u pitanju lični dohodak, težimo i težićemo da se obezbijede sredstva kako bismo pratili ovu trku sa cijenama, što, priznajem, nije lako.

Probleme o kojima sam govorio moramo i možemo jedino zajednički rješavati. Ti problemi moraju biti poznati starješinama, jer ih možemo rješavati aktivnošću svih komandi i uz potpuno političko angažovanje Saveza komunista.

BROJ 1
GODINA XXV

JANUAR-FEBRUAR
IZLAZI DVOMESECNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

IZDAJE VOJNOIZDAVACKI ZAVOD

DOSLEDNO SPROVODITI PISMO U DRUŠTVU I JNA

Za uspešnu realizaciju Pisma i mi komunisti u JNA neophodno je da realno procenimo stepen društvenog razvoja, a posebno da što realnije procenimo stepen razvoja našeg odbrambenog sistema, zatim da budemo konkretni, a to znači da ukažemo gde su problemi i da budemo kritični i samokritični.

Stavovi u Pismu i govorima druga Tita traže i obavezuju komuniste da kritički analiziraju sopstvenu praksu i sopstveno poнаšanje. Zato, bitno je za njegovu realizaciju da kad čitamo, u svakoj Titovoj misli i u svakoj njegovoj postavci prvo tražimo sebe, da samokritički sagledavamo svoje propuste, pa tek onda da tražimo propuste drugih. Često smo u dosadašnjoj praksi radili suprotno. Videli smo propuste i greške drugih, a svoje smo pred sobom i pred svojom organizacijom pravdali nekim subjektivnim ili objektivnim okolnostima.

Svima nama treba da bude jasno da narod od ovog Pisma i govora druga Tita, mnogo očekuje. Iako u Armiji nema istih propusta s kojim se susreću komunisti u drugim sredinama, armijski sastav očekuje da se Pismo ovog puta dosledno realizuje van Armije i u njenoj strukturi.

Svi danas od realizacije Pisma i stavova druga Tita očekujemo:

— više reda, više lične i društvene odgovornosti, i više pravčnosti;

— da se sredi stanje u organizacijama SK, da ostvarimo i obezbedimo neophodni komunistički moral u praktičnoj politici svih članova SK;

— proradom Pisma treba da obezbedimo jedinstvo pogleda na platformi SKJ, što neće biti lako, ali samo jedinstvo pogleda obezbeđuje jedinstvo akcije. A da bi to obezbedili potrebno je očistiti SK od svih onih koji su ušli u ŠK radi ličnih interesa, kao i od onih koji su sišli sa linije SK.

Od SK se očekuje da sredi svoje redove, kako bi u praksi mogao ostvariti rukovodeću ulogu i opštej jugoslovensku usmerenost u razvoju naše društvene zajednice.

Drug Tito je ukazivao nekoliko puta da smo nekim odlukama VI kongresa počeli da degradiramo ulogu SK, a da omogućujemo raznim strujanjima da naturaju svoje stavove kao progresivne, a koji to nisu bili, već su vukli nazad. U borbi protiv staljinizma i dogmatizma SKJ je dao svoj veliki ideo, ali krčeći nove neispiti-

vane puteve, on je dozvolio da se kroz pukotine ubacuju razna anarholiberalistička i druga mišljenja o ulozi Partije, o ulozi radničke klase i dr.

SUPROTSTAVITI SE TUĐIM SHVATANJIMA I AKTIVNOSTI NEPRIJATELJA

U takvoj situaciji neprijateljima raznih boja nije se bilo teško ubaciti. Svojom aktivnošću oni su unosili još više sumnje i neverice. Glavni cilj koji su razni neprijatelji pokušali da ostvare je da degradiraju ulogu SK i da umanje rezultate stvorene revolucijom. Oni su time smatrali da će usporiti naš dalji razvitak. Smatrali su, takođe, da ako u Jugoslaviji stvore što gore stanje da će tako stvoriti sebi povoljne uslove za svoju razbijačku delatnost.

Alternativu staljinizmu i birokratizmu, neki su u proteklom periodu videli u liberalizmu. SK nije na vreme dublje ušao u to da sagleda čemu vode razna liberalistička shvatanja u konkretnoj izgradnji samoupravnog socijalističkog društva.

Nije se na vreme shvatilo da neodgovornost, nedisciplina, oportunizam nisu elementi jačanja samoupravnog sistema, već faktori koji dovode do nereda, nejedinstva akcije, a to bi, u krajnjoj fazi, dovelo do kompromitovanja samoupravljanja i otvorilo puteve svim antisocijalističkim strujama.

Mnogi su preko ispoljavanja liberalističkih shvatanja prikrivali svoj oportunizam i neodlučnost u borbi protiv klasnog neprijatelja, protiv nacionalizma, frazeologijom, prosipali su puno praznih reči jer nisu bili spremni da idu u klasnu borbu.

Zato što se nije na vreme uočila opasnost od unošenja raznih liberalističkih shvatanja u konkretnu političku akciju, sad se to rešava teže, raznim ostavkama i dr. Bez obzira što se tim ostavkama prikriva lična odgovornost, a to nije svojstveno komunistima, treba podržati i pozdraviti sve što dovodi do jedinstva u SK, a ova akcija očito tome vodi.

Već sam rekao da komunisti u proceni sadašnjeg momenta treba da budu realni. Zato i mi komunisti u armijskoj partijskoj organizaciji treba da realno procenimo ne samo kakav je uticaj raznih snaga bio na SK u celini, već i na to kakav je uticaj bio na SK u Armiji i na armijsku vojnu organizaciju.

Smatram da su se i partijska i vojna organizacija dosta uspešno suprotstavljale prodiranju u njene redove svih antikomunističkih stavova od anarholiberalnih, nacionalističkih do otvoreno neprijateljskih. Ali treba otvoreno reći da je prodora bilo, da je tu i tamo

bilo neshvatanja u realizaciji stavova SK u pravcu razvoja vojne organizacije. Otpor je pružan i raznim frakcionaškim grupama da sebi stvore u Armiji neko uporište.

VEĆA ODGOVORNOST I DISCIPLINA

U vojnoj organizaciji je ne samo dozvoljeno, već i preporučljivo, da se u procesu procene čuje što više različitih mišljenja i predloga, da bi odluka bila što sadržajnija i kvalitetnija. Ali, kad odluka padne, onda je dozvoljeno da se diskutuje samo kako da se ona što bolje izvrši.

Shvatanja koja su negirala potrebu bezuslovnog izvršavanja naređenja unosila su u armijsku sredinu nered, nedisciplinu. To je išlo na ruku neprijateljima, jer je slabilo našu odbrambenu sposobnost.

Postepeno se išlo dalje, iznosile su se teorije da je Armija «stajaća» vojska da je treba podruštvljavati. Oni koji su nam to predlagali nisu konkretno iznosili šta misle tim »podruštvljavati« kad je već Armija deo samoupravnog društva, deo SK — sa tačno preciziranim društvenim zadatkom. Ona mora biti tako organizovana i spremna da zaštitи socijalističko samoupravno društvo od spoljnog, a ako zatreba i unutrašnjeg neprijatelja. Ako mi za te zadatke sposobimo Armiju, onda je ona sposobna da svoju društvenu ulogu izvrši i samo takva je ovom društvu potrebna.

U vezi s tim shvatanjima bilo je pokušaja da se preko podele starešina na konzervativne i progresivne unosi razdor u vojnu organizaciju.

Neki su sebi uzeli za pravo da ne na delima, već na rečima trpaju druge u tabor konzervativaca, a sebi da prisvajaju pravo da su jedino oni progresivni. Dobro je što je takvih pokušaja danas sve manje. Ali, treba biti budan na sve ono što može unositi razdor i stvarati nejedinstvo u našim redovima.

Ipak, mislim da je najopasniji za borbenu gotovost JNA bio pokušaj revizije uloge i načina komandovanja.

ODLUČAN OTPOR SA LIBERALISTIČKIM SHVATANJIMA

Ocenjujući takva shvatanja kao veoma opasna ako uhvate dubljeg korena u vojnoj organizaciji, drug Tito se 1970. godine obratio s poznatim pismom starešinama u JNA. To je bio obračun s liberalističkim shvatanjima u JNA, obračun veoma važan za dalje akcije

druga Tita. To pismo — svi njegovi stavovi i danas su veoma aktuelni — pa ga treba ponovo proraditi sa svim ostalim sadašnjim materijalima.

OTPORI REALIZACIJI STAVOVA DRUGA TITA

Švakako da će u ovako širokoj akciji, kakva se vodi u proradi Pisma biti otvorenih, ali i prikrivenih otpora. Treba očekivati da će biti pokušaja da se pod vidom novih parola provedu stara shvatanja. Takođe, treba očekivati da će biti pokušaja da se razvodne stavovi Pisma, kako bi glavni udar skrenuli na sporedna pitanja.

Sve snage kojima sređivanje stanja u SK oduzima prostor za manevar, kojima Pismo oduzima mogućnost da spreče naš brži razvoj, davaće grčevit otpor. Od liberala, birokratsko-tehnokratskih snaga, centralista, do otvorenih antisocijalističkih klasnih neprijateljskih snaga unutar i van — sve te snage će učiniti sve što mogu da spreče konkretnu realizaciju Pisma.

Isto tako treba očekivati da ćemo u proradi Pisma i borbi protiv određenih nedostataka biti suočeni sa zahtevima krajinjih reakcija. Neki će tražiti preoštro reagovanje i gde nije neophodno ni korisno, a drugi će ublažavati i tamo gde treba oštrotrezati. No, u celini SK u Armiji i svaka naša organizacija su politički zreli da nađu pravilnu meru. Forumi tu moraju pružiti punu pomoć.

Ove opasnosti iznosim zbog toga da nam budu prisutne, jer komunisti ne smeju naseći sumnji, a uspeh zavisi od ukupne aktivnosti celog SK.

PRVO SREDITI STANJE NA SVOM RADNOM MESTU

Nije potrebno naglašavati da se u toj aktivnosti treba angažovati prvo u sređivanju stanja na svom radnom mestu, a potom pružati pomoć i podršku za sređivanje stanja u Armiji kao i u SK u celini.

Ne treba očekivati da će nagomilani problemi moći da se reše glatko i brzo.

Treba nam uporan i strpljiv rad i dobra organizovanost.

Da bismo menjali društvo, treba da menjamo sebe, i treba da imamo moralno-politički čvrst i jedinstven SKJ.

Mora se otvoreno i konkretno raspravljati. Ne može se trpeti deklarativno prihvatanje Pisma, a posle okolo unositi sumnju u njegovu realizaciju i baviti se politikanstvom.

One koji nisu spremni za akciju, moramo isterati na brisani prostor.

Čitav SK nalazi se u revolucionarnoj akciji. Komunisti JNA moraju se uključiti organizovano i jedinstveno se boriti za realizaciju Pisma do kraja.

B R O J 6
GODINA XXV

NOVEMBRAR-DECEMBAR
IZLAZI DVOMESEČNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

I Z D A J E V O J N O I Z D A V A Ć K I Z A V O D

General armije
Nikola LJUBIČIĆ

OPŠTENARODNA ODBRANA JUGOSLAVIJE

— Teorijski i praktični aspekt —

OSNOVNE KARAKTERISTIKE VOJNOG RAZVOJA I VOJNIH DOKTRINA POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA

Posle drugog svetskog rata međunarodni razvoj i odnosi u svetu obeleženi su značajnim i dalekosežnim promenama. Čovečanstvo, u svojoj dugoj istoriji, nikada nije ostvarilo takav progres kao što je to postiglo za poslednjih nekoliko decenija.

Ubrzani ekonomski razvoj i rastuća moć proizvodnih snaga koji se temelje na najsavremenijim dostignućima nauke, tehnike i tehnologije, razotkrili su postojeće klasne i društvene suprotnosti i podstakli nacionalnooslobodilačku i revolucionarnu borbu naroda na svim kontinentima, jačajući socijalističke tendencije razvoja u svetskim razmerama.

Drugi svetski rat je temeljito uzdrmao društvenoekonomsku strukturu savremenog sveta, proširio i ubrzao proces borbe za izgradnju novih naprednijih društvenih odnosa, za afirmaciju nezavisnosti, samostalnosti i ravnopravnosti svih naroda i zemalja, nezavisno od njihove veličine. Na svim kontinentima stvorene su nove socijalističke i nezavisne države kao rezultat borbe protiv fašizma i strane dominacije uopšte i kao ishod socijalističkih i narodnih revolucija. Probuđena nacionalnooslobodilačka i socijalna svest miliona ljudi širom sveta odlučno se suprotstavila kolonijalnom gospodstvu, a s tim je došlo do raspadanja kolonijalnog sistema.

Međutim, iako je drugi svetski rat doveo do potpunog poraza fašističkih sila, sa njegovim završetkom izbile su na površinu duboke

suprotnosti i protivrečni interesi u međunarodnom životu i dalje su se ispoljavale težnje reakcionarnih krugova da nametnu odnose dominacije i neravnopravnosti.

Ideološka razgraničavanja, podela sveta na »komunistički« i »slobodni«, odnosno »kapitalistički«, imala je za posledicu oštru polarizaciju snaga. Glavne karakteristike te polarizacije bile su: hladni rat, trka u naoružavanju i stvaranje antagonističkih vojnih saveza. To je dovelo do stvaranja gigantskih oružanih snaga, naoružanih i opremljenih najmodernijom konvencionalnom i nuklearnom tehnikom i, povezano s tim, do ogromnog porasta vojnih rashoda. Samo u 1972. godini za naoružanje, održavanje i modernizovanje oružanih snaga utrošeno je u svetu oko 220 milijardi dolara, što čini 6,5 procenata ukupnog bruto nacionalnog dohotka svih zemalja sveta.¹ Najveći deo tih rashoda, 82 procenata, otpada na NATO i zemlje Varšavskog ugovora.

Najgušća koncentracija vojne sile ostvarena je na evropskom kontinentu: NATO 2 700 000 vojnika, 88 divizija, 13 000 tenkova, 3 500 borbenih aviona; zemlje Varšavskog ugovora 3 100 000 vojnika, 150 divizija, 23 200 tenkova, 5 500 borbenih aviona.² Tome treba dodati ogromne nuklearne efektive, projektili i sredstva za lansiranje.

Na toj osnovi izgrađivane su i razvijane vojne doktrine. U odmeravanju snaga i sredstava, preimcušto imperijalističkih sila i stvaranje prvočitnog monopolija u nuklearnim borbenim sredstvima dovelo je i do stvaranja vojnih baza u raznim delovima sveta. Na temelju toga izgrađena je strategijska doktrina »masovne odmazde«. Ali, u današnje doba vrtoglavog naučnog, tehničkog i tehnološkog progrresa, nije trebalo čekati dugo vremena da i suprotna strana stvori odgovarajuća nuklearna borbena sredstva. Na taj način je ostvarena ravnoteža snaga u nuklearnim sredstvima koja se ispoljila kao faktor koji umanjuje opasnost od oružanog konflikta među svetskim supersilama. Ispostavilo se, takođe, da je između vodećih sila moguće pregovarati i postići značajne sporazume ekonomskog i političkog karaktera, pa čak i u oblasti obustavljanja trke u naoružavanju.

Međutim, održavanje globalne ravnoteže nije otklonilo i različite manifestacije imperijalističke i neokolonijalističke politike sa pozicija sile prema malim i srednjim nezavisnim i vanblokovskim zemljama. Zato u razmatranju svakog konkretnog slučaja spoljne agresije, intervencije oružanom silom i vojnog pritiska, neophodna je istorijska i dijalektička analiza specifičnih uzroka koji su do toga

¹ World Military Expenditure

² Military Balance 1973/1974.

doveli i motiva one sile koja se latila rata kao sredstva politike u rešavanju međunarodnih problema. Ipak, ostaje činjenica da su postojeće oružane snage osnovni instrument politike sa pozicija sile.

Iako je opšti nuklearni rat danas manje verovatan, iako je, takođe, smanjena verovatnoća da nuklearna sredstva budu upotrebljena u lokalnom, ograničenom ratu, opasnost od takvih ratova i drugih vrsta pritisaka nije smanjena. Naprotiv, lokalni, ograničeni rat, intervencija oružanicim silom, državni udari, pobune, infiltracije, mešanje u unutrašnje stvari drugih zemalja — organizacija, sredstva i metodi specijalnog rata — postali su nerazdvojni deo strategije i ratne doktrine imperijalističkih krugova.

Pošto upotreba nuklearnih sredstava u lokalnim, ograničenim ratovima sadrži rizik od njihovog prerastanja u opšti nuklearni rat i s obzirom na to što nuklearna pretnja nije mogla zaustaviti i katalisati revolucionarna kretanja, oslobođilačke ratove, nove prodore socijalizma i nesvrstanu politiku, ratne doktrine koje se zasnivaju na politici sa pozicija sile naročitu važnost pridaju snagama, sredstvima i metodima specijalnog rata.

Vijetnamski rat je pokazao da se ni u lokalnom, ograničenom ratu ne mogu pobediti oslobođilačke snage koje uživaju podršku sopstvenog naroda, pa makar protiv njih bila angažovana najsavremenije naoružana i opremljena armija. Zbog toga je, za gušenje revolucionarnih i oslobođilačkih pokreta za mešanje u unutrašnje stvari progresivnih, nezavisnih i samostalnih zemalja, posebno razrađena strategija i taktika specijalnog rata koji se vodi specijalnim snagama i sredstvima i uz primenu različitih metoda: ekonomskog, političkog, psihološkog i vojnog pritiska, blokade i izolacije, infiltracija i subverzija, pobuna, državnih udara i pučeva — sve do otvorene agresije svim vidovima oružanih snaga ili njihovim delovima.

U uslovima narastanja suprotnosti i sve većeg gomilanja vojne sile i tehnike, u uslovima hladnog rata i pretnji ratom, male i srednje nezavisne zemlje, najčešće zemlje u razvoju, bile su izložene stalnim i višestrukim opasnostima od mešanja u njihove unutrašnje stvari, a često su bile objekt vojnih intervencija, agresija i pritisaka svih vrsta.

Međutim, što je bilo više pritisaka i posezanja na nezavisnost i slobodu naroda, to je više rastao otpor protiv svakog oblika ugrožavanja slobode i nezavisnosti, a pogotovo protiv otvorenih vojnih intervencija i agresivnih napada. I upravo snaga i razuđenost toga otpora ogromno su doprineli afirmisanju politike aktivne miroljubive koegzistencije i politike nesvrstanosti.

Suština i cilj politike nesvrstanosti je u tome da, u svim okolnostima međunarodnog života — u uslovima hladnog rata, dominacije, imperijalizma, hegemonizma, neokolonijalizma kao i svih drugih oblika političkog, ekonomskog, psihološkog i vojnog pritiska — male i srednje nezavisne zemlje očuvaju svoju nezavisnost i samostalnost, da odbrane svoje pravo, da odlučuju o svom unutrašnjem razvitu i da tako daju odlučujući doprinos miru i bezbednosti u svetu.

U novije vreme javili su se izvesni znakovi popuštanja međunarodne zategnutosti, što se posebno zapažalo u smirivanju situacije u Evropi, u obustavljanju rata u Indokini i sporazumima između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza. Sve su to, bez sumnje, značajni događaji koji pokazuju da je mogućno prevazilaziti postojeće konfrontacije i podele i da je realno ulagati napore za miroljubivo rešavanje međunarodnih problema.

Ali, pokazalo se takođe da pored toga i dalje postoje ozbiljna žarišta ratne opasnosti, kao što je, na primer, Bliski istok, gde je ponovno otpočinjanje neprijateljstava zapretilo da se proširi u sukob širokih razmera, čije se krajnje posledice teško mogu sagledati. Uz to, prema nezavisnim i samostalnim zemljama još se široko primenjuju metodi ekonomske diskriminacije, politički, vojni i drugi oblici pritisaka iz arsenala »specijalnog rata«.

Sa te tačke gledišta raste značaj politike nesvrstanosti koja, pored borbe za jačanje ekonomskog razvoja, političke stabilnosti i nacionalne nezavisnosti zemalja u razvoju, otvara široke mogućnosti i za izgrađivanje i razvoj efikasnog odbrambenog sistema u svakoj od njih. Te široke odbrambene mogućnosti zasnivaju se, pre svega, u osloncu na sopstvene snage i, takođe na političku i ekonomsku pomoć i podršku svih progresivnih i miroljubivih snaga i pokreta u svetu.

NAŠ POGLED NA RAT I MIR

Koncepcija opštenarodne odbrane izražava naš klasno-socijalni, politički i vojni pogled na rat i mir, pogled koji je determinisan spoljnom politikom nesvrstavanja i vanblokovskom pozicijom socijalističke Jugoslavije i potrebama samoupravnog socijalističkog društva. Polazeći od toga da je mir neophodan za razvoj i napredak socijalizma, mi se odlučno suprotstavljamo ratu kao sredstvu za rešavanje međunarodnih problema. Drugim rečima, najenergičnije se protivimo svakom neopravdanom, agresivnom, osvajačkom ratu koji ima

za cilj nametanje tuđe dominacije bilo kojoj zemlji i narodu. U isto vreme podržavamo revolucionarne, nacionalnooslobodilačke i odbrambene ratove koji spadaju u kategoriju pravednih ratova i koji neizbežno imaju antiimperialistički i antihegemonistički karakter.

Savremeni ratovi se razlikuju od ratova iz dalje i bliže prošlosti, pre svega po tome što pogađaju celo društvo, sve stanovništvo i sve ljudske delatnosti. To, u prvom redu, važi za male zemlje i narode. Imperialistički ratovi novijeg vremena pokazuju upravo to, da su se u dosadašnjim agresijama primenjivala, bez ikakvih ograničenja, sva konvencionalna ratna sredstva, a, takođe, i hemijsko oružje, i da jedino nisu upotrebljeni nuklearni efektivi. Armije agresori ne prave razliku između civila i vojnika, između civilnog i vojnog objekta. Štaviše, kao što pokazuje iskustvo vietnamskog rata, gubici civilnog stanovništva i razaranja njegovih materijalnih dobara višestruko nadmašuju gubitke boraca i razaranja vojnih objekata.

Imajući to na umu, organizovanje i pripremanje celog društva za odbranu od agresije je nužnost koja proističe iz neravnopravnog odnosa snaga između sile koja preduzima agresiju i zemlje koja se od agresije brani. Koncepcija opštenarodne odbrane predstavlja, dakle, odgovor na probleme odbrane koje malim i srednjim zemljama donosi savremeni rat.

Isto tako, sveobuhvatnost i totalnost savremenog rata odražava njegovu klasnu suštinu, odražava dubinu klasnih suprotnosti. Ratovi se nisu vodili zbog nebitnih razloga, već je u svakom od njih uvek bio posredi klasni interes. I upravo taj klasni motiv rata u savremenim uslovima ne može se ničim zamagliti. Njegova imperialistička, hegemonistička ili neokolonijalistička obeležja, na jednoj strani, odnosno revolucionarna, oslobodilačka i odbrambena, na drugoj, postaju vidljiva od prvog dana otpočinjanja neprijateljstava.

Politički ciljevi savremenih ratova su očigledni. Iza svakog agresivnog napada стоји težnja da se zadobiju teritorijalni ustupci, ili da se osigura neravnopravna ekomska razmena, ili da se promeni progresivan društveni poređak, odnosno nametne ili očuva reakcionarno društveno uređenje.

Politički cilj koncepcije opštenarodne odbrane inspirisan je interesom radničke klase kao najnaprednije društvene snage u klasnim, nacionalnim i internacionalnim okvirima. Ona služi odbrani tih interesa.

I koncepcija opštenarodne odbrane ima klasnu suštinu, koja se ogleda u vodećoj ulozi radničke klase i Saveza komunista, u određivanju bitnih ciljeva naše odbrambene politike i glavnog smera iz-

gradnje oružanih snaga i celokupnih odbrambenih priprema društva. Sistem opštenarodne odbrane je neposredni instrument radničke klase svih naroda i narodnosti za odbranu i zaštitu samoupravnih socijalističkih odnosa, ravnopravnosti, bratstva i jedinstva — od svih pokušaja neprijatelja spolja i iznutra da ih potkopa i naruši.

Teorijska osnova koncepcije opštenarodne odbrane data je u naučnom socijalizmu, u delima klasika marksizma. Misao Marks-a, Engelsa i Lenjina o naoružanom narodu kao novom obliku vojne organizacije socijalističkog društva, koja omogućuje svesno i organizovano učešće sveg stanovništva u pripremama za odbranu i u vodenju opštenarodnog rata i danas ima univerzalnu važnost, i nikada nije imala tako plodno tle za dalji razvoj kao što je to slučaj danas kada je socijalizam postao svetski proces, i kada je došlo do »veikog historijskog buđenja naroda, koje je pretvorilo stotine miliona ljudi u aktivne tvorce historije«.³

Marksističko geslo da svaki vojnik postane građanin i svaki građanin vojnik, moglo je da dobije i dobilo je praktični akcioni smisao tek u sklopu opštih društvenih okolnosti i društveno-ekonomskih odnosa koji radničku klasu i radne ljude čine vodećom društvenom snagom i odlučujućim činiocem društvenog razvoja.

Marksistička nauka, naravno, nije pravila dogmu ni od jednog svog stava, već je svoju snagu i prodornost crpla iz materijalističkog shvatanja sveta, istorijskog pristupa društvenim pojavama i dijalektičkog metoda analize. Društvene okolnosti u različitim istorijskim razdobljima su neponovljive i svaki revolucionar koji želi i hoće da se služi marksističkom teorijom u društvenoj praksi mora uzimati u obzir pouke istorije i brižljivo istraživati nove okolnosti.

Praktičnu primenu teorije klasika o naoružanom narodu u jugoslovenskim uslovima veoma uspešno je ostvario drug Tito.

Zbog toga mi marksističkom nasleđu u vojnoj teoriji prilazimo sa stanovišta iskustava koja smo stekli u narodnooslobodilačkom ratu, sa stanovišta našeg samoupravnog socijalističkog razvoja i uzimajući u obzir karakter i fizionomiju savremenog rata.

U izgradnji koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane, strategije i taktike oružane borbe, mi smo imali ogromno olakšanje u tome što smo raspolagali teorijskim saznanjima i praktičnim iskustvima koje smo stekli u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji. Ta saznanja i ta iskustva toliko su bogata da i danas predstavljaju neiscrpnu riznicu za obuku i vaspitanje mladih kadrova.

---

³ Tito, *Vojna djela* izd. VIZ-a 1961, str. 203.

Temelj revolucionarne strategije oslobođilačkog rata udarila je Komunistička partija Jugoslavije u onom dramatičnom razdoblju kada je drug Tito došao na njeno čelo. Na osnovi brižljive marksističke analize međunarodnih odnosa, KPJ i drug Tito su blagovremeno signalizirali rastuću opasnost od fašističkog napada koja je pretila našim narodima. U vreme »anšlusa Austrije« i »čehoslovačke krize« drug Tito je ispoljio osobinu stratega — ispoljio je sposobnost da jasno vidi i predvidi razvoj događaja u neposrednoj budućnosti i da inicira najšire političke i vojne akcije.

Rezultati takve aktivnosti KPJ naročito su došli do izražaja na Petoj zemaljskoj konferenciji koja je održana kod Zagreba, oktobra 1940. godine. Ova konferencija je pokazala da već preporodena Partija stoji spremna za rešavanje osnovnih zadataka revolucionarne borbe i za odbranu nezavisnosti Jugoslavije.

Na konferenciji su posebno razmatrane političke i organizacione mere koje su preduzete za odbranu zemlje, podnet je referat o radu u vojsci i odlučeno je da se formira vojna komisija pri CK KPJ i da se obrazuju vojne komisije pri nižim partijskim rukovodstvima. Može se reći da su to već embrionalni počeci organizacije opštendarodne odbrane.

Rezimirajući iskustva iz rada KPJ uoči rata, drug Tito je ocenio da su ključevi uspeha, pored ostalog, bili u tome »što je Partija u predvečerje sudbonosnih događaja uzela smelo kurs na odbranu zemlje od približavajuće opasnosti i vodila najoštlij kurš protiv izdajnika i petokolonaša koji su gurali zemlju u propast«.⁴

Iako je opasnost od fašizma bila pojačana profašističkim delovanjem vladajućeg režima, izdajnika i petokolonaša koji su zemlju gurali u propast, KPJ je uvidala visok revolucionarni polet naroda i, oslanjajući se na spremnost naroda za otpor agresiji, zauzela odlučan kurs priprema za oružanu borbu.

Brz i potpun slom bivše jugoslovenske vojske u aprilskom ratu i podela jugoslovenske teritorije među fašističkim imperijalistima nisu doveli do razjedinavanja KPJ. Ona je ostala jedinstvena i njen CK je organizovano rukovodio pripremama za oružani ustank na celom jugoslovenskom prostoru.

Rukovodeći se Marksovim i Lenjinovim principima, drug Tito je video neophodan uslov za uspeh oružanog ustanka u osloncu Partije na radničku klasu i seljaštvo, na revolucionarni polet naroda i njihove oslobođilačke tradicije, na antifašističko raspoloženje najši-

⁴ Tito, *Vojna djela*, III, str. 320.

rih narodnih masa i njihovu spremnost na najveće žrtve u borbi za slobodu i nezavisnost i za revolucionarnu društvenu perspektivu.

Okupljanje svih porobljenih naroda i narodnosti Jugoslavije u jedinstveni front borbe protiv okupatora i protiv raspirivanja bratobubilačkog rata, usmeravanje najveće pažnje na organizovanje oružane borbe protiv okupatora i raskrinkavanje svih onih koji pomažu okupatoru i nastoje da obezbede povratak na staro — eto to su bili osnovni političko-strategijski okviri opštenarodnog rata koje je definisala KPJ.

Politička linija KPJ bila je osnova na kojoj je izgrađivana naša vojna strategija i taktika. Kroz njih se, kao crvena nit, neprekidno provlači stalan kurs na oružanu borbu i jačanje oružane sile kao osnovne poluge pomoću koje se rešava i zadatak nacionalnog oslobođenja i svi drugi politički i socijalni ciljevi narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije.

Sa stanovišta klasnih vojnih teorija bilo je neshvatljivo pokrenuti oružanu borbu protiv tada najjače ratne mašine u svetu: »Bili smo potpuno sami. Ni na koga u inostranstvu nismo mogli ne-posredno da se oslonimo. Jer, sve države — članice antifašističke koalicije bile su geografski daleko od nas, a u prvoj fazi rata zaokupljene svojim teškim problemima. Kao okupirana zemlja nismo imali nikakvo zaleđe u inostranstvu, na koje bismo se mogli osloniti u pogledu naoružanja i snabdjevanja, a i u političkom pogledu nismo imali nikakve pomoći. Oslanjali smo se na vlastite snage«.⁵

Za vođenje oslobodilačkog rata i revolucije bila je preko potrebna nova oružana sila koja je sposobna da se uhvati u koštač s najmodernijom armijom koju je tada svet poznavao i bio je neophodan potpun, stoprocentni ratni napor celog naroda.

Tito je revolucionarnim instinktom vojskovođe i državnika video takvu oružanu силу u Narodnooslobodilačkoj vojsci i partizanskim odredima, u kojima su moralno-politički i vojni elementi bili nerazdvojno povezani, a stvaranje partizanskih odreda bilo je jedini mogući put da se rasplamsa oružana borba i stvari revolucionarna armija kao glavna snaga za ostvarivanje ciljeva rata i revolucije.

Partizanski odredi i partizanski način ratovanja, na početku ustanka i u konkretnim istorijskim uslovima, bili su najprikladniji oblik organizovanja i najpodesniji oblik borbene aktivnosti ustaničkih masa. Formulišući zadatke partizanskih odreda, drug Tito je na samom početku oružane borbe istakao njihov svenarodni karakter i njihov oslobodilački cilj. Dejstvo teritorijalno odvojenih ali idejno i organizaciono povezanih partizanskih odreda na celoj teritoriji Jugo-

⁵ Tito, *Vojna djela*, IV, str. 198.

slavije, što je bilo obezbeđeno političkim jedinstvom KPJ, i vrhovnim vojnim rukovođenjem od strane Glavnog štaba NOPOJ, imalo je strategijsku važnost i prednost. Formiranje partizanskih odreda u svim krajevima Jugoslavije osiguralo je pokretanje u oružanu borbu radničke klase, seljaštva i napredne inteligencije svih naroda i narodnosti.

Partizanski način ratovanja je prisilio okupatora i kvislinške snage da razvuku svoje jedinice širom naše zemlje, što je omogućavalo našim jedinicama da taktikom brzih manevara i iznenadnim napadima nanose neprijatelju velike gubitke.

Oružane snage revolucije imale su od samog početka klasni i opšte jugoslovenski karakter. Partizanske odrede, u čijim su se prvim redovima borili komunisti, sačinjavao je, u stvari, naoružani narod i to je ostavilo trajan pečat u daljem razvoju naših oružanih snaga.

Osim borbenih dejstava protiv okupatorskih i kvislinških formacija, oružane snage su uništavale aparat vlasti stare Jugoslavije koji se stavio u službu okupatora, i na svojim zastavama od prvog dana ispisali parolu bratstva i jedinstva, što je, takođe, bio političko-strategijski uslov uspešne borbe. One su bile nadahnute internacionalističkim duhom solidarnosti sa borbom svih antifašističkih snaga u Evropi i svetu.

Ne treba zaista posebno dokazivati da je koncepcija opštenarodnog rata nastala u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji i da je njen tvorac u domenu ideologije i politike vođenja rata, kao i u domenu strategije i taktike oružane borbe, drug Tito; on je nju stvorio i kao ideologiju i kao konkretnu zamisao za vođenje rata u sferi idejne društveno-političke i oružane borbe u tadašnjim uslovima. Međutim, treba istaći i to da idejni i politički koren koncepcije opštenarodne odbrane nalazimo u programima Komunističke partije već pre rata, odnosno od dolaska druga Tita na njeno čelo.

STVARALAČKI DOPRINOS MARKSISTIČKOJ VOJNOJ TEORIJI

Na osnovu opštih stavova revolucionarne teorije i prakse međunarodnog radničkog pokreta, kao i specifičnih uslova jugoslovenske društvene stvarnosti u celini, KPJ, predvođena drugom Titom otkrila je mogućnosti efikasne oslobođilačke borbe u uslovima fašističke okupacije, puteve i forme vojne organizacije naroda u ustanku, strategiju i taktiku partizanskog ratovanja. Stvaralačkom primenom marksizma-lenjinizma pronađen je najbolji put za najširu mobiliza-

ciju masa u borbi i otporu protiv neprijatelja — jugoslovenski put saobražen konkretnim prilikama i mogućnostima.

Suština Titove koncepcije ustanka bila je — razvijanje onih činilaca koji ga uzdižu na nivo opštenarodnog oslobodilačkog rata kroz stalnu ofanzivu. »Partizanske borbe moraju se pretvarati u opšti narodni ustanak svih naroda Jugoslavije... Opšti narodni ustanak jeste sigurno sredstvo za istjerivanje fašističkih osvajača iz zemlje.«⁶

Od prvih dana oružane borbe KPJ je naglašavala da u uslovima premoći neprijatelja, borci partizanskih odreda moraju izbegavati frontalne okršaje i neprijatelju nametati borbe na onim mestima gde je on najslabiji i gde ne očekuje napad. Stoga je CK KPJ upozoravao: »Ne frontalne borbe, već mnogobrojni, brzopokretni i istovremeno dejstvujući partizanski odredi, ali međusobno dobro povezani, odnosno koji će se preko štabova čas spojiti u krupne udarne jedinice, radi prihvatanja nametnute borbe, čas raštrkati i opet zadavati iznenadne udarce neprijatelju i objektima, i opet brzo nestati dalje od mesta napada.« I dalje: »Partizani ne smiju da budu napadani i da se samo brane, već oni moraju sami napadati. Zauzimanje samo obrambene taktike za partizane znači sigurnu smrt.«⁷

Ali, za uspešnu borbu protiv okupatora koji je raspolagao visokom vojnom organizacijom, najmodernijim naoružanjem i iskusnim profesionalnim kadrom oficira i generala, početne organizacione forme i oblici dejstva nisu bili dovoljni za uspešno vođenje rata, već je bilo neophodno izgraditi vojsku koja će, i po svojim organizacionim formama i po načinu dejstava, biti sposobna da tuče neprijatelja, da ga pobeduje, da vodi i frontalnu borbu, da oslobađa sela i gradove, da oslobodi celu zemlju.

Tito je već u avgustu 1941. godine predviđao mogućnost stvaranja krupnih vojnih jedinica iz više odreda radi izvođenja većih operacija.

Na osnovi iskustava iz borbi u 1941. godini Tito je krajem prve ustaničke godine i na početku 1942. doneo odluku o formiranju više proleterskih udarnih brigada iz kojih su se kasnije razvile divizije, pa onda i korpsi i stvorena Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije.

Proleterske brigade čije su jezgro u početku sačinjavali komunisti — radnici, seljaci i narodna inteligencija, verno su odražavale vojno-političku liniju Partije i svojom savešću i disciplinom, organizovanosti i ratnom veštinom nepokolebljivo učvrstile poverenje

⁶ Tito, *Bilten GŠ NOPO Jugoslavije*, br. 1, Zbornik II, str. 17

⁷ *Zbornik*, tom II, knj. 2, str. 55.

naroda u radničku klasu s Komunističkom partijom na čelu, kao jedinu doslednu i beskompromisnu snagu u borbi protiv okupatora. »Pošto su i same stvorene kao jedinice bratstva i jedinstva naših naroda, one su kao i čitava naša armija bile nosilac i najpouzdaniji oslonac te velike tekovine naše revolucije.«⁸

Bile su to čvrste i pokretne udarne formacije jugoslovenskih naroda, sposobne da vode borbu tamo gde to nalažu najpreči interesi oslobodilačkog rata i revolucije, da izvode zamašne ofanzivne i defanzivne operacije, što je, po rečima druge Tita, »bio nov kvalitet u razvitu naših narodnih oružanih snaga« i što je otvaralo nove mogućnosti za razvoj još krupnijih oružanih formacija. Taj proces je praktično značio prevazilaženje prvobitnih oblika teritorijalne partizanske vojske i stvaranje krupnih pokretnih formacija — nove oslobodilačke armije. Vojnom organizacijom, kao što su bile brigade, bilo je moguće očuvati inicijativu i razvijati ofanzivni duh, oživotvoriti načelo koje je Tito formulisao: »Svaki gubitak neke teritorije mora u isto vrijeme značiti dobitak nove, još veće i važnije teritorije.«⁹

Masovno učešće stanovništva u oslobodilačkoj borbi, u raznovrsnim oblicima, osiguravalo je narodnooslobodilačkom pokretu izuzetnu vitalnost. To je oružanim formacijama i oružanoj borbi davalо snagu i polet, sigurnost i perspektivu.

Partija je podsticala primenu najraznovrsnijih oblika borbe i otpora koji su služili kao prethodna škola za oružanu borbu. Neraslučiva sprega između boraca NOVJ i naroda bila je najbolja zaštita od neprijatelja i ujedno najjača pomoć u borbi protiv okupatora. »Da se mi nismo oslanjali na narod, nas bi otpirili kao vjetar pahuljicu.«¹⁰

U vođenju oslobodilačkog rata klasna, nacionalna, moralna, politička i socijalno-ekonomska komponenta imale su ogroman značaj. Reči druge Tita o tome i danas su sačuvale punu aktuelnost:

»Riječ narodnooslobodilačka borba bila bi samo jedna fraza, pa čak i prevara, kada ona ne bi, osim opće jugoslovenskog smisla, imala i nacionalni smisao za svaki narod posebice.«¹¹ I dalje:

»Pozvati narod samo u borbu protiv okupatora, a ne dati mu istovremeno da razumije da će tom borbom postići nešto novo, mnogo bolje, da se neće vratiti staro — tako ne bi bilo moguće

⁸ Tito, *Vojna djela*, III, str. 305.

⁹ Tito, *Vojna djela*, II, str. 233.

¹⁰ Tito, *Govori i članci*, I, str. 364.

¹¹ Tito, *Vojna djela*, I, str. 158.

pokrenuti sve narode u borbu niti tako široke mase naroda zainteresovati za nju, niti bi se u njoj moglo izdržati do kraja, tj. pobijediti.«¹²

Svojim teorijskim stavovima i svojom praktičnom aktivnošću u narodnooslobodilačkom ratu, drug Tito je obogatio vojnu nauku u celini, a posebno u oblasti oružane borbe u uslovima okupacije male zemlje od strane jedne moderne armije visoko razvijene imperijalističke države. Novine koje je uneo u vojnu nauku postale su deo opšte strategije i taktike oslobodilačkih i revolucionarnih pokreta i ratova u današnjoj epohi borbe protiv imperijalizma i kolonijalizma. U isti mah Titova koncepcija opštenarodnog rata javlja se i kao snažno oruđe za odbranu slobode i nezavisnosti, kao brana agresivnim ratovima i vojnim pritiscima u savremenim međunarodnim uslovima.

POLITIČKA LINIJA SAVEZA KOMUNISTA U ORGANIZOVANJU OPŠTENARODNE ODBRANE

Nalazeći se na veoma važnom geo-strategijskom položaju, između dva najsnažnija vojno-politička saveza, naša zemlja, u periodu posle drugog svetskog rata, bila je izložena raznovrsnim vojnim i političkim pritiscima. Nevezivanjem za vojne blokove, vodeći politiku miroljubive koegzistencije, pružajući pomoć i podršku svim progresivnim antikolonijalističkim, oslobodilačkim i revolucionarnim pokretima, naša zemlja morala je stalno voditi brigu o jačanju svojih oružanih snaga i neprekidnom usavršavanju odbrambenih mera.

Rukovodeću ulogu u oblasti odbrambene politike SKJ je ostvarivao, kako preko stavova i zaključaka usvojenih na kongresima i konferencijama, tako i neposrednom brigom i direktnim uticajem da se doneti stavovi pravilno shvate i usvoje u republičkim SK, opštinskim komitetima i komitetima SK u JNA, i da ih komunisti dosledno sprovedu u život.

To je doprinelo da se odbrambena problematika prihvati kao opštedruštveni zadatak i da se na tom poslu angažuju svi društveni faktori i svi radni ljudi naše zemlje.

Ocenjujući realno postojeće i novonastale protivurečnosti u svetu, i uvidajući blagovremeno pokušaje imperijalističkih krugova da raznim oblicima specijalnog rata prenesu te protivrečnosti na naše unutrašnje prilike i da izazovu nemir i nestabilnost, SKJ je

¹² Tito, *Govori i članci*, II, str. 353.

odbrani i bezbednosti zemlje posvetio ozbiljnu pažnju. Predsedništvo SKJ i centralni komiteti republika i pokrajina, njihove skupštine, izvršna veća i drugi forumi su, u svome radu, posvećivali dužnu pažnju problemima odbrambene politike i prakse. Zato za rezultate koji su ostvareni, možemo reći da su respektivni, oni su postignuti angažovanjem SKJ u celini, pri čemu treba posebno istaći angažovanje SK u Armiji.

U celom posleratnom periodu, situacija u svetu, kao i međunarodni položaj Jugoslavije zahtevali su da se odbrani zemlje poklanja izuzetna pažnja. KPJ, odnosno SKJ, na svim posleratnim kongresima isticala je odbrambenu i društvenu ulogu, karakter i značaj oružanih snaga i potrebu njihovog jačanja. Razvijanje svestranih veza sa narodom, učvršćivanje bratstva i jedinstva, negovanje socijalističkog patriotism, vaspitanje u duhu internacionalizma, aktivno angažovanje u izgradnji zemlje i društveno-političkom životu zajedno sa svim društveno-političkim strukturama — sve su to trajne karakteristike naših oružanih snaga koje odgovaraju njihovom revolucionarnom narodnom karakteru.

Aktiviranjem svih društvenih snaga omogućeno je da se u ratu i posle njega najšire razrade principi opštenarodne odbrane. Političkom inicijativom SK, ustavnom i zakonodavnom delatnošću i praktičnim naporima svih društvenih faktora omogućeno je neprekidno usavršavanje vojne organizacije i odbrambenih snaga zemlje u skladu sa opštim razvojem našeg društva i s obzirom na razvoj međunarodnih odnosa i vojni razvoj u savremenom svetu. Na IX kongresu je potvrđena ispravnost koncepcije opštenarodne odbrane, date su sadržajnije definicije i nov podsticaj za njenu razradu i realizaciju.

Svestrana aktivnost — partijska, politička i organizaciona, nakon IX kongresa, doprinela je da se mnoga dosadašnja iskustva u izgradnji sistema opštenarodne odbrane teorijski osvetle i da se koncepcija shvati i usvoji kao jedina alternativa u odbrani samoupravnog socijalističkog društva. Celokupno društvo i sve njegove strukture prihvataju koncepciju opštenarodne odbrane, kao sastavni, ne razdvojni deo svoje celokupne aktivnosti. U vezi s tim Tito je u svom poznatom govoru na Ljubljanskom univerzitetu rekao:

»Neki u inostranstvu pogrešno prikazuju koncepciju naše opštenarodne odbrane kao nešto posve novo. Mi smo, međutim, tu koncepciju oformili i razvili još u našem narodnooslobodilačkom ratu, kada smo pozvali narod u borbu za odbranu svoje nezavisnosti i slobode. U opštenarodnoj borbi protiv agresora, u kojoj su učestvovali svi naši narodi i narodnosti, radnici, seljaci i napredna inteligen-

cija, došli su do punog izražaja visoka svijest, samoinicijativa i samoprijegor naših ljudi od najmladih do najstarijih.

To je bila borba koju su naši narodi, predvođeni Komunističkom partijom Jugoslavije, vodili organizovani u opštej jugoslovenski oslobođilački pokret, a u vojnem smislu organizovani u krupne borbene jedinice naše operativne vojske — brigade, divizije, korpusa, armije — zatim u pratizanske i diverzantske odrede, povezujući oružanu borbu sa svim drugim oblicima otpora okupatoru.

Naša današnja koncepcija opštenarodne odbrane nije ništa drugo nego dosljedna i odlučna primjena tih velikih iskustava narodnooslobodilačkog rata u našim sadašnjim uslovima.«¹³

I zaista sve bitne elemente sistema opštenarodne odbrane imali smo još u narodnooslobodilačkom ratu. Tako, na primer, i danas, kao i onda, pored operativnih jedinica, imamo partizanske, teritorijalne, diverzantske i druge jedinice, koje su sastavni deo odbrambenog i revolucionarnog fronta svih naših naroda i narodnosti. Razlika je u tome što nam opšti materijalni uslovi, ogromni napredak koji smo postigli u socijalističkoj izgradnji, omogućuje veće bogatstvo i raznovrsnost oblika vojnog organizovanja i odgovarajući razvoj strategije, operativne veštine i taktike. Revolucionarnu sadržinu našim oružanim snagama daje radnička klasa i organizacija SK u JNA, kao nerazdvojni deo SKJ. Drug Tito je bezbroj puta ukazivao na to da za razvoj koncepcije opštenarodne odbrane ima ogromni značaj korišćenje iskustava iz NOR-a i revolucije, aktivnost svih komunista i naprednih društvenih snaga na organizovanju naroda za otpor, razume se u skladu sa savremenom društveno-političkom strukturom zemlje, uz maksimalno korišćenje prednosti geografskih i topografskih uslova.

U osnovi svih rešenja koja su se odnosila na narodnu odbranu nalazila su se temeljna načela naše politike koja su najbolje izražena rečima druga Tita: »Tuđe nećemo — svoje ne damo«, uvek smo polazili od toga da je SFRJ slobodna, nezavisna socijalistička zemlja, da ne priznajemo rat kao sredstvo za rešavanje međunarodnih problema, sem kada je u pitanju odbrambeni rat ili rat za nacionalno oslobođenje. Na tim načelima SKJ zasniva politiku izgradnje oružanih snaga i usmerava pripreme svih drugih društvenih struktura i građana za odbranu zemlje.

Razvoj događaja posle drugog svetskog rata pokazuje da je Jugoslavija nekad u većoj a nekad u manjoj meri, bila objekt spoljnog pritiska, i da su svi pritisci ostali bez rezultata zbog toga što smo u

¹³ Tito, *Samoupravni sistem i opštenarodna odbrana* (časopis *Vojno delo* 1/70).

svakoj prilici imali adekvatne oružane snage i što smo stalno povećavali odbrambenu sposobnost zemlje i u vojno-tehničkom i u moralno-političkom smislu.

OPŠTENARODNA ODBRANA KAO SISTEM U RAZVOJU

Opštenarodna odbrana je nužan, jedinstven i celovit sistem organizovanja i pripremanja jugoslovenskog samoupravnog socijalističkog društva za rat i odbranu od svih vrsta spoljne opasnosti, što se postiže opštim učešćem naroda i svih moralnih i materijalnih snaga zemlje u borbi do pobeđe nad agresorom, radi trajnog obezbeđenja nezavisnosti, slobode i suvereniteta.

Opštenarodna odbrana je zasnovana na jedinstvenim ciljevima i interesima svih naroda i narodnosti naše zemlje na realnim mogućnostima za uspešno suprotstavljanje agresoru, i na visokoj moralno-političkoj svesti naših naroda i narodnosti. U opštenarodnoj odbrani, oružana borba predstavlja njen glavni oblik i, zajedno sa svim drugim oblicima borbe i otpora naroda, čini nedeljivo jedinstvo. Oslonac na sopstvene snage leži u biti naše koncepcije, ali to ne znači da bismo se u slučaju agresije borili sami, jer bi u svim okolnostima došla do izražaja široka međunarodna podrška i pomoć progresivnih snaga u svetu.

Strategija opštenarodnog odbrambenog rata iziskuje da se obezbedi najveći stepen vojne organizovanosti i da oružane snage budu u svakom momentu sposobne i borbeno spremne, da u zajednici sa svim ostalim snagama društva organizovanog za odbranu, vode dugotrajan rat sve do potpune pobeđe nad agresorom.

A da bi se to postiglo oružane snage naše zemlje po svojoj obučenosti, moralno-političkoj snazi, organizaciji, tehničkoj opremljenosti, naoružanju i opremi, moraju biti tako osposobljene, da u svakoj situaciji mogu ispuniti zahteve naše politike i strategije.

Usled stalnih promena u međunarodnim odnosima, usled promene u odnosu snaga, novina u tehnici i naoružanju, izgradnja i modernizacija oružanih snaga je permanentan proces. Da bismo se na najbolji, a istovremeno i najekonomičniji način pripremili za realizaciju koncepcije, oružane snage moraju biti jedinstvena vojna organizacija — jedinstveno obučavane, tehnički opremljene i pripremljene.

Jugoslovenska narodna armija je tehnički najbolje naoružan i opremljen deo oružanih snaga. Njen zadatak je da spreči iznenadenje i osujeti bilo kakav avanturistički plan neprijatelja prema našoj zemlji. Ona mora biti tako pripremljena da samostalno ili za-

jedno sa snagama teritorijalne odbrane vodi napadne i odbrambene operacije na svim pravcima i širokim operativnim prostorima, u svim krajevima Jugoslavije.

JNA je neophodan i nezamenljiv elemenat opštenarodne odbrane. Ona utiče na aktiviranje i modernizaciju svih komponenata opštenarodne odbrane u miru i ratu. Ona je udarni deo naših oružanih snaga kojima se rešavaju najkrupniji i najsloženiji vojni zadaci. U isto vreme, ona je masovna škola kadrova koja pruža najviša vojno-stručna znanja i koja, takođe, posvećuje punu pažnju ideološko-političkom obrazovanju i moralnom vaspitanju svih svojih pripadnika.

Pored vojno-stručnog rada u JNA, najveća pažnja poklanja se izgrađivanju socijalističke svesti, pravilnim odnosima među ljudima i učvršćivanju discipline svojstvene istinski socijalističkoj armiji.

Isti klasni društveni karakter imaju i snage teritorijalne odbrane, dakle celokupne oružane snage Jugoslavije.

Snage teritorijalne odbrane predstavljaju najmasovniji deo naših oružanih snaga, čije se jedinice organizuju i razvijaju širom naše zemlje i imaju različite organizacijske oblike. One omogućavaju najveću elastičnost i raznovrsnost dejstava, i spremaju se za borbenaa dejstva na frontu, u neprijateljevoj i u sopstvenoj pozadini, a protiv svih oblika neprijateljskih aktivnosti. Snage teritorijalne odbrane omogućuju najširu skalu primene taktičkih i operativnih postupaka i najpogodnija su organizacija za realizaciju naše strateške koncepcije za angažovanje širokih masa u borbi i otporu. U zajednici sa JNA omogućuju vođenje dugotrajnog rata i u najtežim uslovima. Da bismo pripremili i imali stalno spremne i borbeno gotove, raznovrsne po organizaciji i nameni, snage teritorijalne odbrane je potrebno stalno popunjavati i modernizovati borbenim sredstvima. Neophodno je, takođe, studiozno izučavati njihovu organizaciju i pri tom imati na umu da im formacije budu ekonomične, a pre svega takve da omogućuju brzo objedinjavanje kao i prelazak na manje formacijske jedinice, kako bi se na svrshishodan način moglo prilagoditi svakoj konkretnoj situaciji, izbeći teže gubitke, a istovremeno nanositi neprijatelju poraze. U tom naporu mi moramo stvarati i od ovih snaga brze pokretne jedinice i u celini ove snage treba opremiti transportnim i drugim sredstvima tako da i one kao i operativne jedinice dostignu visoku manevarsku sposobnost.

Rat protiv naše zemlje bio bi agresivan, duboko nepravedan i imperijalistički, a time istovremeno beskompromisani sudar svih snaga i subjekata našeg društva sa snagama agresora. Zbog toga, od uspešnog funkcionisanja našeg društveno-političkog sistema u even-

tualnom ratu, na slobodnoj ili privremeno zauzetoj teritoriji, zavisio bi uspeh borbe protiv neprijatelja. Posebno je od značaja da svaka struktura naše društveno-političke zajednice, u ratnim uslovima i na okupiranoj teritoriji, ne dozvoli uspostavljanje kvislinške vlasti.

Zato je bitno da danas društveno-političke zajednice, uz saradnju sa oružanim snagama i u okviru svojih nadležnosti pripremaju, osposobljavaju i organizuju stanovništvo, radne i druge organizacije, za rad i borbu u ratnim uslovima.

Federacija, na osnovu ustavom utvrđenih prava, obezbeđuje jedinstvenu i organizovanu opštenarodnu odbranu na celoj teritoriji SFRJ, određuje politiku i strategiju vođenja rata u celini.

Stalnost u funkcionisanju predstavničkih tela društveno-političkih zajednica imaće izvanredan značaj u organizaciji otpora agresoru.

Gradovi imaju posebnu ulogu u opštenarodnoj odbrani. Svaki grad i veće naseljeno mesto organizuje se da bi mogao pružiti uporan i žilav otpor agresoru.

Savez komunista Jugoslavije je idejno-politička, koheziona i pokretačka snaga društva. Svoju vodeću ulogu u društvenom životu ostvaruje i aktivnim učešćem celokupnog članstva, u mobilizaciji i organizaciji radnih ljudi i građana za odbranu zemlje. SKJ ostvaruje moralno-političko jedinstvo naroda i oružanih snaga i vodi upornu borbu na suzbijanju neprijateljske političke aktivnosti i propagande.

U opštenarodnoj odbrani krupnu ulogu imaju Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije, Savez sindikata, organizacija omladine, SUBNOR, udruženje rezervnih starešina, organizacija žena, sportske, humanitarne, kulturne i druge organizacije. Od priprema svih ovih organizacija u miru, u velikoj će meri zavisiti njihov doprinos opštim odbrambenim naporima, a najneposrednije će se odraziti na uspeh naših oružanih snaga koje će u eventualnom ratu nositi glavni teret borbe protiv agresora.

Osnovno u našim ustavnim i zakonskim pravima i obavezama jeste: svaki građanin ima neotudivo pravo i dužnost da brani teritorijalni integritet, slobodu, nezavisnost i društveni poredak svoje zemlje; niko nema pravo da: prizna kapitulaciju SFRJ ili pojedinog njenog dela, prizna ili potpiše kapitulaciju oružanih snaga ili njenih delova, prizna ili prihvati okupaciju SFRJ ili pojedinog njenog dela, obustavi borbu i otpor agresoru, uključujući i delove teritorije koje je privremeno zauzeo, ili spreči građane da vode borbu i pružaju otpor. Na taj način je Ustavom i zakonom obezbeđeno da naši radni ljudi i građani vode neprestanu borbu do pobede, a istovremeno se

unapred stavlja van zakona svaka aktivnost agresora koji bi u bilo kakvim uslovima pokušao da legalizuje svoje porobljivačke namere. Ove ustavne i zakonske odredbe imaju izvanredan značaj; ne samo zato što predstavljaju novinu u ustavno-pravnoj praksi uopšte već one ogromno doprinose mobilizaciji i organizovanju najširih društvenih snaga kako na pripremama opštenarodne odbrane tako i za vođenje borbe i otpora u ratu.

PODRUŠTVLJAVANJE ODBRAMBENIH POSLOVA U SAMOUPRAVNOM SOCIJALISTIČKOM DRUŠTVU I POLITIKA NESVRSTAVANJA KAO FAKTOR ODVRAĆANJA I ODBRANE

Samoupravni socijalistički sistem omogućuje najšire podruštvljavanje odbrambenih poslova što je izričito naglašeno ustavnim statutovima, prema kojima je odbrana zemlje neprikosnoveno i neotuđivo pravo i dužnost naroda i narodnosti, radnih ljudi i građana.

Osnovna karakteristika našeg sistema opštenarodne odbrane jeste u proširivanju prava i odgovornosti u odbrambenim poslovima na radničku klasu, radne ljude i građane koji su udruženi u radne organizacije, društveno-političke organizacije i društveno-političke zajednice, od komune do federacije.

To znači da su naši radni ljudi i građani osnovni nosioci prava i odgovornosti za odbranu zemlje, kao što je to slučaj i sa svim drugim društvenim delatnostima, i da oni učestvuju u organizovanju i pripremanju odbrambenih snaga društva kao svojih sopstvenih.

Ta svoja prava i odgovornosti radnik i građanin ostvaruje u raznim oblicima vojnog i društvenog organizovanja i pripremanja za odbranu zemlje i obezbeđuje kroz aktivnost u društvenim, političkim i privrednim organizacijama, u samoupravnim i državnim organima, zatim kroz svoje učešće u oružanim snagama, civilnoj zaštiti ili, pak, preko proizvodnih zadataka u radnim organizacijama.

U vezi s tim treba istaći da postoji jasna razlika između podruštvljavanja odbrambenih poslova i militarizacije društva kojoj pribegavaju agresivne zemlje. Militarizacija je potičinjavanje društva državnom, političkom i vojnom vrhu radi vođenja agresivnog rata i ugnjetavanja radnih masa. Nasuprot tome, podruštvljavanje odbrambenih poslova kod nas je izraz jedinstva odbrambenih interesa i stvaralačke inicijative i aktivnosti najširih slojeva naroda, u smislu organizovanja i pripremanja za samoodbranu i samozaštitu od svih oblika ugrožavanja.

Razume se, razvoj i jačanje samoupravljanja u društveno-ekonomskom životu, afirmisanje vodeće uloge radničke klase, uspešno

rešavanje ekonomskih problema imaju izuzetan moralno-politički značaj za učvršćivanje sistema opštenarodne odbrane. Jer, koncepcija opštenarodne odbrane, pored čisto vojnih elemenata, uključuje u sebe više nego bilo koji drugi koncept značaj moralno-političkog faktora, odnosno značaj unutrašnje snage društvenog sistema i jedinstva i bratstva naroda i narodnosti.

Sa te tačke gledišta, revolucionarna inicijativa druga Tita i SKJ u pravcu jačanja vodeće uloge radničke klase u društveno-ekonomskom životu i borba protiv antisamoupravnih tendencija i pojava, nacionalističkih, liberalističkih, tehnikratskih i birokratsko-dogmatiskih, neposredno doprinose snazi opštenarodne odbrane, a opet naša odbrambena sposobnost omogućava nam da u miru, ne dopuštajući spoljne pritiske i uticaje, rešavamo unutrašnje probleme i uređujemo svoj život na kursu koji je obeležen tekovinama oslobođilačkog rata i revolucije i samoupravne socijalističke izgradnje.

Višenacionalna struktura naše zemlje odražava se u sistemu opštenarodne odbrane kao ujedinjujući činilac odbrambenih snaga, pošto su i ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo u narodnooslobodilačkom ratu i u razdoblju mirnodopske izgradnje socijalizma, bili i ostali temelj međunacionalnih odnosa.

Ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti u našem samoupravnom socijalističkom sistemu su pretpostavka i uslov konцепцијe opštenarodne odbrane. Zbog toga je svaki napredak u razvijanju i jačanju bratstva i jedinstva, ravnopravnosti i uzajamnog poverenja u isto vreme jačanje odbrambene snage naše višenacionalne zajednice. I obrnuto: jačanje narodne odbrane je istinska garancija ravnopravnosti, bratstva i jedinstva naroda i narodnosti. Naše istorijsko iskustvo nepobitno pokazuje da se opasnost koja zapreti bilo kojoj republici ili ma kom narodu i narodnosti u našoj socijalističkoj zajednici oseća kao opasnost za sve, a opet opasnost koja ugrožava Jugoslaviju, ugrožava jednako svaku njenu republiku i svaki njen narod i narodnost.

Vodeća uloga radničke klase u izgradnji samoupravnog socijalizma, nacionalna ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo čiji je nosilac i garant takođe, radnička klasa — to je granitna društveno-ekonomска i politička osnova na kojoj se uzdiže jedinstvo odbrambenog sistema i jedinstvo oružanih snaga u socijalističkoj Jugoslaviji.

U izgradnji i razvoju oružanih snaga neposredno učestvuju radni ljudi i građani udruženi u radne i društveno-političke organizacije i zajednice od komune do federacije. I upravo ta okolnost opredeliće klasni karakter naših oružanih snaga i od njih čini zajednički instrument odbrane svih naroda i narodnosti. Kao što je naša fede-

racija zajednica naroda i narodnosti, cementirana istovetnim interesima radničke klase svakog od njih, a ne nadnacionalna struktura, tako su i oružane snage zajednički i jedinstveni a ne nadnacionalni instrument odbrane.

Vanblokovska pozicija socijalističke Jugoslavije i njena nepokolebiva doslednost politici nesvrstavanja su trajni temelji njene borbe za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda u međunarodnom životu. Između spoljne politike Jugoslavije i naše koncepcije opštenarodne odbrane postoji logična veza, baš kao što postoji logična povezanost koncepcije sa samoupravnim socijalističkim društvenim sistemom. Kao što samo ime kaže, to je odbrambena koncepcija, i to nije samo način izražavanja, već njena suštinska odlika. Oružane snage naše zemlje nikome ne prete i nikada neće ugrožavati bilo koju zemlju i bilo koji narod. One su materijalni oslonac naše zemlje za suprostavljanje spoljnog pritiska i agresiji, one su izraz naših nastojanja da po svaku cenu očuvamo slobodu, mir, nezavisnost, suverenitet i integritet, one su potpora našem zalaganju za ravnopravnost naroda i zemalja, za sopstveni put u razvoju društva, a protiv svakog mešanja u unutrašnje stvari drugih zemalja.

Politika nesvrstavanja je zadobila ogroman ugled u svetu istajnom borbom za prevazilaženje blokovske podeljenosti, za ravnopravnost država i naroda bez obzira na njihovu veličinu i bogatstvo i svojim suprotstavljanjem svakom obliku agresije i politike s pozicijom sile. Takva spoljna politika sama podstiče odbrambenu strategijsku koncepciju i odgovarajuću vojnu organizaciju. U našem slučaju spoljna politika nesvrstavanja i koncepcija opštenarodne odbrane su logični i konsekventno izvedeni izrazi samoupravnog socijalističkog bića našeg društva. Naša doslednost u borbi za ravnopravne demokratske odnose u međunarodnom životu i naša odlučnost u odbrani nezavisnosti i samostalnosti su u potpunoj uzajamnoj sprezi.

Vojni značaj spoljne politike nesvrstavanja je i u tome što ona svakoj zemlji koja je izložena agresivnom napadu obezbeđuje maksimalan broj saveznika i najširu međunarodnu podršku. Analiza svih ratova novijeg vremena pokazuje da su nesvrstane zemlje pružale nesebičnu političku, moralnu i, prema svojim mogućnostima, materijalnu podršku svakoj žrtvi agresije i svakoj zemlji na koju je vršen pritisak. Štaviše, može se reći da je politika nesvrstavanja, svojim političkim i moralnim uticajem na međunarodno javno mnenje, doprinosila i tome da se pojedine blokovske zemlje uzdržavaju od podrške agresivnih poduhvata svojih blokovskih saveznika.

U celini gledano, spoljna politika nesvrstavanja i aktivne miroljubive koegzistencije javlja se u savremenom svetu kao objektivna

prepreka agresivnim poduhvatima i politici s pozicija sile. Ona ima sve više pristalica, naročito među zemljama u razvoju, i ona predstavlja objektivan izraz interesa i potreba svih naroda i zemalja kao i ljudi da žive u miru.

Prema tome, spoljna politika nesvrstavanja, u uslovima protivrečnosti koje postoje u savremenom svetu, javlja se kao odbrambeni činilac prvog reda važnosti. Ma koja sila da se upusti u agresivne poduhvate, mora računati sa razudenim, snažnim i ogromnim otporom nesvrstanih.

OSNOVNI CILJ OPŠTENARODNE ODBRANE

Koncepcija opštenarodne odbrane je usmerena prvenstveno na to da spreči agresiju na našu zemlju, da unapred predoči svakom eventualnom napadaču šta ga u tom slučaju očekuje i da ga odvrati od takvog poduhvata.

Ali, ako bi do agresivnog napada na našu zemlju ipak došlo, koncepcija opštenarodne odbrane postaje praktično uputstvo za vođenje oružane borbe i pružanje svih oblika otpora celokupnim snagama opštenarodne odbrane.

Snaga naše opštenarodne odbrane zasniva se na moralno-političkim i vojno-tehničkim faktorima koji su međusobno povezani i čine nerazdvojnu celinu. Moralno-politički faktor izvire iz opšteg stanja našeg društva, iz odnosa radnih ljudi i građana prema tekovinama oslobođilačkog rata i revolucije i prema vrednostima koje smo stekli u izgradnji samoupravnog socijalističkog društva. Svakodnevno se potvrđuje konkretnom praksom naša stvarnost koja nam pokazuje da samoupravni socijalizam osigurava, u našim uslovima, najbrži materijalni napredak i najpravednije društvene odnose. Zbog toga svaki spoljni pritisak i svaki pokušaj ugrožavanja revolucionarnih tekovina koje smo stekli pojačava društvenu koheziju, bratstvo i jedinstvo i odbrambenu energiju radnih ljudi naroda i narodnosti.

Svi revolucionarni i oslobođilački ratovi novijeg vremena, kao što je bio slučaj i s našim narodnooslobodilačkim ratom, potvrdili su ogromnu, presudnu ulogu čoveka u oružanoj borbi, kao i to da ta uloga neposredno zavisi od klasnih, nacionalnih, socijalno-ekonomskih i moralnih motiva koji inspirišu borce i starešine.

Ali, ako je to bitan uslov bez koga se ne može uspešno voditi revolucionarni, oslobođilački i odbrambeni rat, jednom rečju, pravedni rat, on nije jedini, i bila bi velika zabluda verovati da se u savremenom ratu može pobediti samo oduševljenjem, odnosno isklju-

čivo moralnom snagom. To znači, da, kada je reč o ljudskom faktoru u ratu, na njegovu borbenu snagu veoma utiče obučenost i sposobljenost za vođenje oružane borbe, fizička izdržljivost i tehnička opremljenost. Svi ti činioci ispoljavaju svoju pravu vrednost u sklopu odgovarajućih oblika vojne organizacije, dostignutog nivoa discipline i u uslovima jedinstvenog i umešnog komandovanja i rukovodenja. U uslovima savremenog ratovanja problemi te vrste su izuzetno složeni. Burni razvoj ratne tehnike i tehnologije zahteva mnoštvo specijalističkih znanja, naročitu umešnost u primeni ratnih sredstava i savršenu vojnu organizaciju.

Slika savremenog rata bitno se razlikuje od slike ratova iz prošlosti. Moderno naoružanje i oprema — nuklearna, raketna, elektronska, lejzerska i druga tehnika — ogromno je uvećala vatrenu moć, manevarsku sposobnost i pokretljivost savremenih armija. Poralas su mogućnosti iznenadenja u strategijskim operativnim i taktičkim razmerama.

U tim uslovima zemlja koja se priprema za odbrambeni rat stoji pred mnogim i teškim problemima koje je mogućno rešiti tek organizovanom odbrambenom aktivnošću celog društva. Ali, ako je reč o strukturi oružanih snaga, mora se istaći da i vojna nauka i ratna praksa potvrđuju zakonitost da narodi i zemlje koje vode revolucionarni, oslobodilački ili odbrambeni rat protiv spoljnog agresora neizbežno stvaraju originalnu strukturu oružanih snaga koja obuhvata operativnu armiju, razne tipove teritorijalnih i partizanskih jedinica i različite oblike borbenog organizovanja naoružanog i ne-naoružanog stanovništva. Iskustvo našeg narodnooslobodilačkog rata, u tom smislu, sadrži trajne pouke čija je vrednost u potpunosti potvrđena i u alžirskom i u vijetnamskom ratu.

Već je istaknuto da za odbranu zemlje pripremamo i organizujemo sve ljudske i materijalne mogućnosti koje treba da budu tako međusobno uskladene i povezane da čine jedinstvenu celinu. U slučaju ugrožavanja naše zemlje, borba i otpor, kao i sve drugo, moraju se sliti u jedinstven napor celog društva da se odupre agresiji. No, poznato je da oružana borba predstavlja glavni vid suprotstavljanja agresiji.

Ako za trenutak, na osnovi saznanja o fizionimiji savremenog rata, predstavimo hipotetičan napad na našu zemlju moderne, snažne i čvrsto organizovane agresivne armije, lako možemo zamisliti dejstvo ukupnih snaga opštenarodne armije. U slučaju napada na našu zemlju, ma na kom pravcu ili delu teritorije taj napad bio izražen, agresor bi bio suočen sa udruženim otporom svih elemenata sistema opštenarodne odbrane, a u prvom redu sa svim elementima

strukture oružanih snaga, dakle, sa nosiocima oružane borbe kao glavnog vida opštenarodnog odbrambenog rata.

Pri tom treba istaći da je u uslovima savremenog rata — kada agresor po pravilu raspolaže veoma jakom i najmoderne naoružanom i opremljenom armijom — nemoguće savladati njegov napad bez moderno organizovane, naoružane i opremljene operativne armije.

Jugoslovenska narodna armija daje neophodnu čvrstinu i vitalnost celokupnom sistemu opštenarodne odbrane čiji je nerazdvojni deo. U isto vreme njena snaga i strategijske, operativne i taktičke mogućnosti znatno su uvećane time što je njena borbena spremnost sastavni deo ogromne i razuđene borbene spremnosti teritorijalnih i partizanskih jedinica, civilne zaštite, organa vlasti i samoupravljanja, radnih, društvenih i političkih organizacija.

Dokle god bude postojala opasnost od ratova, operativna armija će biti bezuslovno potreban element odbrambenog sistema onih zemalja i naroda koji se brinu o tome da ne postanu žrtva agresije. Jer, ako u strukturi oružanih snaga ne raspolažu tim elementom, oni će vrlo često biti objekat agresivnih napada imperijalističkih sila koje raspolažu i najsavremenijom borbenom tehnikom.

Koje su bitne osobine i koje su primarne sposobnosti Jugoslovenske narodne armije?

Prvo, ona je sposobna, obučena, naoružana i opremljena da se uhvati u koštač sa glavnim snagama eventualnog napadača i na glavnim prvcima njegovog nastupanja i na celoj dubini odbrane naše zemlje.

Današnji nivo naše armije, u pogledu njenog naoružanja i opreme, obuke jedinica i štabova i u pogledu razvoja ratne veštine na osnovama koncepcije opštenarodne odbrane i sposobnosti da se ona primeni, dopušta nam uverenje da možemo odgovoriti zadacima i u slučajevima najtežeg i najnepovoljnijeg oblika agresije. U sva tri vida oružanih snaga i u svim rodovima i službama raspolažemo kadrovskim, organizacijskim i tehničkim potencijalom koji je, s obzirom na naše mogućnosti i potrebe, na najsavremenijem nivou.

Naravno, vojni razvoj u svetu je veoma dinamičan i to nam ne dopušta ni za trenutak da stojimo u mestu, već nam nalaže da u glavnim elementima vojne tehnike, strategije, operativne veštine i taktike sledimo savremeni razvoj. Zbog toga je modernizacija operativne armije i svih oružanih snaga kontinuelan proces. Ona ima svoj tehnički, tehnološki, a takođe i svoj organizacijski aspekt, društveni i politički aspekt. Pod modernizacijom mi podrazumevamo i tehničke inovacije i usavršavanje organizacije, komandovanja i rukovođenja i

osavremenjavanje unutrašnjih odnosa u skladu s bitnim vrednostima koje razvija i afirmiše samoupravno socijalističko društvo. Na svakom od tih planova mi smo postigli zapažene rezultate koji su solidna prepostavka za još brže napredovanje.

Druge, JNA je, kao uostalom i oružane snage u celini, sposobna da vodi kombinovana frontalna i partizanska dejstva, shvaćena u njihovom dijalektičkom jedinstvu, pri čemu je, u svim okolnostima, osnovni cilj da se obezbedi preuzimanje inicijative, da se razvije sloboda akcije i da se, u okviru odbrambenog rata po njegovim političkim premisama, u najvećoj meri razviju svi mogući oblici i načini ofanzivnih dejstava. Težište dejstava će u svakom konkretnom slučaju zavisiti od opšte strategijske situacije, u prvom redu od opšteg odnosa snaga, ali će u svim slučajevima primarna karakteristika naših dejstava, i u zahvatu fronta i u pozadini neprijatelja, biti ofanzivnost. Imajući na umu iskustva narodnooslobodilačkog rata, a posebno iskustva Operativne grupe Vrhovnog štaba, jer kada je jednom bila stvorena nju okupator nikada nije mogao ni razbiti a kamo uništiti — možemo smelo tvrditi da će JNA u svim slučajevima agresije, sačuvati svoju sposobnost za izvođenje frontalnih i partizanskih dejstava, svoju udarnu snagu i ofanzivnost.

Treće, naše oružane snage, pošto su osposobljene za sve oblike borbenih dejstava, u stanju su da obezbede integritet državne teritorije i da privremeni gubitak jednog dela teritorije nadoknade oslobođanjem drugog, u duhu poznatog Titovog načela iz narodnooslobodilačkog rata. Razume se, držanje što većeg dela državne teritorije izvan domašaja neprijateljevih kopnenih snaga ima ogroman moralni i politički, psihološki i materijalni značaj za uspešnu oružanu borbu za sve oblike otpora agresoru.

Svi ovi kvaliteti oružanih snaga dolaze do punog izražaja u kontekstu sadejstva, u akciji ukupnih snaga opštenarodne odbrane. Teritorijalne, partizanske i diverzantske jedinice, koje su prvenstveno osposobljene za dejstva u pozadini neprijatelja, za ofanzivne akcije na bokove neprijateljskih snaga, na komandna mesta, centre veza, artiljerijske i raketne položaje, aerodrome i skladišta goriva i municije, a sposobne su i za dejstva u zahvatu fronta i za brzo transformisanje u operativne jedinice. Jugoslovenska narodna armija kao operativni, udarni ešelon u tim uslovima u mogućnosti je da izvršava zadatke strategijskog značaja.

Uporedo s modernizacijom JNA teče i proces modernizacije teritorijalnih i partizanskih jedinica i to u svim elementima: vojno-tehničkim, organizacijsko-formacijskim i komandnim. Teritorijalne, partizanske i diverzantske jedinice takođe naoružavamo odgovara-

jućom modernom ratnom tehnikom, pri čemu one zadržavaju i sposobnost da primenjuju razne kontinuirane oblike oružane borbe i mogućnost da se ti oblici, zavisno od situacije, brzo promene.

Neiscrpan borbeni potencijal teritorijalnih, partizanskih i diverzantskih jedinica ogleda se u njihovoј rasprostranjenosti, doslovno, na svakoj tački državne teritorije, u njihovoј mobilnosti i pokretljivosti, u originalnosti i raznovrsnosti taktičkih postupaka, u nenadmašnom poznavanju zemljišta i prednosti koje ono pruža. Ove jedinice u stanju su da same napadaju i relativno krupne neprijateljske formacije, i tako za sebe vezuju velike neprijateljske snage. U tome je njihova strategijska vrednost.

U celini gledano, u našem sistemu opštenarodne odbrane nije reč o hijerarhiji njihovih elemenata, već o povratnoj sprezi, pri čemu, u ratnim uslovima, svaki uspeh jednog proširuje prostor za akcije drugog i obratno.

KRUPNI I ZNAČAJNI REZULTATI

U razvoju i realizaciji koncepcije opštenarodne odbrane, u razdoblju između IX i X kongresa SKJ, postignuti su značajni rezultati. U svakoj društveno-političkoj zajednici od opštine do federacije imamo sve potrebne elemente opštenarodne odbrane koji čine jedinstvenu celinu sistema. Uz jedinice JNA tu su teritorijalne, partizanske i diverzantske jedinice, služba civilne zaštite i odgovarajuća organizovanost državnih i samoupravnih organa, privrednih, društvenih, političkih i drugih organizacija i institucija za prelaz na ratni kolosek.

To što se povećao broj nosilaca odgovornosti za poslove narodne odbrane dovelo je i do ogromnog povećanja odbrambenih aktivnosti, a takođe i do zajedničkog, usmerenog i organizovanog rada državnih, društvenih, političkih i vojnih faktora na zajedničkim zadacima. U stvari, zajednički rad je pokazao da nema praktičnog zadatka koji se ne bi mogao savladati udruženim naporima.

U realizaciji koncepcije opštenarodne odbrane u potpunosti je afirmisano jedinstvo odbrambenih interesa radničke klase, radnih ljudi i građana svih naših naroda i narodnosti, jedinstvo oružanih snaga i jedinstvo misli i akcije u praktičnim naporima.

Konstitutivni elementi tog jedinstva su odbrana slobode, nezavisnosti, suvereniteta i integriteta SFRJ, odbrana ustavnog poretku, tj. samoupravnog socijalističkog sistema koji se izgrađuje pod vodećom ulogom Saveza komunista i radničke klase, odbrana bratstva i

jedinstva i ravnopravnosti naroda i narodnosti koji su svesni isto-rijske činjenice da bez pune slobode i nezavisnosti svih njih u okviru samoupravne socijalističke zajednice nema slobode ni nezavisnosti za svakog posebno.

Jedinstvo oružanih snaga i jedinstvena doktrina i strategija opštenarodne odbrane uslovjeni su opštim karakteristikama rata, kao najoštijeg vida klasnog sukoba u međunarodnom životu, i posebnim karakteristikama savremenih ratova. To jedinstvo se prvenstveno ogleda u jedinstvu priprema za rat, jedinstvenoj vojnoj organizaciji i jedinstvenom komandovanju i rukovođenju oružanim snagama.

Osnova jedinstva je u izvornom pravu i dužnosti radnih ljudi i građana udruženih u radne organizacije i društveno-političke zajednice, na odbranu zemlje. I to izvorno pravo ugrađeno je u sve društvene strukture od osnovne organizacije udruženog rada i komune, preko socijalističkih pokrajina i republika do federacije. Ustavna podela nadležnosti i odgovornosti za poslove narodne odbrane konsekventno odražava to pravo.

I kada je reč o nadležnostima federacije, koje su najšire kada se radi o izgradnji i razvoju JNA, o vrhovnom komandovanju i rukovođenju i opštim principima doktrine, strategije i organizacije oružanih snaga, i kada je reč o nadležnostima socijalističkih republika i pokrajina, čija je odgovornost primarna u izgradnji i razvoju teritorijalne odbrane, mora se imati na umu da je suštinska karakteristika državnih organa na svim nivoima to da su oni instrument samoupravnog socijalizma, nacionalne ravnopravnosti i bratstva i jedinstva.

Jedinstvo oružanih snaga SFRJ proistiće iz njihovog klasnog karaktera i ciljeva, iz nacionalne ravnopravnosti, bratstva i jedinstva svih naroda i narodnosti i iz karaktera rata uopšte i savremenih ratova posebno.

NEISCRPNE RAZVOJNE MOGUĆNOSTI

Sistem opštenarodne odbrane u celini i oružane snage u tom sklopu imaju neiscrpne razvojne mogućnosti. Već dosadašnja iskustva koja smo stekli, kako ona iz razdoblja oslobođilačkog rata tako i ova iz razdoblja mirnodopske izgradnje, pokazuju da je neophodno neprekidno usavršavati ratnu tehniku i opremu, vojnu organizaciju i formaciju, komandovanje i rukovođenje.

Sa te tačke gledišta, perspektiva sistema opštenarodne odbrane je bogata raznovrsnim mogućnostima. Ono što je u toj perspektivi

trajno, to je, bez sumnje, zadržavanje svih bitnih elemenata strukture snaga opštenarodne odbrane: JNA, teritorijalne odbrane i raznih drugih oblika organizovanja stanovništva za borbu i otpor. Pri tom je mogućno i verovatno kvalitativno i kvantitativno menjanje pojedinih elemenata ili delova oružanih snaga u skladu s novinama u ratnoj tehnici i tehnologiji. Nema sumnje da će se, zavisno od našeg opštег privrednog razvoja, i posebno industrijskog, tehničkog i naučnog, razvijati i proces modernizacije svih elemenata u strukturi oružanih snaga. To znači da će se stalno usavršavati sredstva i metodi rada, da će se stalno proširivati primena naučnih dostignuća i ubrzavati razmena i prenošenje informacija. Razvoj na tom planu deo je opštег vojnog razvoja u savremenom svetu, ali dimenzioniran našim mogućnostima i potrebama na jednoj strani i konceptualnim pogledima na drugoj. Ono, međutim, što će za naš perspektivni razvoj biti specifično, a što proizlazi iz našeg samoupravnog socijalističkog društvenog bića — to je stalno proširivanje stvaralačkog doprinosa svakog subjekta opštenarodne odbrane ukupnim odbrambenim naporima. Iako je naša vojna organizacija, kao i svaka druga, nužno zasnovana na principima jedinstva komandovanja, subordinacije, jednostarešinstva i čvrste vojne discipline, njen društveni karakter otvara širok prostor za aktivnu ulogu svakog čoveka bio on u civilu ili u uniformi na odbrambenim zadacima, za punu afirmaciju njegovog svesnog odnosa prema odbrani i zaštiti nezavisnosti, suvereniteta i integriteta socijalističke Jugoslavije. I u pripremama za rat i, pogotovo u ratnoj praksi, od najveće je važnosti dosledno, tačno i na vreme sprovoditi u život zakone, propise i naređenja nadležnih državnih i samoupravnih organa i vojnih komandi. Ali, pri svemu tome je potpuno jasno da i u tim okvirima i izvan njih postoji ogroman prostor za stvaralaštvo, za inicijativu i odgovornost, pojedinaca i kolektiva koje se ne mogu ničim zamjeniti. Naš sistem opštenarodne odbrane, u tom pogledu, otvara najširi horizont, na kome nema mesta jedino za neprijatelje socijalističkog samoupravljanja i nezavisnosti naše zemlje.

Bitna karakteristika koncepcije opštenarodne odbrane pored već rečenog, je i to što se ona oslanja na široku masovnu organizovanost društva, na inicijativu, svest, moralno-političko jedinstvo širokih narodnih masa, na ulogu čoveka, njegov borbeni moral i veštinu, dakle, upravo na sve faktore koji imaju objektivne uslove da najpotpunije dođu do izražaja u samoupravnom socijalističkom društvu.

S obzirom na to što se suprotnosti između raznih zemalja ne smanjuju, uprkos nekim pozitivnim naporima koji se manifestuju preko dogovora između velikih sila, to treba i u narednom periodu

uložiti maksimalne napore da se naša ratna doktrina, teorija i praksa dalje razvijaju i obogaćuju.

Zato treba pratiti sve novine u razvoju vojno-teoretske misli u svetu i koristiti ih u najvećem obimu u kom se to može, a zatim treba pronalaziti svoja odgovarajuća rešenja kojim će se naša vojna misao naučno dalje razvijati da bismo mogli, usavršavanjem tehničkog, nastavnog i organizacionog faktora, naše oružane snage i celi društveni sistem stalno držati na potreboj borbenoj spremnosti.

I, konačno, koncepcija opštenarodne odbrane, takođe, otvara široku perspektivu za dalji razvoj teorije i prakse ratne veštine u onom njenom delu koji obuhvata kombinovana dejstva operativne armije, teritorijalnih i partizanskih jedinica i aktivnog otpora stanovništva agresoru. U toj oblasti dostignuća koja već imamo nikako se ne mogu smatrati završenim. Naprotiv, neiscrpan je izbor mogućnosti i traženja još boljih rešenja u oblasti ratne veštine. Naša koncepcijska misao u toj oblasti ne trpi mirovanje. Staviše, stalno obogaćivanje prakse nju podstiče na traganje za novim, boljim i efikasnijim rešenjima.

BROJ 4
GODINA XXVI

JUL—AVGUST
IZLAZI DVOMESEČNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

IZDAJE VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

ODBRAMBENA SPOSOBNOST NAŠEG DRUŠTVA — GARANCIJA BEZBJEDNOSTI I DALJEG SAMOUPRAVNOG SOCIJALISTIČKOG RAZVITKA

Vojnopolitička situacija u svijetu bila je posljednjih godina ispunjena nepredviđenim burnim događajima i iznenadnim obrtima. Svijet je povremeno obasjavala nada da će naići krupnije promjene u pravcu trajnijeg i sigurnijeg mira, ali češće od toga bili smo suočavani sa zaoštravanjem, pritiscima i lokalnim ratovima, koji su se kretali do kritičnih granica, prijetili da oružani sukob zahvati šire regije, pa čak da eskalira i u rat najvećih razmjera.

Sadašnja međunarodna situacija, i pored pokušaja koji su išli ka sporazumijevanju i smirivanju, i dalje je opterećena dubokim suprotnostima i opasnostima. Ni jedno žarište rata nije sasvim likvidirano — ona svojim daljim postojanjem prijete da se prošire ili da izazovu nova.

Imamo paradoksalnu situaciju da mnoge, a naročito bogate zemlje, u vrijeme sve izrazitijih težnji naroda za mirom i zahtjevima za evropsku bezbjednost, sve više sredstava odvajaju za naoružanje. To dovodi do toga da se nastavlja trka u naoružavanju u svim pravcima i oblastima, tako da je u 1973. godini za opremanje i izdržavanje oružanih snaga utrošeno, kao što je već rekao drug Tito, oko 230 milijardi dolara, što čini oko 6,5% vrijednosti svjetskog bruto-proizvoda. Neke zapadne zemlje planiraju da iz godine u godinu znatno povećavaju finansijska sredstva za svoje oružane snage. Evropa je i dalje najveći arsenал oružja i oružanih snaga.

Nuklearna ravnoteža nije zaustavila trku u naoružavanju; od nje se još manje može očekivati da obezbijedi svjetski mir. Naprotiv, ona je u dosadašnjoj praksi otvorila mogućnosti lokalnih — ograničenih ratova, koji su bili i ostaju ozbiljna opasnost za male zemlje, jer se može očekivati da će lokalni rat i dalje biti sredstvo politike agresora kad god on ocijeni da će njime postići cilj.

Vojne baze širom svijeta, uz prisustvo krupnih vojnih snaga i posebno moćnih flota, ne samo da nisu umanjene već se nastoji da budu uvećane i proširene. Sve to ukazuje na stalno i povećano prisustvo i ulogu vojnog faktora u svjetskoj politici. Zbog svega ovoga, pogotovo male nezavisne zemlje, radi odbrane svoje nezavisnosti, prinudene su da jačaju svoje oružane snage.

S obzirom na to da Jugoslavija zbog svog geostrategijskog položaja, nezavisne spoljne politike i društvenog samoupravnog sistema ima vrlo značajnu ulogu u svijetu i smeta imperijalističkim snagama, mogu se i dalje očekivati pritisci i prijetnje prema našoj zemlji.

Naša zemlja svojom politikom nesvrstanosti i miroljubive koegzistencije dala je i daje pun doprinos tendencijama i procesima koji vode ka popuštanju zategnutosti i miru u svijetu. Ali, dok god i dalje budu postojala mnoga neriješena i goruća pitanja i žarišta rata u raznim svjetskim područjima, dokle god se u svijetu, a posebno u Evropi, nalazi tako ogroman bojni potencijal i sve dok postoje takve snage koje huškaju na rat i koje sanjaju o revanšizmu i o izmjeni granica, našoj zemlji će biti potrebna snažna odbrana i u okviru toga jake oružane snage koje će, prije svega, svakom agresoru biti upozorenje da mu se ne isplati da započinje bilo kakav rat ili da pokuša sa bilo kakvom vrstom pritiska na našu zemlju, a ako bi do rata ipak došlo, snage koje će biti u stanju da agresoru nanesu poraz i očuvaju nezavisnost i slobodu naše zemlje. Na taj način dajemo i doprinos miru, saradnji i progresu miroljubivih zemalja.

Imajući to u vidu, Savez komunista Jugoslavije posvećivao je stalnu brigu izgradnji i jačanju odbrane polazeći od toga da je zaštita nezavisnosti i teritorijalnog integriteta bitan preduslov našeg vlastitog, slobodnog i samoupravnog socijalističkog razvitka.

Oslanjajući se na bogato iskustvo naše socijalističke revolucije i narodnooslobodilačkog rata, organizacije, rukovodstva i članovi Saveza komunista, svjesni poznate istine da nema stvarne nezavisnosti i slobode bez oslonca na sopstvene snage, bez jakih oružanih snaga našeg društva, razvijali su veoma široku i intenzivnu aktivnost na organizovanju cjelokupnog sistema opštenarodne odbrane.

Osnova te djelatnosti bila je duboko uvjerenje svih naših građana, svih naroda i narodnosti Jugoslavije, da je njihov zajednički interes da žive slobodni u nezavisnoj socijalističkoj samoupravnoj Jugoslaviji, da je koncepcija opštenarodne odbrane upravo onaj najbolji i neophodan oblik organizovanja jugoslovenskog samoupravnog socijalističkog društva za odbranu od agresije i od svih vrsta spoljne opasnosti i da dalje izgrađivanje i jačanje samoupravljanja stvara

najšire pretpostavke optimalnog jačanja cijelokupnog sistema opštene narodne odbrane.

U Rezoluciji IX kongresa SKJ o narodnoj odbrani istaknuto je da izgradnje opštene narodne odbrane predstavlja ostvarivanje naučnog socijalizma o naoružanom narodu u uslovima socijalističkog samoupravnog društva i da će dosljedno ostvarivanje konцепcije opštene narodne odbrane osloboditi i mobilisati ogromnu društvenu energiju i omogućiti da se u službu odbrane zemlje uključi cijelokupan ljudski i materijalni potencijal.

Naš samoupravni socijalistički sistem zaista je u skladu sa tim već sada obezbijedio najšire mogućnosti angažovanja svih ljudskih, materijalnih i moralnih snaga društva u odbrani zemlje. Visoke stvaralačke vrijednosti naših građana u izgradnji socijalizma direktno se prenose i u oblast narodne odbrane. Tako su pripreme za odbranu postale stvarna svakodnevna briga svih društvenih organizacija i svih građana, što neposredno doprinosi dinamičnom razvoju sistema opštene narodne odbrane i jačanju odbrambene sposobnosti društva u cjelini.

Dosadašnji razvitak upravo je pokazao da odbrambena snaga društva jača srazmerno tome koliko se razvijaju i jačaju samoupravni društveni odnosi i time poboljšava društveni i ekonomski položaj radnog čovjeka i, obratno, ukoliko je naša odbrambena snaga jača, utoliko se pružaju šire i sigurnije mogućnosti za još potpuniji razvoj samoupravljanja i ekonomskog položaja radnog čovjeka i privrednog potencijala zemlje u cjelini.

Ocjenu o ostvarenim rezultatima u oblasti narodne odbrane dao je drug Tito u nedavnom intervjuu časopisu »Vojno delo«, gdje je rekao da su rezultati koje smo do sada postigli u pripremi našeg društva za odbranu takvi da predstavljaju garanciju bezbjednosti i odbrambene sposobnosti naše samoupravne socijalističke zajednice.

U proteklom periodu društveno-političke zajednice, organizacije udruženog rada i društvene organizacije, na osnovu svojih planova odbrane, sprovele su potrebne organizacione, materijalne, kadrovske i druge pripreme, tako da je naš odbrambeni sistem organizovan na cijeloj teritoriji.

Izvršena je dalja modernizacija oružanih snaga, koje su borbena okosnica našeg odbrambenog sistema. One su danas borbeno spremne da se mogu od granice i u svakom dijelu naše zemlje uspješno suprotstaviti i najmodernije opremljenom agresoru i u uslovima najtežeg i najnepovoljnijeg oblika agresije, jer je vatrena, udarna i manevr-

ska snaga naših pukova, brigada i divizija ravna takvim jedinicama u mnogim daleko razvijenijim zemljama.

U okviru toga, strategijske, operativne i tehničke mogućnosti, znatno su uvećane postojanjem ogromne i borbeno spremne armije — teritorijalnih, partizanskih, diverzantskih jedinica i organizacija civilne zaštite, kao i pripremama za rat organa uprave, radnih, društveno-političkih organizacija i dr.

Posebno smo nastojali da čuvamo jedinstvo Armije i oružanih snaga u cjelini, jer su neprijateljske snage stalno sprovodile snažnu propagandu nastojeći da oslabe moral, da poseju nepovjerenje u ispravnost naše politike, da razbiju bratstvo i jedinstvo i time oslabe snagu naše odbrane.

Istovremeno, SKJ-u JNA i sve komande vodile su borbu protiv svih pokušaja prodora raznih nacionalističkih, liberalističkih, separatističkih i centralističko-birokratskih i tehnokratskih snaga.

Savez komunista u JNA je u izgradnji oružanih snaga, posebno u izgradnji borbenog morala, aktivirao sve forme i sve partijske organizacije, što je, pored ostalog, doprinijelo da je između IX i X kongresa u SKJ primljeno 44.736 novih članova.

Ostvarujući koncepciju opštenarodne odbrane u oružanim snagama, našu strategiju smo zasnovali na ulozi i značaju čovjeka kao osnovnog faktora u borbi, na čovjeka — borce visokog idejno-političkog morala, svjesnog branitelja socijalističkog samoupravnog društva.

Uporedo sa tim pridavali smo veliki značaj objedinjavanju i jedinstvu ljudskog i tehničkog faktora, jer to traži savremeno doba visoke tehničke revolucije, doba kada se svakodnevno rađaju sve novija, i to veoma ubojna borbena sredstva i razne vrste oružja. Čovjek je taj koji sve to stvara i koji time treba da rukuje sutra u slučaju agresije.

Srastanje ta dva faktora su jedan od bitnih elemenata visoke borbene spremnosti svake savremene armije, pa i naše.

Sva aktivnost SKJ u JNA i komandi bila je prožeta marksističkom orientacijom, klasnim pristupom i dosljednim sproveđenjem politike SKJ i druga Tita.

Zbog svega toga Armija je ostala čvrst i nepokolebljiv oslonac jedinstva naše zemlje i njenog nesmetanog samoupravnog socijalističkog razvitka.

Ovako krupne rezultate u pripremama i oružanih snaga i neoružanog dijela našeg sistema odbrane mogli smo postići, pored ostalog,

i zato što smo u oblasti idejne i teoretske stručne razrade uspjeli ostvariti jedinstvo pogleda o najbitnijim pitanjima koncepcije i doctrine odbrane. To je učinilo da je koncepcija opštenarodne odbrane postala sastavni dio svijesti i prakse radnih ljudi i građana naše zemlje.

Iskustva savremenih ratova, bez obzira gdje su nastajali i kojim oružjem su vodenii, stavljali su cijele nacije kao i svakog pojedinog čovjeka na provjeru. Budući ratovi će to činiti još više i rigoroznije, pa zato priprema cijele nacije i svakog pojedinog čovjeka mora biti što potpunija i svestranija.

Na ovom kongresu, mi ne samo što razmatramo ostvarene rezultate i dajemo ocjenu pređenog puta, već ćemo marksističkom analizom sagledati šta nam je smetalo da idemo brže i odrediti pravce i puteve aktivnosti u sljedećoj etapi našeg razvoja.

Osnovne pretpostavke za dalji uspješan razvoj odbrambene spremnosti su, kako to стоји u Platformi za ovaj kongres, da se u cjelini obezbijedi stabilnost političkih, ekonomskih i ukupnih društvenih odnosa i tako omogući stalan uspon u razvoju našeg društva. To su, bez sumnje, neophodni uslovi koji obezbijedju snagu odbrane svake zemlje.

Sasvim realno možemo očekivati da će poslije X kongresa u SKJ nastupiti još intenzivnija aktivnost i da će nastati nova revolucionarna etapa u našem ukupnom socijalističkom razvoju, pa i na polju pripreme naše zajednice za odbranu. Idejni usmjeravač te akcije i do sada je bio, a ubuduće će to još više biti SKJ, kao što je to bio i u narodnooslobodilačkom ratu.

Samo SKJ može svojom idejnom i rukovodećom snagom pokrenuti, objediniti i sinhronizovati sve društvene snage i uključiti ih u pripreme i otpor agresoru, i to na cijelokupnoj teritoriji Jugoslavije.

Medutim, da bi idejno usmjeravanje SKJ moglo dati optimalne rezultate, neophodno je: dalje teoretski osvjetljavati našu odbrambenu koncepciju, razvijati našu naučnu vojnu misao da bismo u praktičnim pripremama zemlje za odbranu i oružanu borbu mogli ići brže. S tim u vezi predstoji nam uopštavanje iskustava do kojih smo došli i njihovo podizanje na nivo teorije. Drugim riječima, moramo usavršavati našu sopstvenu teoriju o odbrani i ratu.

U sljedećoj revolucionarnoj etapi — pri realizaciji odluka Kongresa i pri sprovodenju novog Ustava — naša društvena praksa doživeće novi, viši oblik organizovanja na samoupravnoj osnovi. To zahtijeva da i u oblasti priprema zemlje za odbranu iznađemo i sproveđemo nove, bolje oblike organizovanja cijelokupnog društva za

odbranu, jer savremeni rat traži efikasnu i jedinstvenu organizaciju za uspješan otpor.

U vezi sa ovim od posebnog značaja biće i dalje najšira aktivnost i angažovanje svih radnih organizacija i društveno-političkih zajednica, od mjesne zajednice, osnovne organizacije udruženog rada i opštine, pa do federacije, kao i organizacija i foruma Saveza komunista. Novi ustavi dali su širu osnovu za takvo organizovanje radi učvršćenja sistema opštenarodne odbrane.

Tehničko-tehnološki progres omogućava iznenadne pojave veoma ubitacnih savremenih sredstava u naoružanju tehnički razvijenih armija. Zato je dalja modernizacija oružanih snaga naš trajan zadatak koji mora obuhvatiti sve elemente od značaja za podizanje njihove borbene spremnosti, kao što su tehničko osavremenjavanje, obuka i izgradnja kadrova, usavršavanje organizacije rada, mobilizacija, komandovanje i rukovođenje i dr.

Sve ovo zahtijeva da naša vojna nauka prati savremena tehnička dostignuća i da u oblasti strategije, operatike i taktike pronađazi najbolje oblike upotrebe naših jedinica. Odbrambene pripreme ne mogu napredovati ako se ne angažuje i ne iskoristi sve što može dati naučno-tehnička baza. Zato je bitno uspostaviti što tešnji kontakt između nauke i vojne prakse.

Naši naučni instituti i vojna industrija do sada su osvojili i proizvode najveći dio veoma savremenih borbenih sredstava. Samo dio uvozimo iz vana. Drugi Tito traži da idemo dalje i u pogledu daljeg osvajanja i proizvodnje novih borbenih sredstava. To pred naše naučne kadrove i industrijski potencijal postavlja odgovoran zadatak. Oni moraju pratiti i predviđati razvoj vojne tehnike u razvijenim zemljama i učiniti sve da i naše oružane snage na vrijeme obezbijede savremenim borbenim sredstvima.

Sagledavajući pređeni put i zadatke koje smo u pripremama za odbranu do sada ostvarili, mislim da možemo biti zadovoljni. Međutim, i pored ogromnih uspjeha koji su postignuti, ne smijemo sebi dozvoliti nikakvo samozadovoljstvo, koje bi nas zaustavilo na dostignutom nivou. Poslovi na izgradivanju sistema opštenarodne odbrane nisu i nikad ne mogu biti završeni. Izvjesne nedostatke koje smo uočili možemo brzo otkloniti, ali pred nama svima stoe dalji zadaci u usavršavanju sistema opštenarodne odbrane.

Ipak, preduslov za dalje uspješne odbrambene pripreme vidimo u daljem jačanju idejno-političkog jedinstva, bratstva i ravnopravnosti naših naroda i narodnosti i razvijanju osjećanja i shvatanja istorijske nužnosti našeg zajedništva. Samo na tim osnovama može se

razvijati istinska odbrambena solidarnost, jugoslovenski socijalistički patriotizam i spremnost za beskompromisnu borbu protiv svakog agresora.

U našem ekonomskom i društvenom razvoju postigli smo do sada izvanredne rezultate, ali je neophodan dalji razvoj, jer ukoliko se i u tim oblastima budemo brže kretali naprijed, utoliko će i snaga naše odbrane biti jača.

Svojom odbrambenom snagom i spremnošću mi nikog ne ugrožavamo, nikom ne prijetimo. Naša ukupna odbrambena pripremljenost ne ide ka tome da drugima ugrozi mir, već da našim narodima i narodnostima obezbijedi mirnu socijalističku izgradnju.

Nas ni jedna dosadašnja demonstracija sile i pritiska, pa ni ova posljednja, nisu uplašile — one su nas samo upozorile da u svijetu i oko nas postoje snage koje, ne samo da ne prihvataju naše ponuđeno prijateljstvo, već imaju osvajačkih pretenzija prema našoj zemlji. To od nas zahtijeva da se još više angažujemo u izgradnji cjelokupnog sistema opštenarodne odbrane. Za takve snage i protiv njih pripremamo naš odbrambeni potencijal i spremni smo da na svaki takav provokativni akt energično odgovorimo. Naposlijetku, ovaj posljednji pritisak i demonstracija sile valjda su sve te snage ubijedili da postoji jedinstvo oružanih snaga i naroda i da su svi gradani — svi narodi i narodnosti, spremni da se kao jedan bore za svaki djelić Jugoslavije.

Ovo što danas ostvarujemo u odbrambenoj praksi nastavak je ostvarivanja Titove praktične revolucionarne vojne djelatnosti iz oslobodilačkog rata, primjenjene na današnje uslove.

Koncepcija opštenarodne odbrane ugrađena je u sve osnovne revolucionarne tekovine i pore našeg društva. U tu koncepciju ugrađene su sve tekovine radničke klase, naroda i narodnosti Jugoslavije da bismo se u svijetu kakav je danas mogli odbraniti od agresivnih prijetnji i nasrtaja. To je ono novo što SKJ unosi u riznicu teorije i prakse ratovodstva i mogućnosti odbrane malih zemalja u borbi protiv agresije.

Zato i ovo Titovo djelo po svom značaju prelazi usko shvaćeno vojno, odnosno odbrambeno područje, jer je ono postalo svojina i tekovina našeg društva u cjelini, a postalo je i svojina svih malih zemalja koje se bore protiv imperijalističke politike i podjarmljivanja.

B R O J I
GODINA XXVII

JANUAR—FEBRUAR
IZLAZI DVOMESECNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

I Z D A J E V O J N O I Z D A V A Ć K I Z A V O D

General armije
Nikola LJUBIĆIĆ

MODERNIZACIJA ORUŽANIH SNAGA

UNIVERZALNI PROCES I TRAJAN ZADATAK KOMANDI I ORGANIZACIJA SK

Deseti kongres Saveza komunista Jugoslavije je ukazao na potrebu da se organizacije i rukovodstva SK, komande i starještine svestrano zalažu za stalno podizanje borbene gotovosti oružanih snaga na viši stepen i jačanje efikasnosti odbrambenog sistema cijelog društva. Taj zadatak je u svom izlaganju na Kongresu naglasio i drug Tito.

Ostvarivanje tog izuzetno značajnog i trajno aktuelnog zadatka zahtijeva svestrano angažovanje svih snaga i mogućnosti u rješavanju problema modernizacije oružanih snaga kao univerzalnog procesa koji obuhvata sve sfere naše djelatnosti — od idejno-političkog rada, savremene organizacije rada komandi i štabova, naučnoistraživačke djelatnosti, vaspitanja i obuke, kadrovske politike i brige za ljude, do opremanja jedinica savremenom borbenom tehnikom i oružjem.

Zbog toga je u kongresnoj Rezoluciji o zadacima Saveza komunista u opštenarodnoj odbrani, bezbjednosti i društvenoj samozaštiti, pored obaveze da se pripadnici oružanih snaga vaspitavaju na marksističkoj ideologiji i idejnim opredjeljenjima SKJ u unutrašnjoj i spoljnoj politici, ukazano na:

— »...neophodnost da se Jugoslovenska narodna armija, kao oružana sila radničke klase i svih naroda i narodnosti Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije izgrađuje i razvija u još savre-

meniju vojnu organizaciju, da se oprema sve modernijim naoružanjem i ratnom tehnikom, i da se stalno osposobljava za uspešno izvršavanje zadataka u suprotstavljanju svakom potencijalnom agresoru,

— zadatak daljeg razvijanja i jačanja teritorijalne odbrane i neophodnost njenog opremanja modernim naoružanjem i stalnog usmeravanja njenog razvoja u skladu sa jedinstvenim ciljevima, planovima i doktrinom upotrebe oružanih snaga i sa njenom društveno-političkom ulogom u opštenarodnoj odbrani».

Pošto modernizaciju shvatamo kao univerzalan, složen i trajan proces cjelokupnog razvoja naših oružanih snaga u sferi teorije i prakse, pri utvrđivanju neposrednih zadataka moramo stalno da počazimo od ocjena vojno-političke situacije u svijetu, stepena materijalnog i društvenog razvoja zemlje i uloge oružanih snaga u odbrani slobode, nezavisnosti i teritorijalnog integriteta Jugoslavije.

PROTIVRJEĆNOSTI I DILEME SAVREMENOG SVIJETA

Vojno-političku situaciju svijeta u kojem živimo karakterišu duboke društveno-ekonomski promjene i vrlo složeni politički procesi, koji nose brojne neizvjesnosti, pogotovo za male i novooslobodene zemlje i narode koji se bore za svoju sopstvenu nezavisnost i za ravnopravne međunarodne političke, ekonomski i druge odnose. U vezi s tim drug Tito je i nedavno istakao da »nema ni jednog područja u svijetu za koje se sa sigurnošću može reći da je van opasnosti od ratnih sukoba«.

Takva objektivna svjetska kretanja, promjene i dileme ne mogu da mimođu ni našu zemlju. Naprotiv, ona je zbog svoje nesvrstane spoljnopoličke orientacije, samoupravnog socijalističkog razvitka i geostrategijskog položaja u žiži najvažnijih svjetskih kretanja i problema.

Snažan pečat razvoju vojno-političke situacije u svijetu daje kriza energetskih i strategijskih sirovina, prije svega nafte i hrane, što još više produbljuje opštu nesigurnost i nepovjerenje među narodima i državama, pri čemu velike imperijalističke sile, i same pogodene, pored ostalog, i ekonomskom recesijom, prijete da će svoje probleme rješavati svim sredstvima, pa i oružjem. Krizna ekonomska kretanja u svijetu mogu biti izvor novih pretnji, pritisaka, pa i ratnih sukoba. Takav razvoj svjetskih događaja dovodi u pitanje postojeće ekonomske, političke i vojne odnose, a u pojedinim zem-

ljama i regionima situacija je bremenita promjenama koje zadiru u postojeće društveno-ekonomске, političke i vojne strukture.

Lokalni ratovi i pritisci. Imperijalističke snage su poslije drugog svjetskog rata poduzele oko stotinu oružanih intervencija i otvorenih agresija od kojih neke još i danas traju. Preko šezdeset lokalnih ratova i drugih vrsta agresivnih pritisaka vođeno je, uglavnom, na teritorijama nesvrstanih zemalja. Učestalost upotrebe vojne sile ne ogleda se samo u oružanim akcijama, već i u drugim oblicima agresivnih postupaka koji, ponekad, daju i veće rezultate nego rat. Najčešće se pribjegava vojnim udarima i pučevima.

Ukazujući na mogućnost izbjivanja ratnih sukoba, kao objektivne realnosti našeg vremena, drug Tito je na Desetom kongresu SKJ, pored ostalog, podvukao »da su svi ratovi poslije drugog svjetskog rata vođeni tamo gde su agresori očekivali najmanji otpor i računali na brz uspjeh. Po pravilu, agresije nisu preduzimane na one zemlje i narode gdje je očekivan jak otpor i gdje je ishod rata za agresora bio neizvestan«.

U svim tim ratovima, bez obzira na to gdje i kakvim oružjem su vođeni, stavljeni su na provjeru cijela nacija i svaki pojedini čovjek. Ali oni su pokazali da su, isto tako, agresori doživjeli siguran poraz kada su se sukobili sa narodom koji je riješen i pripremljen da se svim snagama i sredstvima bori za slobodu i nezavisnost.

Sredozemlje u globalnoj strategiji. Težište svjetske konfrontacije se pomjerilo u Sredozemlje, na Bliski i Srednji istok. Sredozemni bazen, zajedno sa Bliskim i Srednjim istokom i područjem indijskog potkontinenta i Indijskog okeana, čini organsku cjelinu u globalnoj konfrontaciji zainteresovanih sila. Njihovi oprečni interesi i sve veći zahtjevi drugih zemalja u tom vrlo značajnom i strategijski osjetljivom regionu čine situaciju još složenijom. Neprekidno gomilanje oružja, manevri, pokreti snaga, stvaranje baza itd. takođe komplikuju odnose i prijete da ovaj region postane poprište vojnog nadmetanja supersila i još šire konfrontacije i nestabilnosti.

U izuzetno nemirnom području Sredozemlja, ako se već ne može obezbijediti najbolje rješenje da taj region pripada samo pribrežnim zemljama, nastoji se uspostaviti ravnoteža odnosa snaga, što je bolje nego prisustvo samo jedne sile. Pri tome ne bi bilo dobro da se poremećajem te ravnoteže omogući nekoj imperijalističkoj sili da kroji sudbinu tog regiona onako kako bi njoj najviše odgovaralo.

Razumije se da se to više ne može činiti ni zbog aktivnosti nesvrstanih zemalja kao činioca svjetske politike, bez čijeg se učešća ne može rješavati, a pogotovo riješiti ni jedan problem savremenog

svijeta. Značaj nesvrstanosti je, pored ostalog, ne samo u brojnosti nesvrstanih zemalja, u veličini i važnosti geostrategijskog prostora koji zauzimaju (a koji nije od malog strategijskog značaja i za velike sile i blokove) već i u tome što se radi o zemljama kroz koje prolaze najvažnije međunarodne pomorske i vazdušne komunikacije, koje su bogate izuzetno važnim strategijskim sirovinama i koje svojom politikom mogu znatno uticati na pozitivan razvoj događaja. Ono što je najvažnije, nesvrstanost, za razliku od blokova i njihove konfrontacije, nudi svijetu rješenja za prevazilaženje kriznih situacija i za očuvanje mira u svijetu.

Evropa i njene protivrječnosti. Protivrječnosti svijeta posebno se odražavaju na prilike i kretanja u Evropi. Sve ono što potresa svijet možda se nešto jače osjeća na području Evrope. Tome se pridružuje inflacija, ekonomski stagnacija, pa i recesija, što dovodi do sve dublje i šire krize, naročito u nekim zemljama zapadne Evrope, što i našoj zemlji donosi nove teškoće i opasnosti. Uz to kiparskom dramom i grčko-turskim sukobom otvoreno je novo krizno žarište na jugoistoku Evrope, čiji se rasplet i moguće reperkusije odražavaju i na naš položaj i bezbjednost. Iako se razvoj događaja može teško predvidjeti, sigurno je, međutim, da će ta kriza duže trajati.

Jednom rječju, u čitavom poslijeratnom razvitu Evrope naraštale su i produbljivale se određene protivrječnosti, koje su sve više vodile stvaranju i egzistiranju dva različita društveno-politička i ekonomski sistema sa različitim političkim ciljevima, što je dovelo do formiranja blokova.

U Evropi i nekim njenim bližim regionima skoncentrisane su najjače snage suprotstavljenih blokova, koji inače odgovaraju ciljevima globalne politike supersila. Otuda na tlu Evrope imamo stalno uspostavljanje ravnoteže u odnosu snaga na relaciji Istok — Zapad, kako neka strana ne bi došla u podređen položaj. Ako se ima u vidu da je i u protekla dva rata Evropa bila najvažnije ratište, kao i činjenica da se stanje međudržavnih odnosa na tlu Evrope odražava na sveukupne međunarodne odnose, postaje jasno zašto se evropskom ratištu u strategijskim planovima NATO i VU pridaje toliki značaj.

Za realizaciju svoje globalne politike najveće sile nastoje da prošire zone svog uticaja. I dok su ti uticaji na centralnom i severozapadnom vojištu relativno jasno definisani i organizaciono uobličeni, s usvojenom doktrinom i strategijom, dotle na južnoevropskom vojištu i njegovom gravitacionom sredozemnom području postoje još

uvijek prostori — nerazgraničene zone gdje se sukobljavaju osvaјачki interesi i ambicije imperijalističkih snaga. Ovaj region je od velikog strategijskog značaja jer je, pored ostalog, pogodna operacijska osnovica koja se vezuje za područje Afrike i Azije. Razvoj događaja u Sredozemlju, na Bliskom istoku, na Kipru, Portugalu upozorava na svu složenost situacije koja nas okružuje.

Međutim, nesvrstana Jugoslavija i ubuduće će činiti sve, što je do nje i što se ne kosi sa njenim principima, da sa susjednim zemljama ima što bolje odnose, da mir na njenim granicama bude što stabilniji, što će, razumije se, u velikoj mjeri u globalu i u pojedinstvima zavisiti od razvoja dosta složene situacije u susjednim zemljama i njihove praktične politike prema nama, pogotovu onih susjeda s kojima nam predстоji rješavanje nekih otvorenih pitanja. Stabilnost mira zavisiće i od razvoja događaja u širem regionu uzburkanoj Sredozemlji, pa i od odnosa snaga koje se u tom regionu uspostavljuju.

Uporedo s pomenutim razvojem događaja kod susjeda i u Sredozemlju, vidimo da su strategija i praksa reakcionarnih snaga usmjereni i na pokušaje unutrašnjeg razbijanja naše zemlje, na slabljenje i na rastakanje naše otpornosti prema spoljnim pritiscima kao i na paralisanje naše uloge i prestiža u nesvrstanom svijetu, jer politika nesvrstanosti ugrožava klasne imperijalističke interese i osnove.

Ako se tome doda da se sprovodi kvalitetno jačanje oružanih snaga i povećanje budžetskih rashoda za vojsku u nekim susjednim zemljama, kao i jačanje flotnih snaga u Sredozemlju itd., očito je da raste i realna prijetnja bezbjednosti cjelokupnog regiona, pa i naše zemlje.

Politika SFRJ je poznata. Ona je za razgovore i dogovore, za kontakte koji vode popuštanju zategnutosti i miru u svijetu, ali bez žrtvovanja interesa drugih, posebno malih, nesvrstanih i nerazvijenih zemalja. Takav njen principijelan stav mnogima smeta. Zbog toga, kao i zbog njene aktivnosti u nesvrstanom svijetu, naša zemlja je izložena sve intenzivnijoj političkoj, obavještajnoj i psihološkoj aktivnosti reakcionarnih, agresivnih snaga.

O politici sporazumijevanja. Napredne snage i javnost u svijetu pozitivno ocjenjuju sastanke, razgovore i sporazume državnika velikih sila, jer od njih, s razlogom, očekuju da doprinesu popuštanju međunarodne zategnutosti, ograničavanju strategijskog naoružanja, izbjegavanju svjetskog nuklearnog rata itd. Međutim, iluzija je, prvo, očekivati brzo i radikalno razoružanje u svijetu, a, drugo,

svijet mora biti zabrinut zbog opasnosti da takvi kontakti mogu dati i suprotne efekte ako se dogovorima ugrožava sudbina malih zemalja ili podstiče i omogućava nastavljanje trke u naoružavanju klasičnim oružjem, ako se međunarodni odnosi dovode do zaoštravanja, naročito na Bliskom istoku, čime bi se proces indirektne konfrontacije nastavio, čak i u najtežem obliku — putem lokalnih ratova i sukoba.

S tim u vezi činjenica je da odnos stvoren početkom ostvarivanja politike detanta u mnogim oblastima ne dobija željene pravce i obrt, niti daje očekivane rezultate na svjetskom planu. Istina, izbalansiran nuklearni potencijal dviju supersila i ukupan obim vojnih snaga dva bloka učinili su manje vjerovatnim izbijanje opštег rata, ali time nisu smanjene opasnosti za bezbjednost malih i nezavisnih zemalja. Naprotiv, posljednji događaji ukazuju na to da su te opasnosti čak i povećane, u prvom redu zbog toga što, i pored sporazumijevanja i dogovaranja, što je pozitivno kao proces, suštinske razlike i suprotni interesi blokova i dalje ostaju. Dostignuta globalna ravnoteža snaga između dva bloka ne može biti trajna osnova za svjetski mir, kao što ni dogovaranje u uskim, zatvorenim okvirima ne može dati krajnje i potpuno pozitivne rezultate. U konstellaciji takve politike i prakse sadržane su i mogućnosti novih kriza s manjim ili većim rizikom konfrontacije i supersila. Otuda se agresivnost imperialističkih, neokolonijalističkih i hegemonističkih snaga ne smanjuje, već, naprotiv, koristeći se upravo detantom kao paravanom — ona jača.

Agresivne snage, nasuprot procesu popuštanja i borbi malih i nesvrstanih zemalja za punu političku i ekonomsku emancipaciju i samostalnost, okupljaju se i povezuju sa najmračnjim snagama reakcije i antinarodnim diktatorskim režimima koje je istorija odavno osudila. Te snage su, naočigled svijeta, otvorile čitav lanac kriza koji ide od jugoistočne Azije preko Bliskog istoka i Sredozemlja do Srednje i Južne Amerike. Tako su u mnogim dijelovima svijeta narodi i zemlje izloženi grubom miješanju u njihove unutrašnje poslove, pa i agresiji. Pritisci na samostalne nezavisne zemlje, prije svega na male i srednje, intenziviraju se. Nesvrstane zemlje su na glavnom pravcu udara, naročito poslije Alžirske konferencije koja je dala nove, snažne podsticaje u borbi za nezavisnu i nesvrstanu politiku. Sve to nalaže potrebu još aktivnijeg uticaja nesvrstanih na pozitivan razvoj svjetskih događaja i traženje takvih odbrambenih rješenja u interesu očuvanja svjetskog mira i bezbjednosti svake zemlje ponaosob, pa i naše.

Živimo u svijetu u kome se sve veća pažnja poklanja vojnom faktoru. Svi oni koji imaju osvajačkih pretenzija na njega računaju i od njega mnogo očekuju. Na vojnu silu se u sve većoj mjeri oslanja politika. To dovodi do ubrzanog razvoja vojne nauke u oblasti strategije, a uporedo s tim razvijaju se operatika i taktika, kao i vojna tehnika i tehnologija. Rezultat svega toga su, pored ostalog, prona-lasci i razvijanje sredstava veoma velike razorne moći.

Osnova za definisanje vojne politike, naše ili ma koje druge zemlje, jeste unutrašnja i spoljna orijentacija. U slučaju naše zemlje unutrašnja orijentacija razvoja je socijalističko samoupravno društvo, a spoljnopolitička orijentacija je nesvrstanost, obezbjeđenje naše samostalne i nezavisne pozicije. Iz toga proističe naša dosljedna borba za mir u svijetu, u prvom redu za mir na našim granicama. Polazeći od principa miroljubive koegzistencije, nastojimo da se problemi u svijetu i sa našim susjedima rješavaju sporazumijevanjem, a ne vojnom silom.

Strategijski ciljevi naše vojne politike našli su svoj izraz u razradi doktrinarnih postavki koncepcije ONO, Ustava SFRJ, ustavima republika i pokrajina i drugim osnovnim zakonskim propisima. Ono što je dosad učinjeno na normativno-pravnom regulisanju narodne odbrane predstavlja zaokrugljenu cjelinu. Tu nije riječ o formalnoj normativno-pravnoj strani regulisanja odbrane, već o suštinskoj organizacionoj i funkcionalnoj razradi prava i obaveza svih društvenih subjekata u oblasti opštenarodne odbrane na jedinstvenim idejnim osnovama. U razradi i oblikovanju naše jedinstvene strategije oružane borbe i otpora, a da bismo ostvarili osnovne ciljeve koje nam naša politika i naše društvo postavlja, nastojali smo da predvidimo što svrshishodniju upotrebu svih snaga i sredstava našeg društva kako bismo obezbijedili da u miru izgrađujemo naše samoupravno socijalističko društvo. Tako je u razradi razgranatog odbrambenog sistema precizirano mjesto svakog društvenog činioца — počev od udarnih strategijskih grupacija operativnih snaga i teritorijalnih i partizanskih jedinica, koje pokrivaju cijelo jugoslovensko ratište, do gotovo 15.000 mjesnih zajednica i više desetina hiljada radnih organizacija širom Jugoslavije, sposobljenih za oružanu borbu i druge oblike otpora i aktivnosti u eventualnom ratu.

Osnovna karakteristika cjelokupne naše strategijske orijentacije je da se u planiranju priprema za odbranu oslanjam na vlastite snage, a na saveznike van naših granica samo u onom obimu u kome se obezbjeđuje naša puna samostalnost i uzajamni interes.

Po obimu i teritorijalnosti naša vojna strategija je opštenarodna i opštejugoslovenska.

Opštenarodna je po tome što odbranu zasniva na učešću cijelog naroda i što je njen cilj da zaštiti i obezbijedi slobodu svih građana SFRJ.

Opštejugoslovenska je po tome što ćemo jednako braniti svaku stopu jugoslovenske teritorije i što smatramo da je ugrožavanje ma kog dijela zemlje — ugrožavanje integriteta cijele Jugoslavije.

Naše oružane snage — Jugoslovenska narodna armija i teritorijalna odbrana su jedinstvene i imaju iste klasne, političke i vojne ciljeve. »Obje komponente naših oružanih snaga imaju istu društveno-političku suštinu« (Tito). Jugoslovenska narodna armija kao dio opštenarodnog odbrambenog sistema je opštejugoslovenska po karakteru; to svoje svojstvo mora i dalje razvijati, jer ona jednako pripada svim našim narodima i narodnostima.

Strategija odvraćanja. Cilj koji se postavlja pred našu strategiju je da svojom odbrambenom sposobnošću odvratimo svakog potencijalnog agresora od bilo kakvih pokušaja ugrožavanja naše slobode, nezavisnosti i teritorijalnog integriteta. Cilj je, dakle, da ne dođe do agresije. To je moguće samo ako smo snažni, ako posjedujemo takav borbeni mehanizam i sistem mjera koji bi, ukoliko dođe do agresije, bili sposobni da slome svakog agresora i da ga razbiju i izbace iz zemlje. Neke zemlje u ostvarivanju strategijskog cilja, izraženog u strategiji odvraćanja, traže oslonac u jačanju samo klasičnih snaga, a druge se oslanjanju na zastrašujuća sredstva — nuklearna, hemijska i biološka oružja. Naša vojna strategija, s obzirom na veličinu zemlje, njene materijalne mogućnosti, geostrategijski položaj, a posebno na tradicije i društveno-politički sistem, odvraća napadača od agresije organizovanom snagom cjelokupnog potencijala zemlje, oslanjajući se na društvene snage i na moralno-politički faktor, uključujući tu moderno i savremeno opremljene oružane snage — JNA i TO.

Strategija totalnog opštenarodnog rata. Naša zemlja se priprema za strategiju totalnog opštenarodnog odbrambenog rata, a ona u našim uslovima znači: prvo, da ćemo u ratu angažovati sve snage i sve mogućnosti društva i, drugo, da se spremamo i osposobljavamo da vodimo rat do pobjede. S obzirom na oba ta cilja, pred našu strategiju postavljaju se i odgovarajući zahtjevi i zadaci. Angažovanje svih snaga treba da obuhvati organizovano uključivanje u borbu i otpor svih društvenih komponenata, ljudskog i materijalnog faktora. Da bi se samoupravno društvo uspješno suprotstavilo agresoru.

siji, ono mora biti tako organizovano da se svaki njegov član osjeća odgovornim za odbranu, odnosno da se od svakog traži da razmišlja i da svjesno doprinosi uspješnom vođenju borbe i pružanju otpora.

U pripremanju za vođenje rata do pobjede polazimo od toga da onaj ko krene na Jugoslaviju mora računati na to da naši građani ne znaju za kapitulaciju. To načelo, prema kome niko nema pravo da potpiše kapitulaciju je i našim Ustavom utvrđeno. Neprijatelj mora računati na dugotrajan i iscrpljujući rat. Takva strategijska orijentacija obavezuje sve društvene činioce da rade na tome da se cijelo društvo u svim sferama djelatnosti tako organizuje i pripremi da može voditi rat do pobjede.

TITOVO VOJNO DJELO — OSNOV DOKTRINE I STRATEGIJE

Pripremiti zemlju, cijelo društvo i njegove oružane snage za totalno suprotstavljanje agresiji znači imati solidnu dugoročnu konцепцијu razvoja, a to opet znači da ona treba da bude teoretski zasnovana na naučnoj osnovi i da je valja stalno provjeravati u praksi, jer pripremama za odbranu nema kraja, kao što ne sme biti ni mjesto samozadovoljstvu postignutim rezultatima. S tim u vezi drug Tito, govoreći o opštenarodnoj odbrani na Desetom kongresu, je podvukao da »Opštenarodnu odbranu moramo i dalje jačati i usavršavati, jer su ratovi i upotreba sile u savremenom svijetu realnost sa kojom se mora računati«.

U skladu s procjenom sadašnje vojno-političke situacije napori na pripremi cijelog društva, a napose oružanih snaga, za odbranu dobijaju izuzetno opštedruštveno, političko i strategijsko značenje. Do sada su uloženi ogromni napori radi dosljedne primjene koncepcije opštenarodne odbrane. U tome su ostvareni zapaženi rezultati, o čemu svjedoči i ocjena Desetog kongresa SKJ, da izgradnja sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite spada u najkrupnija ostvarenja u našem društvenom razvoju.

Sve procjene potreba i mogućnosti društva, a i brojne i kompleksne provjere efikasnosti sistema opštenarodne odbrane, nedvosmisleno potvrđuju da su realno utvrđeni doktrina i strategija rata i oružane borbe i da je, u skladu s tim, razrađen adekvatan perspektivni program izgradnje oružanih snaga, da su racionalno određeni njihova struktura, dimenzija i dalji pravci razvoja i priprema. Time je koncepcija opštenarodne odbrane postala zaokrugljen i cjelovit doktrinarni, naučni, idejno-politički i vojnostrategijski koncept —

univerzalan po sadržaju, jer odražava opšte zakonitosti i tendencije procesa u savremenom svijetu i bitna obilježja savremenog rata, osoben po pojavnim oblicima, jer potpuno odražava naše jugoslovenske društvene, istorijske i druge uslove među kojima presudan značaj imaju naš društveno-politički sistem, odnosi u međunarodnoj zajednici i naučno-tehnički i tehnološki faktori.

Razradom koncepcije ONO i izvršenjem zadataka iz domena opštenarodne odbrane, ukupnom modernizacijom i drugim mjerama povećana je borbena snaga JNA, njena manevarska sposobnost, udarna i vatrena moć. JNA je u ovoj fazi osposobljena da uspješno obavlja svoju funkciju kao okosnica cjelokupnog sistema opštenarodne odbrane u svim uslovima agresije. Dostignuća teritorijalne odbrane takođe su velika, zapravo tolika da dostignuti obim u njenom razvoju zahtijeva dalje organizaciono učvršćenje i kvalitetno jačanje, posebno organizacijsko-formacijske strukture štabova i jedinica i njihovo dalje opremanje i osposobljavanje.

Izgrađeni su i savremeni sistemi regrutovanja i mobilizacije kojima se znatno smanjuje kritični proces prelaska društva na ratni kolosjek i povećava mobilnost i spremnost cijelog društva za odbranu. Stvorene su realne šanse da se agresor, ako bi krenuo u avantuру, na našem tlu preduhitri u akciji, pogotovu udarnom snagom jedinica namijenjenih da se obračunaju sa neprijateljskim oklopnim, vazdušnodesantnim i pomorskodesantnim snagama. Bitno je povećana manevarska i udarna moć svih jedinica JNA i TO, ojačani svi borbeni sistemi, a naročito za protivoklopnu borbu i protivvazdušnu odbranu.

Titova strategijska ideja da se savremenoj agresiji suprotstavimo totalnim odbrambenim ratom, totalnom oružanom borborom i totalnim otporom vojske i naroda na cijelom našem ratištu — postala je realnost. S tim u vezi, naš odbrambeni sistem je, putem vježbi i drugih provjera, dokazao svoju ofanzivnu moć i sposobnost da vodi kombinovane operacije — do pobjede.

Sada, kada je razrađena strategija oružane borbe i utvrđeni ostali doktrinarni stavovi treba ići dalje, do pojedinosti. Treba vidjeti kako će u okviru strategije oružane borbe, čija je osnova razrađena, djelovati strategijska tijela; treba dalje razrađivati i osavremenjavati operativnu vještina i taktiku; zatim, upotrebu vidova i rodova, elemente borbenog i materijalnog obezbjeđenja, sistem komandovanja, upotrebu teritorijalnih i partizanskih jedinica u novim uslovima, upotrebu novih borbenih sredstava i borbenih sistema koji će odgovarati novim uslovima u kojima bi se rat vodio itd.

Kao društvo koje sebe gradi na temeljima marksističke nauke, odavno smo shvatili da je veoma važan zadatak da stalno razvijamo i primjenjujemo vojnonaučnu misao, pri čemu je bogato i izuzetno vrijedno Titovo vojno djelo osnova teorijske razrade koncepcije opštenarodne odbrane. Te misli treba dalje razvijati i u praksi ugradivati, rukovodeći se poznatom istinom — da bez dobro naučno razrađene teorije nema ni dobre prakse.

MODERNIZACIJA — OSNOV NAPRETKA

Da bi oružane snage i zemlju u cjelini učinili borbeno još spremnijim, predstoje nam znatni naporci da se, naučnom metodologijom, na osnovi procjene ljudskih, ekonomskih, tehničkih i svih drugih činilaca, predviđa budućnost, bolje reći, razvoj dogadaja, izgled i fizionomija eventualnog rata i, u tom kontekstu, razvoj svih a posebno tehničkog faktora. Jednom riječju, ni jedan projekt ili prijedlog za rješavanje aktuelnih problema i upotreba neće ispuniti osnovne kriterije ako u isto vrijeme ne predstavlja i projekciju budućnosti. Da bi se ovo postiglo, treba više koristiti nauku, timski rad, savremeno organizovan rad štabova sastavljenih od visokoobrazovanih, klasno opredjeljenih i politički zrelih ljudi, bilo da je riječ o starješinama oružanih snaga, bilo o pripadnicima civilnih naučnih institucija čiji se rad mora uklapati u jačanje odbrambenog sistema društva.

Da bi projekti modernizacije oružanih snaga odgovarali potrebama u budućnosti, njihovoj izradi se mora prilaziti svestrano i analitički, ponirući dublje u vojnu naučnu oblast u cjelini i u njene pojedinosti. Isto tako za svaku etapu razvoja treba naći najbolji oblik vojne organizacije i najadekvatniji način da se ona iskoristi, treba pronaći najbolje načine obučavanja ljudi, tako da bi oružane snage i narod bili spremni i sposobni za oružanu borbu i otpor svakom agresoru. Pri tome i naše i tuđe ratno iskustvo ukazuje da je ospozljavanje komandi i štabova osobito važan element strategije, odnosno da će komandovanje biti uspješno samo ako se dobro poznae protivnik, njegova organizacija, snaga, način ratovanja, oružje i sve drugo što on spremi za rat.

Podsticati stvaralaštvo i inicijativu. Za brže podizanje borbene spremnosti oružanih snaga i zemlje u cjelini na viši stepen neophodno je da se kod ljudi u oružanim snagama i izvan nje razvija stvaralaštvo, inicijativa i novatorstvo. Vojne jedinice, ustanove i komande treba u tu svrhu da koriste vojne škole i institute, ali i

cjelokupan naučni potencijal zemlje. Vojni instituti i fabrike treba da budu centri oko kojih će se okupljati što širi krug naučnih stvaralaца.

Velike sile svoju strategiju mogu da zasnivaju na ogromnoj snazi, na nuklearnoj moći, na jakoj vatri, snažnom udaru i manevru, a mi svoju snagu moramo da zasnivamo na masovnom učešću naroda, na spremnosti ljudi da brane ono što su izgradili, ali i na vještini i znanju. U tom pogledu mi moramo biti nadmoćniji zbog čega naučnim dostignućima i njihovom korišćenju u praksi moramo poklanjati sve veću pažnju.

Sada, kada imamo jasne teoretske osnove koncepcije, zakone i uputstva razrađene na tim osnovama, naša socijalistička zajednica je u mogućnosti da izradi i neophodne planove izgradnje i upotrebe oružanih snaga, a armijski kadrovi u mogućnosti su da pomognu u planiranju priprema za rat i državnim i društvenim strukturama — od Federacije do opštine i mjesne zajednice. To će omogućiti da se pouzdanije ide u dalju izgradnju borbenih sistema i uopšte u modernizaciju JNA, TO i odbrambenog sistema u cjelini, pri čemu će se, sigurno, potvrđivati dosadašnje iskustvo: kad god se izašlo sa jasnom, preciznom i ubjedljivom koncepcijom dugoročnog razvoja. materijalna sredstva su pronađena. Tada je sa modernizacijom, uz pravilno i celishodno angažovanje ljudskih snaga, išlo brže, bolje i odlučnije. Sve u svemu, tehnička i opšta modernizacija oružanih snaga mora biti uskladena sa razvojem naše vojne misli.

U pripremanju zemlje za rat bitno je, pored ostalog, predvidjeti razvoj borbenih sredstava i uopšte ratne tehnike, pa u skladu sa tim organizovati vlastiti naučnoistraživački rad, podsticati razvoj, osvajanje i proizvodnju oružja i tehnike — da zemlja i njene oružane snage ne bi zaostale za agresorom. U tim predviđanjima treba se koristiti svim naučnim dostignućima i svim ljudskim mogućnostima i u Armiji i izvan nje, pri čemu se, uz izučavanje tehničko-tehnološkog progresa i taktičke upotrebe pojedinih borbenih sredstava, treba i šire koristiti iskustvima iz posljednjeg rata na Bliskom istoku, iskustvima iz rata u Vijetnamu i drugih savremenih ratova.

Rat na Bliskom istoku za nas je vrlo poučan, i pri izučavanju pojedinih pitanja treba se češće vraćati na praksu i iskustva stečena u njemu, razumije se sa saznanjem da bi već slijedeći rat, ako bi se vodio na tom prostoru, bio drugačiji od prethodnog, kao što bi, svakako, bio drugačiji i od rata koji bi se vodio na našoj teritoriji. To razumije se, ne umanjuje potrebu da se šire sagledaju i brže uopštavaju, na primjer, iskustva iz upotrebe oklopnih snaga i protiv-

tenkovskih sredstava, avijacije i protivavionskih oruđa, sredstava za izviđanje, elektronsko ometanje, upotrebe sredstava za navođenje, napalm i protivpožarnih sredstava, artiljerijskih granata i bombi sa protivpešadijskim i drugim veoma razornim svojstvima. Sva ta izučena i provjerena iskustva treba unijeti u programe razvoja naoružanja JNA.

Novo naoružanje i oprema. U tehničkoj modernizaciji oružanih snaga u narednom periodu predstoji sistematsko uvođenje većeg broja novog oružja i opreme, što će predstavljati nov kvalitet njihove borbene spremnosti. Modernizacija se sprovodi na osnovu naših verificiranih iskustava sa obuka i vježbi, na temelju iskustava iz posljednjeg rata na Bliskom istoku u kome je upotrijebljena najsvremenija borbena tehnika, a i iz drugih brojnih vojnih sudara koji su se desili u svijetu. Naše društvo i oružane snage moraju izvlačiti odredena iskustva iz proteklih ratova, jer moraju biti organizovane, sposobljene i spremne da imaju, ako bi došlo do agresije na zemlju, takva borbena sredstva kakvim raspolažu sve savremene armije u svijetu, tako da se mogu uspješno suprotstaviti svakom eventualnom agresoru.

To su u prvom redu sredstva kojima bi se oružane snage efikasno suprotstavile jakim neprijateljevim oklopnim snagama, tj. protivoklopna sredstva, zatim protivavionska, savremena elektronska i raketna sredstva. Mora se raspolagati modernim oružjem, jer u ratu koji bi Jugoslaviji mogao biti nametnut naše snage ne bi vodile samo odbrambena dejstva, već bi, prije svega, nastojale da ofanzivnim dejstvima preotimaju operativnu i strategijsku inicijativu. Zato se mora raspolagati oružjem za suprotstavljanje agresoru, za sprječavanje prodora njegovih formacija, ali prije svega za ofanzivna dejstva, za rat do konačne pobjede.

Znatno veći dio pomenutih savremenih tehničkih sredstava proizveće se u našoj zemlji, a ostali dio nabavljaće se iz inostranstva. Za takvu proizvodnju je, pored ostalog, potrebno imati veoma stručan i sposoban naučnoistraživački kadar. Zato se u posljednje vrijeme vojnim tehničkim institutima poklanja osobita pažnja. Oni su usmjereni na težišta pitanja razvoja naoružanja i ratne opreme i, s tim u vezi, na fundamentalna istraživanja. Ti instituti i naša vojna industrija do sada su dali čitav arsenal raznovrsnog oružja, i to veoma savremenog i traženog i na inostranom tržištu. Iz toga se vidi da imamo brojan i stručan naučnoistraživački kadar kome se mogu povjeriti najsloženiji zadaci, koji se može angažovati u projektovanju i proizvodnji i najsavremenijih borbenih sredstava. Naša vojna industrija, a djelimično i ostala industrija, osim borbe-

nih sredstava za jedinice KoV-a proizvodi i savremene školske i borbene avione na mlazni pogon, raketne topovnjače, najsavremeniјe podmornice na klasičan pogon i drugo oružje.

U tom pogledu sa razlogom možemo biti optimisti, možemo imati puno povjerenje u naš naučni kadar. Ali, rezultati će sigurno biti veći ako se učine novi napor i u tome da se okupe svi koji rade na naučnom, naučnoistraživačkom i stručnom poslu, da se brže razvija kooperacija ONO i drugi oblici saradnje, da se angažuju stručni ljudi u svim naučnim institutima u zemlji. Na tim problemima treba okupiti sav kadar kojim se raspolaže, što znači i vojnike-stručnjake; inžinjere, tehničare, sve koji mogu doprinijeti na području istraživanja, projektovanja i proizvodnje. Jednom riječju, tehničkom modernizacijom treba povećati vatrenu moć, udarnu snagu i manevarsku sposobnost naših jedinica. S druge strane, da bismo držali korak sa vremenom u kome živimo i vremenom koje će doći, insistiramo na potrebi stalne i ukupne, ne jednostrane obrambene modernizacije našeg društva, a posebno oružanih snaga.

Nužna je savremenija tehnologija rada. Tehnička modernizacija oružanih snaga podrazumijeva i savremeniji način rada, bolju organizovanost posla, savremeniju i moderniju obuku, materijalno-tehničko obezbeđenje, racionalno ekonomsko-finansijsko poslovanje uskladeno sa materijalnim mogućnostima i ekonomskim kretanjima u zemlji, sa posljedicama ekonomске krize u svijetu koja i nas pogađa, pri čemu treba dobro gazdovati, ali ne na štetu borbene spremnosti. Treba iskoristiti sve unutrašnje rezerve, razvijati takmičarski duh, takmičenje u tome ko će dalje stići u izgrađivanju borbene spremnosti, u jačanju moralno-političkog jedinstva, u ekonomisanju materijalnim sredstvima, održavanju ratne tehnike itd. Tu se podrazumijeva i kritičko i stvaralačko preispitivanje dosadašnje aktivnosti, brzo mijenjanje svega onoga što smeta da se postižu i veći i bolji rezultati uz podsticanje inicijative i zahtijevanje zaloganja od svih, jer su stvaralaštvo, preduzimljivost i radni elan garantija punog uspjeha u dugoročnoj modernizaciji oružanih snaga kao pretpostavci njihovog jačanja i efikasnosti. Zato komande i ustavne treba stalno da podstiču i razvijaju inicijativu.

Instituti, vojna industrija i vojne škole moraju sve više biti ne samo realizatori već i inicijatori modernizacije oružanih snaga, jer su u stanju da potpunije prate razvoj vojne nauke i tehnike, pa zbog toga i da ispolje veći uticaj na planove naučnoistraživačkog rada i na stvaralaštvo u oružanim snagama uopšte. U svakom slučaju treba stvoriti uslove u kojima niko neće moći da privatizira

nauku, neće moći da ima monopol nad vojnom науком i stvaralaštvom — niko nema pravo da radi površno, da improvizuje, jer je to, pored ostalog, i preskupo. Mora se raditi u skladu sa dugoročnim planovima, na osnovu realnih zahtjeva i tek kada smo sigurni da će neko oružje ili dio ratne opreme biti duga vijeka, može se prići radu na njegovom razvijanju i proizvodnji.

Tehnička sredstva su veoma skupa, ali ništa nije skuplje od slobode i za nju se sve žrtve i odricanja isplate. Uostalom, život uči da samo onaj ko je spreman da brani svoju nezavisnost može biti siguran da će na svojim granicama obezbjediti mir i nesmetan razvitak svoje zemlje. Zato se prema svemu što se radi mora biti sve kritičniji, sve odgovorniji, realniji u ocjenjivanju sopstvenog doprinosa, odlučniji u zahtjevima da se ono što se postavi stvarno i realizuje. Uporedo s tim mora se biti sve realniji u planiranju, unoseći u planove i rješavajući prije svega, ona bitna strategijska pitanja od čijeg izvršavanja zavisi pripremljenost cijele zemlje za odbranu. Na ostvarenju tih planova treba onda organizovati ljudе, usmjeriti njihovu aktivnost i tražiti rezultate.

Covjek, odlučujući faktor u modernizaciji. U planovima modernizacije oružanih snaga do 1980. godine jedno od težih pitanja, koje će se ostvarivati uporedo sa tehničkom modernizacijom, jeste školovanje i pripremanje kadra za rukovodenje odbrambenim pripremama zemlje, za vodenje jedinica u ratu. Uz takvu, kadrovsku modernizaciju moraju se ostvariti sve potrebne prepostavke: organizacija vojnih škola, materijalna osnova obuke, planovi i programi, nastavnički kadar koji može da obrazuje starještine i vojnike koji će moći uspješno, vješto i znalački da upotrijebe najmodernije oružje kojim ćemo opremiti naše oružane snage.

Modernizaciju obuke i vaspitanja starješinskog kadra i vojnika treba smatrati važnijom od same tehničke modernizacije. Jer, s vremenom oružje je vrijedno i uspješno samo ako je u rukama dobro obučenih starješina i vojnika. Zbog toga se moraju preduzeti ozbiljni napori radi osavremenjivanja cjelokupnog sistema obuke da bi se dobio visokoobrazovan starješinski kadar čije će stručne i opšteobrazovne mogućnosti biti iznad protivnikovih. On treba da se u procesu modernizacije oružanih snaga priprema za savremeni rat i sve njegove oblike, i to kako za borbu protiv oružane agresije tako i protiv »specijalnih« oblika agresije, čija je svrha da se oslabe unutrašnja kohezija i jedinstvo zemlje, poljuljaju moral i vjera u mogućnost odbrane. To treba naglasiti zbog toga što je nemali broj onih koji, kada govore o opštenarodnoj odbrani, najčešće misle samo na

oružanu borbu, a manje na one oblike agresije s kojima se već danas sučeljavamo. Riječ je o tome da živimo u vremenu kada oružani oblik agresije, po pravilu, nije njen prvi dio, već dolazi na već pripremljen, »smekšan« teren, što se postiže drugim oblicima agresorove aktivnosti koji su veoma opasni za zemlju, žrtvu agresije. U novije vrijeme ima sve više primjera o tome. U Čileu je, recimo, neposredna imperijalistička agresija uslijedila tek pošto je raznim oblicima »specijalnog rata« iz temelja potkopana spremnost zemlje za odbranu, pošto su razoreni moralno-političko jedinstvo i društveno-politički sistem.

U današnjim uslovima jedna od najopasnijih neprijateljevih aktivnosti usmjerena je u pravcu slabljenja klasne svijesti. U tu svrhu se koristi veoma širok spektar raznovrsnih aktivnosti preko kojih se psihološkim pritiskom i ideoološkim uticajem nastoji otupljavati klasna svijest ljudi, pogotovo omladine. Svrha te ideoološke ofanzive klasnog neprijatelja je u tome da se kapitalizam i imperializam predstave u drugačioj svjetlosti, da se posiju shvatanja kako kapitalizam nije opasan, kako je u njemu lijepo i kako je to sistem koji omogućava blagostanje. Riječ je, dakle, o veoma podmukloj, smisljenoj, suptilno vođenoj i usmjeravanoj psihološkoj aktivnosti na naše ljude, na svijest naše omladine.

Upravo zbog toga komande i organizacije SKJ u oružanim snagama, u sklopu priprema za odbranu, tim oblicima neprijateljeve aktivnosti moraju posvetiti veliku pažnju. Iz toga proističe slijedeći zadatak: te »mirnodopske« oblike agresije treba stalno i dobro izučavati i zajedno sa svim društvenim činiocima odlučno im se suprotstaviti. Starješine oružanih snaga, a JNA posebno, dužne su da kao komunisti i stručni ljudi iniciraju i pomognu sve društvene strukture da se odlučnije uhvate u koštač sa svim oblicima te destruktivne, trajne agresije na svijest masa. Ako širokom aktivnošću pomognu društveno-političkim organizacijama da se podstakne borba na tom području, sasvim je sigurno da neprijatelj neće imati uspjeha u svojim ciljevima. U borbi protiv agresivnih akcija »specijalnog rata« veliku ulogu mogu da odigraju publicistika, štampa, radio-televizija, film i ostala sredstva informacija.

Intenzivniji rad sa vojnicima. Kadrovska modernizacija podrazumijeva i pripremanje starješinskog kadra da sa još više sistema i s još više upornosti i umještosti uđe u akciju da bi se mlada generacija idejno što bolje naoružala i postala otporna na strane uticaje. Mogućnosti komunista, starješina i komandi su u tom pogledu zaista velike, jer kroz Armiju svake godine prolaze desetine hiljada

mladića. Ako se ti mlađi ljudi, inače spremni da brane i ginu za naš socijalistički samoupravni društveni poredak, adekvatno pripreme, onda će cijelokupna modernizacija koju sprovodimo dati rezultate koje želimo. Vojnik se mora šire uključiti u proces modernizacije, pogotovo vojnik-stručnjak. Tamo gdje su oni znalački korišćeni, gdje im je pružena prilika da ispolje inicijativu, entuzijazam i stvaralaštvo — tamo su dali veoma korisne prijedloge, postignut je veći efekat u obuci, dali su značajan doprinos u naporu da se kasarne pretvore u univerzitete opštenarodne odbrane. Za dobrog mlađog inžinjera u vojničkoj uniformi, za ekonomistu i sl. može biti i treba da bude mjesto i u nekom od naših vojnih instituta.

U narednom petogodišnjem planu modernizacije oružanih snaga komunisti i sve starješine, sprovodeći i odluke Desetog kongresa SKJ, moraju biti na tom području angažovani cijelim svojim bićem, jer je prošao period kada je vojnik samo opismenjavan — učen abecedi političkog rada i upotrebi ličnog naoružanja u borbi. Sada ga, uz najneposredniju saradnju omladinske organizacije u bataljonusu, u puku, treba osposobiti za šire učešće u izgradnji zemlje, za rad u odbrambenim pripremama društva i sl.

U tom pogledu se očekuje da će omladinska organizacija u Armiji svojom aktivnošću djelovati na svijest mlađih ljudi. Kada je posrijedi briga za vaspitanje mlađih, velik značaj imaju neposredni kontakti starješina s vojnicima. Takvi susreti često su važniji od mnogih drugih poslova koje starješina obavlja. Za mlađog čovjeka mnogo znači ako se susreće i razgovara sa svojim starješinama. Taj ljudski odnos i drugarski razgovor ostavljaju na mlađe ljude utisak ne samo dok su u Armiji već i poslije, kad iz nje odu. I time se doprinosi u nastojanju da vojnik iz Armije ode idejno naoružan — da bi bio spremniji da brani svoju zemlju od svih oblika agresije. Taj zadatak je naglasio i drug Tito u razgovoru sa delegacijom oružanih snaga na Brionima, na Dan Armije prošle godine, kada je, govorеći o Armiji kao školi za podizanje i razvijanje ljudi koji će nastavljati djela i pregnuća borbenih ratnih i poslijeratnih generacija, biti nosioci daljeg razvitka i ideja o izgradnji socijalizma i uopšte boljih društvenih odnosa, rekao:

Naša armija mora biti rasadnik tјakovog kadra, mora biti vaspitač naše omladine. Jer, gotovo svi naši mlađi ljudi prolaze kroz Armiju. Razvijajmo u njima taj duh, jer je to potrebno za našu budućnost, za dalji razvitak socijalizma. To je obaveza vaša i svih koji danas rukovode našim vojnim jedinicama. U našoj armiji je važno da ljudi ovladaju tehnikom. I ja sam ponosan što u našoj

armiji danas imamo, uglavnom, najrazvijeniju tehniku i što se naši ljudi vrlo brzo osposobljavaju da njome rukuju. Ali, ja smatram još važnijim to da se kod ljudi u Armiji, pored tih znanja, razvijaju disciplina i vjera u sopstvene sposobnosti i sva ona svojstva koja će im u društvu omogućiti da budu nosioci pravilnog socijalističkog razvitka«.

Nova etapa. Predстоji, dakle, nova etapa u modernizaciji oružanih snaga SFRJ. U tome svako ima svoje zadatke, svoju ličnu i društvenu odgovornost. To će se odvijati prema utvrđenim planovima, uz puno stvaralaštvo svakog pojedinca, svake jedinice, naučne i školske institucije. Taj rad treba organizovati, stalno usmjeravati i unapređivati kako bi se u toj, sljedećoj etapi modernizacije dalje razvio i unaprijedio sistem opštenarodne odbrane koji će obezbijediti miran i nesmetan razvitak naše zajednice u ovom regionu svijeta u kojem je vojno-politička situacija sve komplikovanija, a pravac razvoja događaja sve neizvjesniji. I samo zato što želimo da našim građanima obezbijedimo miran i nesmjetan samoupravni socijalistički razvoj — mi se naoružavamo i spremamo za rat, za odbranu. To činimo poučeni sopstvenim saznanjem i iskustvom drugih — da se agresija može sprječiti samo ako postoje snage spremne i sposobne da joj se suprotstave. Naoružavamo se i javno pred svijetom kažemo: jačanjem sopstvenih oružanih snaga nikoga ne ugrožavamo; mi sa svim susjedima želimo dobre odnose, ali se moramo spremati, spremamo se i spremni smo da svakoga ko na ma koji način pokuša da ugrozi naše revolucionarne tekovine i našu slobodu u tome sprječimo, a slobodu, nezavisnost i teritorijalni integritet SFRJ — odbranimo.

YU ISSN 0042 — 8426

B R O J 5
G O D I N A XXVIII

S E P T E M B A R — O K T O B A R
I Z L A Z I D V O M E S E Ć N O

VOJNO DELO

O P Š T E V O J N I T E O R I J S K I Č A S O P I S

I Z D A J E V O J N O I Z D A V A C K I Z A V O D

CIVILNA ZAŠTITA — PRIMARAN STRATEGIJSKI ZADATAK

Odgovorni urednik časopisa »Odbojna i zaštita«, pukovnik Radko Kovačić, zamolio je generala armije Nikolu Ljubičića, saveznog sekretara za narodnu odbranu, da odgovori na nekoliko aktuelnih pitanja o ulozi i organizovanosti civilne zaštite u našem društvu. General Ljubičić se odazvao toj molbi.*

Pitanje:

Druže generale, prilikom razgovora koji ste nedavno vodili sa delegacijom Stalne konferencije gradova, pokrenuta su i neka aktuelna pitanja o organizovanju i pripremanju civilne zaštite u nas.

Koristimo se ovom prilikom da Vas zamolimo da odgovorite čitaocima našeg časopisa na neka pitanja koja su, posredno ili neposredno, bila predmet tog razgovora. U čemu vidite prvenstvenu ulogu, namenu i zadatke civilne zaštite u sistemu opštenarodne odbrane?

Odgovor:

Zaštita i spasavanje ljudi i materijalnih dobara od ratnih dejstava i mirnodopskih katastrofa je krupno pitanje našeg društva. To je, za mene, jedan od primarnih strategijskih zadataka.

Za nas je, svakako, važno da i materijalna dobra našeg društva budu zaštićena. Ali, na prvom mjestu moraju biti ljudi. Jer, ako bi agresoru pošlo za rukom da nam uništi više fabrika, to ne bi bitnije uticalo na oružanu borbu i na vođenje rata u cjelini. Ali, ako bi razorio jedan ili više gradova, pogotovo velikih, i ako bismo, uz to, imali i velike ljudske gubitke, to bi već bio težak moralno-politički udarac za cijelu našu zemlju.

---

* Intervju generala armije Nikole Ljubičića, saveznog sekretara za narodnu odbranu, časopisu »Odbojna i zaštita«.

Prema tome civilnu zaštitu organizujemo i pripremamo, prije svega, zbog zaštite ljudi, kao najpresudnije komponente naše odbrane. U tom pogledu ne bi smjelo postojati dilema.

Možda termin »civilna« i nije sasvim adekvatan za naše prilike. Ali, ako se pod tim podrazumijevaju ljudi, odnosno cijelokupno stanovništvo, kao aktivni i najvažniji činilac odbrane, onda i taj termin ne smeta. Bitna je suština te organizovanosti i šta njome želimo postići.

Mi, inače, nemamo neku veću tradiciju i vlastitih iskustava sa područja civilne zaštite, kao što je to slučaj u nekim drugim državama. Zato i dolazi, tu i тамо, do nekih nejasnoća, pa i nerazumijevanja. Ali, moramo biti svjesni toga da je zaštita ljudi i njihovo preživljavanje ratnih pustošenja od presudnog značaja za vođenje takvog oblika rata za kakav smo se, inače, već odavno opredijelili. Da i ne govorimo o tome da nam je dobro organizovana i sposobna civilna zaštita veoma potrebna i u miru.

Pitanje:

Svedoci smo neverovatno brzog napretka sredstava za masovno uništavanje, bilo da je reč o klasičnom ili o nuklearnom, hemijskom ili biološkom oružju. Govori se, međutim, i o mogućnostima primene nekih geofizičkih pojava kao oružja za masovno uništavanje. Posmatrano s tog aspekta, na kakvu bismo se morali vrstu zaštite stanovništva orientisati u našim pripremama?

Odgovor:

Poučna je na svoj način sudbina civilne zaštite na početku drugog svjetskog rata. Tada su se, naime, mnoge zemlje pripremale za zaštitu protiv hemijskog rata, dok su potpuno zapostavile opasnost od vazdušnih napada. Desilo se, međutim, kao što znamo, sasvim obrnuto.

Zbog toga je potrebno podjednako imati u vidu sve mogućnosti, tako da u našim procjenama i planovima ne uzimamo u obzir nuklearni rat kao jedinu i najvažniju alternativu. I klasična sredstva, posebno zapaljiva, napalm i još neka novijeg porekla, dostigla su takvu tehničku usavršenost, da po svojim efektima nisu ništa manje opasna od ma kojih drugih sredstava. S tim u vezi treba imati u vidu da veliki požari, pogotovo kada su u pitanju gradovi, mogu biti najveća opasnost. Zato ulogu zaštite vidim, prije svega, u sklanjanju stanovništva od vazdušnih napada i u protivpožarnoj zaštiti.

Time, međutim, nipošto ne mislim da bi trebalo odbaciti mogućnost nuklearnog rata. Ona je, naprotiv, uvijek prisutna.

Dosta se, takođe, govori i o primjeni nekih geofizičkih pojava, kao oružja za masovno uništavanje. U tome, svakako, ima i propagandističkih tendencija, a i preuveličavanja. Međutim, razvoj nauke već je dostigao takav napredak, da su mogućnosti čovjeka postale takve da može i razne prirodne pojave iskoristiti u ratne svrhe. Uostalom, neka iskustva u tom pogledu donio je već i rat u Vijetnamu.

Ukratko: moramo budno pratiti sve ono što se događa u razvoju oružja, borbene tehnike i drugih sredstava za masovno uništavanje, jer je faktor čovjek — stanovništvo sve više u prvom planu razmatranja potencijalnog agresora.

Pitanje:

Koncepcija opštenarodne odbrane ima svoj, svojevrstan prilaz i kada je u pitanju zaštita stanovništva i materijalnih dobara u ratu. U duhu takve doktrine o kojim bi težišnim ciljevima, po Vašem mišljenju, trebalo voditi računa u praktičnom radu na daljem razvijanju i unapređenju civilne zaštite?

Odgovor:

Prije svega, civilna zaštita trebalo bi da bude opšta, masovna, ali i selektivna u odnosu na značaj pojedinih mesta, gradova i objekata. Iz toga, opet, proizlaze i sasvim određeni zadaci.

Mislim da je prevashodna nužnost — sistematsko obučavanje stanovništva, i to u najširem smislu te riječi. Ta obuka morala bi biti što jednostavnija i praktičnija i, u najvećoj mjeri, izvođena po jedinstvenom planu i programu. Ona bi morala da traje kontinuirano, tako da se ne bismo smjeli zadovoljiti samo povremenim kursevima.

Obuku stavljam na prvo mjesto, prije svega, zbog toga što smatram da je upoznavanje ljudi sa realnim opasnostima i njihovo osposobljavanje za suprotstavljanje tim opasnostima bitan materijalni i moralni faktor u sprječavanju dezorganizacije i panike. A mi znamo da agresor, upravo, i najviše s tim računa prilikom napada na civilno stanovništvo.

Drugi zadatak je organizovanje masovne baze zaštite, s početnim jezgrom već u svakom domaćinstvu, stambenoj zgradbi, bloku, ulici, organizaciji udruženog rada, mjesnoj zajednici itd. Nadgradnju tome treba da čine dobro uvježbane i tehnički opremljene jedinice, i razvijene mjere civilne zaštite. U gradovima, a naročito u velikim, moramo insistirati na takvim operativnim snagama civilne zaštite, koje će biti visoko stručno osposobljene i dobro organizovane.

Pogrešno bi, dakle, bilo ako bismo se orijentisali samo na jedinice bez široko sprovedenih mjera zaštite, odnosno bez prethodne prostorne, urbanističke i komunalne preventive. Rezultati koje smo do sada postigli — veoma su značajni, ali moramo postići to da, tako reći, svaki stanovnik naše zemlje bude aktivni pripadnik civilne zaštite.

Pitanje:

Civilna zaštita se sve više uklapa u naša sistemska rešenja. Jeden vid takvog integrisanja ogleda se i u razradi njenih planova razvoja u okviru samoupravnih i društvenih planova razvoja. To će, nesumnjivo, značajno uticati na dalji razvoj civilne zaštite. O čemu bi, po Vašoj oceni, trebalo posebno voditi računa prilikom razrade planova razvoja civilne zaštite?

Odgovor:

Ovo pitanje vrlo je značajno sa stanovišta realizacije dokumenta »Politika i ciljevi razvoja civilne zaštite SFRJ u periodu od 1976. do 1985. godine« koji je nedavno usvojen od Predsjedništva SFRJ. Stoga je u planovima razvoja — na svim nivoima i u svim društvenim strukturama — neophodno obezbjediti potpunu dogradnju postojećeg sistema civilne zaštite.

Pri tome bi valjalo voditi računa da planovi razvoja civilne zaštite ne budu izdvojeni od samoupravnih i društvenih planova razvoja, već integralni, tj. njihov sastavni dio, jer su i mjere zaštite neodvojive od ljudi, materijalnih, kulturnih i drugih dobara.

Ali, da bi se to moglo i ostvariti, presudno je da oni, koji izrađuju te planove, poznaju problematiku zaštite i spasavanja. Čini mi se da bi jedan od načina da se to postigne bio, da svi oni, koji rade na samoupravnom i društvenom planiranju, posebno u opštinama i gradskim zajednicama, steknu više znanja iz problematike odbrane i zaštite. Za njih bi se mogli organizovati, na primjer, posebni kursevi u našem Centru za civilnu zaštitu ili na drugim mjestima, slični onima koji su bili organizovani za predsjednike skupština opština i njihovih izvršnih tijela.

Pitanje:

Poslednjih godina dosta je učinjeno na razvijanju i organizacijskom učvršćivanju civilne zaštite, posebno kada je reč o jedinicama i štabovima. Primetna je Vaša preokupacija da naročito štabovi — i u organizacionom i kadrovskom smislu — budu što bolje postavljeni. Kako ocenjujete dosadašnji tempo tog razvoja, i šta je, po Vašem mišljenju, u tome prioritetno?

Odgovor:

To što je do sada postignuto u pogledu osposobljavanja štabova i jedinica civilne zaštite je, svakako, dobro. Ali, u tom pogledu se moglo i više učiniti, naročito kad su u pitanju štabovi. Bilo je tu i lutanja, nejasnoća u pogledu njihovog sastava itd. Ja sam, prije svega, za takve štabove civilne zaštite koji će biti operativna rukovodstva, sa jezgrom još u vrijeme mira, sa nevelikim, ali dobro obučenim i stručno i tehnički osposobljenim sastavom.

Uopšte, kada je riječ o štabovima civilne zaštite, pristalica sam principa da oni, tako reći, budu stalno u mobilnom stanju, naročito kada su u pitanju osjetljivi objekti i veći gradovi. Mirnodopska jezgra tih štabova mogu biti u sastavu organa uprave u društveno-političkim zajednicama. Kad su posrijedi veliki gradovi, onda bi i tehnička opremljenost, lokacija i mobilnost takvih štabova iziskivali posebna razmatranja.

Čini mi se, osim toga, da se već ozbiljno postavlja i pitanje kadrovske popunjenošću štabova, i to, prije svega, sposobnim i dovoljno kvalifikovanim ljudima. Značajnu ulogu u tom pogledu mogle bi da odigraju i rezervne vojne starješine kojih u velikim gradovima, inače, ima više nego što su potrebe oružanih snaga. Ne postoje, prema tome, razlozi koji bi protivurječili tome da rezervne vojne starješine ne bi mogle biti raspoređene i u jedinice i štabove civilne zaštite, i da im to, ujedno, bude ratni raspored. Smatram da njihov zadatak u tom slučaju ne bi bio manje značajan od onih koji su raspoređeni u oružane snage. Njihovo iskustvo i stručnost bili bi veoma dragocjeni za dalje jačanje, organizovanje i obuku jedinica i štabova civilne zaštite.

Pitanje:

I pored toga što su sva osnovna pitanja civilne zaštite regulisana zakonima i drugim propisima, u praksi još ima neujednačenih stavova. Ima, na primer, dosta dilema kada je reč o politici u izgradnji skloništa. Šta Vi mislite o tome?

Odgovor:

Svakako da se zakonima i drugim propisima ne mogu predviđeti sva rješenja koja nameće život i praksu. To važi i za civilnu zaštitu. S obzirom na to da je civilna zaštita, tako da kažem, u nadležnosti opština, gradskih i regionalnih zajednica, pokrajina i republika, trebalo bi računati s tim da su i uslovi svake od tih društveno-političkih zajednica različiti, tako da u svakoj od njih mogu nastati i različita rješenja. Smatram, međutim, da je mogućno ujedna-

čavati osnovne stavove, jer civilna zaštita, kao jedan od velikih sistema, traži maksimalno jedinstvo u koncepciji, obuci, opremljenosti itd. Svako šarenilo rješenja u tom pogledu samo bi otežavalo njenu efikasnost. A različita rješenja u civilnoj zaštiti — što, uostalom, važi i za druga područja — nisu uvijek proizvod različitih uslova, već, najčešće, različitog tumačenja propisa i stavova.

Što se tiče onog dijela pitanja koji se odnosi na politiku u pogledu izgradnje skloništa i postojanje različitih pristupa tom problemu, mogao bih reći da, zaista, nema nekih suštinskih razloga zbog čega bismo se morali različito ponašati u pristupanju i preventivnom rješavanju te problematike. Jer, u krajnjoj liniji, sve bombe koje bi padale na naše gradove i objekte, imale bi, uglavnom, podjednaka svojstva.

Skloništa bi, dakle, trebalo graditi tamo gdje procjene dokazuju da ih treba graditi, tj. u područjima za koja se zaključi da bi mogla biti jače izložena dejstvima agresora. U tom pogledu je važna procjena, i to procjena svih relevantnih vojnih, političkih, ekonomskih i drugih činilaca.

Najbolju zaštitu mogu, svakako, pružati namjenski izgrađena skloništa. Ali, takva rješenja — kao što je poznato — iziskuju i značajna materijalna sredstva. Sigurno neću otkriti ništa novo ako kažem da suštinu rješenja u nas vidim u planskoj izgradnji skloništa na »duže staze«, tj. u okviru dugoročnih planova, s jedne, i u građenju skloništa koja se, istovremeno, mogu koristiti za druge mirnodopske potrebe, sa druge strane. Prednosti takve izgradnje su dvojake: troškovi izgradnje bi se raspoređivali na duži rok, a istovremeno bi se obezbjedivala i amortizacija izgradnje takvih objekata.

Postoje, istina, gledišta da bi takva skloništa, naročito velikih kapaciteta, mogla postati masovne grobnice. Tvrdim, međutim, da najmasovnija grobnica može biti grad bez skloništa.

Ne treba se povoditi trenutnim računicama, raznim teškoćama, drugim primamljivijim investicijama itd. Jer, naša odgovornost u tom pogledu veoma je velika. Dovoljno je prisjetiti se 6. aprila 1941. godine u Beogradu, gdje praktično i nije bilo skloništa.

Izgradnja skloništa je, prema tome, trajan zadatak svih društveno-političkih zajednica, i ona se moraju graditi i izgraditi za što veći broj ljudi.

Pitanje:

Evakuacija, kao mera civilne zaštite, isto tako je različito shvaćena u pojedinim društveno-političkim zajednicama. Kako Vi gledate na taj problem, a posebno kada su u pitanju veliki gradovi?

Odgovor:

U Smjernicama za odbranu SFRJ od agresije sasvim je određeno rečeno na kakvu evakuaciju stanovništva iz gradova računamo — misli se, prije svega, na one kategorije stanovništva koje ne mogu biti borbeno angažovane.

Uopšte, kada se govori o evakuaciji, moramo imati u vidu različite situacije, jer premeštanje stanovništva u ratnim uslovima predstavlja složenu operaciju koja se, obično, izvodi u najnepovoljnijim okolnostima.

U principu, društveno-političke zajednice, prije svega, opštine, mogu najbolje odlučivati o stepenu evakuacije. Veoma je važno da onaj koji predviđa evakuaciju, osigura istovremeno prihvati i staranje za evakuisane ljudi. Jer, djeci, starim ljudima, bolesnim osobama i drugima su potrebni ishrana, smještaj i ljekarska pomoć. A njima treba sve to osigurati. Za sve to, prirodno, potrebna su i znatna materijalna sredstva koja mora da obezbedi onaj koji vrši evakuaciju, a ne da to bude briga nekoga drugoga, možda, i manje razvijenih područja u koja bi se vršila evakuacija.

Mislim da još nismo potpuno sagledali sve organizacijske, materijalne, psihološke i društvene posljedice koje evakuacija nosi sobom u savremenim ratnim uslovima. Ne smijemo gubiti izvida da nepotrebna pomjeranja stanovništva mogu umanjiti efikasnost otpora agresoru.

Pitanje:

Posmatrajući civilnu zaštitu kao zajednički zadatak i brigu društva, u čijem rešavanju treba da učestvuju i oružane snage, Vi ste u nekoliko navrata pokretali ideju o stvaranju regрутних jedinica, odnosno centara u kojima bi se pripadnici osposobljavali i obučavali za rad u sistemu zaštite i spasavanja. Šta mislite da bi trebalo učiniti u tom pogledu?

Odgovor:

Tačno je da sam bio i ranije, a i sada sam privržen ideji da bi i Armija mogla još više i neposrednije učestvovati u pripremanju i osposobljavanju kadrova za potrebe civilne zaštite. Kad to ističem, polazim od toga da je to krupno pitanje i za oružane snage u cjelini, budući da bi se mogle naći u teškom položaju ako stanovništvo i gradovi ne bi bili dovoljno i efikasno zaštićeni. Posredi je i bitan moralni faktor, ako borac zna da mu je porodica zaštićena.

Što se tiče načina učešća Armije u obuci kadrova za potrebe civilne zaštite, oni mogu biti veoma različiti. Jedan od njih, čini mi

se, bio bi efikasan ako bi se u posebnim jedinicama ili centrima osposobljavali i obučavali oni vojni obveznici koji neće biti regruti. Na taj način stvarao bi se mlađ i stručno osposobljen kadar koji bi imao ratni raspored u jedinicama i štabovima civilne zaštite. Smatram da bi takvo rješenje bilo mogućno i višestruko korisno.

Pitanje:

Civilna zaštita iziskuje i značajna materijalna sredstva, pre svega, za izgradnju skloništa, a zatim i za razvoj i opremanje protivpožarne zaštite, jedinica i štabova, nabavku ličnih i kolektivnih sredstava zaštite itd. Kako se, po Vašoj oceni, mogu osigurati što racionalnija ulaganja u te svrhe i, ujedno, postići što bolji materijalni efekti?

Odgovor:

Sada se privodi kraju dogovor republika i pokrajina o finansiranju potreba za opštenarodnu odbranu. Time će se, smatram, konačno riješiti pitanje obezbjeđivanja stalnih izvora sredstava za te svrhe i njihovo ravnomjerno raspoređivanje za razvoj svih odbrambenih komponenti. U okviru toga biće obezbjeđena i sredstva za finansiranje civilne zaštite, pa će se na taj način moći — u okviru planova razvoja civilne zaštite — sagledavati na duži rok obim finansijskih potreba i prioritetni zadaci.

Smatram da u civilnoj zaštiti postoje prednosti koje bi se morale iskoristiti. Veći dio opreme, mehanizacije i drugo, koja već postoji u zaštiti, može se iskoristiti i za mirnodopske svrhe. Drugim riječima, ne vidim razloga da se dio tih sredstava ne bi mogao usmjeravati i za razvoj i opremanje vatrogasnih jedinica i društava, kao i drugih djelatnosti od neposrednog značaja za zaštitu i spasavanje, odnosno na razvoj onih djelatnosti u društveno-političkoj zajednici koje predstavljaju osnovu civilne zaštite.

To se, takođe, tiče i sredstava za ličnu zaštitu građana, koja bi trebalo proizvoditi tako da se mogu iskoristiti i za svakodnevne potrebe. Zbog čega se, na primjer, ne bi izrađivali takvi ogrtači, koji bi mogli da služe i za zaštitu od kiše i kao sredstvo za ličnu zaštitu od bojnih otrova? A to je samo jedan, čak i manje važan primjer. Takvim rješavanjem stvari omogućili bismo brže opremanje građana tim sredstvima.

Mislim da baš taj »dvonamjenski« vid upotrebe sredstava i opreme civilne zaštite je, upravo, ono što bi omogućilo veliku racionalnost. Uopšte, kada je riječ o civilnoj zaštiti, mora se težiti da ona bude životna potreba građana, da bude, u stvari, sve manje obaveza, a sve više njihov interes.

Uostalom, zar to i nije pouka iz nedavnog zemljotresa u sjevero-zapadnoj Sloveniji i poplavâ u Srbiji.

Pitanje:

U poslednje vreme sve više ima vežbi i drugih vrsta osposobljavanja i proveravanja osposobljenosti sistema civilne zaštite. Kakav značaj pridajete tom obliku proveravanja osposobljenosti, pa i popularisanju civilne zaštite?

Odgovor:

Civilnu zaštitu trebalo bi znatno jače popularisati nego do sada, i to ne samo preko televizije i štampe, već i putem javnih manifestacija, preko raznih vježbi na kojima treba da učestvuje što veći broj stanovništva (kao što je nedavno bilo u Mostaru ili u Hrvatskoj), zatim organizovanjem nedelja aktivnosti civilne zaštite, sajamskih priredbi, kao što je, recimo, Sajam u Kranju itd. Takvim manifestacijama može se izvršiti i korisna izmjena iskustava i, ujedno, vršiti podsticaj da se one češće i masovnije organizuju.

Ova strana popularisanja civilne zaštite je od prvorazrednog propagandnog i praktičnog značaja. To je put da civilna zaštita, u stvari, postane masovna aktivnost cijelokupnog stanovništva naše samoupravne socijalističke zajednice.

Pitanje:

Koji su, po Vašoj oceni, trenutno najznačajniji pravci akcije na kojima bi trebalo da se angažuju odgovorni organi, društveno-političke zajednice i štabovi civilne zaštite?

Odgovor:

Smatram da bi, prije svega, bilo neophodno obezbjediti da se uloga i funkcija civilne zaštite u organizacijama udruženog rada, mjesnim zajednicama, pa zatim i u društveno-političkim zajednicama, shvata i u praksi razmatra kao sastavni dio opštenarodne obrane.

A ako se to ostvari, onda će se, uvjeren sam, i u planovima razvoja društveno-političkih zajednica obezbjediti njen brži razvoj i opremanje, imajući u vidu potrebe i zahtjeve opštenarodnog obrambenog rata.

Težište akcije trebalo bi usmjeriti na pripreme stanovništva za odbranu i zaštitu, i to kroz obuku i praktično sprovodenje mjera civilne zaštite.

Pri organizovanju mjera civilne zaštite valjalo bi pokloniti posebnu pažnju zaštiti sklanjanjem i protivpožarnoj zaštiti, a pri spro-

vođenju mjera osloniti se na organizacije i ustanove koje se svojom redovnom delatnošću, inače, bave zaštitom i spasavanjem, kao što su vatrogastvo, zdravstvo, Crveni krst itd.

Jedinice civilne zaštite trebalo bi brojčano povećati, tehnički bolje opremiti i organizacijski prilagoditi ratnim i mirnodopskim potrebama.

Uporedo sa svim tim akcijama neophodno je preuzimati potrebne mjere da se starješine jedinica i štabova civilne zaštite što bolje osposobljavaju za uspješno rukovođenje zaštitom u svim ratnim situacijama i u mirnodopskim katastrofama.

I, na kraju, što ne znači da je to po svom značaju na posljednjem mjestu, i naše naučnoistraživačke napore trebalo bi više usmjeravati i na područje civilne zaštite i temeljnije izučavanje novih oružja i sredstava za masovno uništavanje.

YU ISSN 0042 — 8426

B R O J 1
GODINA XXIX

JANUAR—FEBRUAR
IZLAZI DVOMESЕCNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

IZDAJE VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

IZUZETNA LIČNOST NAŠEG VREMENA

Na svečanosti u Centru visokih vojnih škola, savezni sekretar za narodnu odbranu general armije Nikola Ljubičić, obrazlažući odluku o dodjeljivanju drugu Titu zvanja prvog doktora vojnih nauka u našoj zemlji, rekao je:

Savremenici smo velikih zbivanja i vrlo radikalnih promjena u skoro svim područjima ljudskog života. Nauka i tehnika su se posljednjih godina razvile do neslućenih razmjera, a atomska i raketna sredstva i sredstva elektronike vrhunac su tog stvaralaštava. Ta i druga dostignuća ljudskog uma imaju ogromne reperkusije na oružanu borbu, na savremeni rat i na razvoj oružanih snaga i vojno-naučne misli u cijelini.

Zajedno s rastom oružanih snaga, vojne nauke i tehnike razvijala se i savremena vojna teorija i praksa. Vojna nauka je kao nikad do sada obogaćivana novim saznanjima u svim disciplinama, a naročito u oblasti taktike, operativke i strategije, a i ratovodstva uopšte.

Drug Tito je stalno insistirao na svestranijem korišćenju rezultata teorijskih i primijenjenih nauka u našim oružanim snagama, što je doprinijelo da danas imamo u Armiji razgranat sistem naučnih disciplina u oblasti tehničkih, sanitetskih, politikoloških, pravnih i drugih nauka.

Osim toga, u Armiji imamo vrlo razgranat sistem naučnih institucija koje svestrano sarađuju sa cijekupnim naučnim potencijalom u zemlji, koji je u dobroj mjeri angažovan u pripremanju naše zemlje za odbranu.

Takvo angažovanje u nauci i naučnom stvaralaštву uticalo je i na razvoj vojnog školskog sistema, kao jednog

Drug Tito prima diplomu prvog doktora vojnih nauka od saveznog sekretara za narodnu odbranu Nikole Ljubičića

od centara razvoja vojne nauke. Vojne škole gotovo u svim armijama, pa i u našoj, čine vrlo razgranat i konzistentan sistem utemeljen po vertikali — od srednjih do visokih vojnih škola — u kojem se stiču savremena ideološko-politička, vojnostručna i tehnička znanja. Sadašnji razvoj naših visokih vojnih škola omogućio je organizovanje postdiplomskog školovanja iz oblasti ratne vještine i sticanje zvanja magistra vojnih nauka. Uporedo s tim priprema se naučni kadar i stvaraju uslovi za sticanje najvišeg akademskog zvanja — doktora vojnih nauka.

U godini kada naši narodi i narodnosti proslavljaju 35 godina od početka oslobodilačkog rata i revolucije i četiri decenije od dolaska druga Tita na čelo SKJ, za rukovođenje pobjedonosnom revolucijom, za epohalan doprinos razvoju naše vojne misli i prakse, kao i ogroman i plodan rad i doprinos na polju pisane riječi, za naše oružane snage predstavlja izuzetnu čast i neizmjerno zadovoljstvo što se danas, na ovom svečanom skupu, prvi čovjek naše revolucije, prvi vojnik naših oružanih snaga, tvorac savremene istorije jugoslovenskih naroda i narodnosti, neimar

SOCIALISTIČKA FEDERATIVNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA
ORUŽANE SNAGE SFRJ

NA OSNOVU NAJVIŠE INICIJATIVE
ORUŽANIH SNAGA, OPŠTEG RASPLOŽENJA RADNIH LUDI
NARODA I NARODNOSTI I PREDLOGA VISOKIH
VOJNIH ŠKOLA I NAUČNO-ISTRUZIVAČKIH INSTITUCIJA
NASTAVNO-NAUČNO VEĆE CENTRA VISOKIH VOJNIH ŠKOLA
ODLJUČILO JE DA SE
VRHOVNIKOM KOMANDANTŪ ORUŽANIH SNAGA
MARSALU JUGOSLAVIJE,
JOSIPU BROZU TITU
DODELI
DOKTORAT VOJNIH NAUKA

ZATO STO JE

DAO IZUZETAN DOPRINOS RAZVJINU
NAŠE VOJNE NAUKE, TEORIJE I PRAKSE OSLOBODILAČKE
I REVOLUCIONARNE BORBE NARODA I RADNICKE KLASI
U SAVREMENIĆI EPOHI, NA CELU KIJI PREDVODIO NAŠE NARODE I
NARODNOSTI U NARODNO-SLOBODILACKOM RATU I
SOCIALISTIČKOJ REVOLUCIJI, U KOJEM SU IZGOJEVALI NAIZNAČAJNIE
POBEDU I SVOJOJ ISTORIJI, KAO VRHOVNI KOMANDANT
I STRATEG IZGRADIO REVOLUCIONARNE ORUŽANE SNAGE
ČELOVITU KONCEPCIJU OPŠTENARODNE ODRBANE, I ORIGINALNE
RAZNE VJEŠTINE, SVOJIM CELOUKUPNIM STVARALAŠTВOM
NEPREKIDNO INSPIRIRAO NAŠE RADNE LUDI ZA ODRBANU TEKOVINU
NARODNO-SLOBODILACKE BORBE, SOCIALISTIČKOG
SAMOĆPRAVLJANJA, SLOBODE, NEZAVISNOSTI I MIRA U SVETU.

O TOME MU SE IZDAJE OVA

DIPLOMA

BEOGRAD - 25. DECEMBRA - 1960

PREDSEDNIK
NASTAVNO-NAUČNOG VEĆA
CENTRA VISOKIH VOJNIH ŠKOLA
NAUČNIK CVES
DESENARACIJE KROVNIK
MIKOLOJ JOSANOVIĆ

PREDSEDNIK
SVEUČANOG SKUPA
NAUČNI SKEČETAR ZA
VRODNE ODRBANE
GENERAL ARMEE
NIKOLA LJUBIĆ

ime i prijatelj

bratstva i jedinstva, tvorac koncepcije opštenarodne odbrane — drug Tito promoviše za prvog doktora vojnih nauka.

O tome je Nastavno-naučno vijeće Centra visokih vojnih škola na svojoj sjednici od 8. decembra 1976. godine donijelo jednoglasnu odluku:

Kao legendarni vojskovođa oslobođilačke armije jugoslovenskih naroda i narodnosti i vrhovni komandant oružanih snaga SFRJ drug Tito je izuzetna ličnost našeg vremena. U istoriju ratova ušao je kao komandant koji se hvatao ukoštač s nemogućim, koji nije znao za poraz i za koga nije bilo bezizlaznih situacija. Iako je rukovodio oslobođilačkom armijom u veoma složenim uslovima drugog svjetskog rata, drug Tito je stvarao za svaku etapu razvoja ne samo adekvatnu vojnu organizaciju već i njenu teoriju.

Drug Tito je komandovao frontom koji je povezivao krila armija antihitlerovske koalicije u Podunavlju i na Apeninskom poluostrvu. Za jugoslovensko ratište uvijek je bio vezan znatan broj neprijateljskih divizija koje nisu mogle biti upotrijebljene na drugim frontovima. Prema tome, svoju slobodu smo sami stvarali i kovali predvođeni drugom Titom. Kao državnik udario je temelje nove Jugoslavije i odredio pravac našeg cjelokupnog poslijeratnog razvoja. U protekle tri i po decenije revolucionarno stvaralaštvo druga Tita je nadahnjivalo oslobođilačke, antikolonijalne i revolucionarne pokrete mnogih zemalja koji su vodili borbu za nacionalno i socijalno oslobođenje. Stoga drug Tito nije samo graditelj mira već je i jedan od izuzetnih i originalnih tvoraca istorije ovog vijeka.

Vojna misao i praksa zauzimaju značajno mjesto u inače svestranom i sveobuhvatnom revolucionarnom stvaralaštvu druga Tita. Nema sumnje da je njegova najvažnija odlika u stvaralačkoj primjeni marksističko-lenjinističke nauke u jugoslovenskim uslovima. Kao nadahnuti revolucionar i dosljedan borac za ostvarenje istorijskih ciljeva radničke klase, naroda i narodnosti Jugoslavije, drug Tito je svojom izvanrednom sposobnošću za dugoročno predviđanje društvenih zbivanja uvijek pronašao realistički koncept i stvarao platformu revolucionar-

rne borbe, koncipirao odgovarajuću strategiju i taktiku KPJ u godinama između dva svjetska rata, a posebno u toku drugog svjetskog rata i u protekle tri decenije mirnodopskog razvoja naše socijalističke zajednice. U svakom istorijskom trenutku uspio je da pronikne u događaje daleko ispred datog trenutka i da pronađe pravi odgovor za sve protivurječnosti i dileme.

AKADEMSKE TITULE NAŠEG VRHOVNOG KOMANDANTA

Predsednik Republike i vrhovni komandant naših oružanih snaga maršal Jugoslavije Josip Broz Tito promovisan je za počasnog doktora više univerziteta u svetu i u nas:

- u Rangunu 1955. godine;
- u Bandungu 1958. godine;
- u Santjago de Čile 1963. godine;
- u Alžiru 1965. godine;
- u Adis Abebi 1968. godine;
- u Ulan Batoru 1968. godine;
- u Halifaksu 1971. godine;
- u Varšavi 1972. godine.

Osim toga, drug Tito je počasni doktor:

- Univerziteta u Ljubljani od 1969. godine;
  - Univerziteta u Zagrebu od 1969. godine;
  - Univerziteta u Beogradu od 1962. godine;
  - Univerziteta u Prištini od 1975. godine.
-

Drug Tito je stvaralač jugoslovenske oslobođilačke i revolucionarne armije pod krajnje složenim uslovima u drugom svjetskom ratu. Izrastanje armije u takvim uslovima može se smatrati do tada jedinstvenim primjerom u istoriji oslobođilačkih i revolucionarnih pokreta. Drug Tito je jednovremeno s vođenjem oružane borbe razradio, prema konkretnim uslovima, originalnu strategiju i taktiku i pronalazio najcjelishodnija rješenja za iskrse teškoće u četvorogodišnjoj oružanoj borbi. Bio je kreator, inspirator i organizator svih pobjeda na bojnom polju, počev od julskih ustaničkih plotuna, koji su 1941. zahvatili gotovo sve krajeve Jugoslavije, preko prerastanja ustanka u opštenarodni oslobođilački rat, sve do završnih operacija za oslobođenje zemlje 1945. godine.

Jedna od ključnih komponenata u Titovoj strategiji vojskovođe i revolucionara bila je i ostala oslonac na sopstvene snage i mogućnosti, orientacija na opštenarodni rat i pokretanje svih ljudskih i materijalnih potencijala u oružanu borbu protiv okupatora, kolaboracije i kontrarevolucije. Zahvaljujući tome, naši narodi i narodnosti su svojim neposrednim i posrednim učešćem u narodnooslobodilačkom pokretu u sve većoj mjeri, uporedo s razvojem rata, ublažavali nesrazmjeru odnosa u živoj sili i ratnoj tehnici između jedinica Narodnooslobodilačke vojske i okupatorskih trupa. Od stupanja u revolucionarni pokret, posebno od dolaska na čelo Partije, drug Tito se nikad nije odvajao od naroda. Kada je za vrijeme rata bio izložen najvećim opasnostima uvijek je bio na čelu kolone i ondje gdje je bilo najteže.

U savremenim poslijeratnim gibanjima drug Tito je — osloncem na bogatu praksu socijalističke izgradnje i samoupravljanja u našoj zemlji — dao izuzetan doprinos prevazilaženju protivrječnosti i dilema savremenog čovječanstva, imajući jednu od najistaknutijih uloga u svijetu nesvrstavanja, čiji je jedan od tvoraca. Kao istaknuti i ne-pokolebljivi borac za očuvanje suvereniteta i nezavisnosti Jugoslavije, odlučno se suprotstavljao pritiscima bilo s koje strane da su dolazili. Zbog svega toga, zahvaljujući ličnosti druga Tita, Jugoslavija — kao socijalistička i nesvrstana zemlja — uživa ugled ne samo zbog onoga što je

značila u drugom svjetskom ratu već i zbog onoga što je učinila na pozornici međunarodnih događaja u proteklih tridesetak godina burnog razvoja svijeta.

Doprinos druga Tita, posebno u domenu savremene ratne vještine, ogleda se kako u načinu organizovanja i razvijanja oružanih snaga tako i u načinu njihove upotrebe. Drug Tito je postavio osnove koncepcije opštenarodnog odbrambenog rata, čija je suština bila oslonac na sveukupne snage naroda. Taj princip drug Tito slijedi i poslije oslobođenja, kako na frontu izgradnje oružanih snaga tako i u svim drugim društvenim procesima i preobražajima. U čitavom poslijeratnom razvitku drug Tito je stalno isticao da »koncepcija opštenarodne odbrane nije ništa drugo nego dosljedna i odlučna primjena velikih iskustava iz našeg NOR-a primjenjeno na naše sadašnje uslove«. Služeći se marksističko-lenjinističkom naukom i primjenjujući je na jugoslovenske prilike, drug Tito je učinio korak dalje. On je obogatio tu nauku novim saznanjima stečenim u oslobođilačkom ratu i revoluciji. On je omogućio jugoslovenskim narodima i narodnostima da to iskustvo razvijaju i bogate dalje, u čitavom poslijeratnom razvitku, i podstakao ih je na to. Titova revolucionarna strategija stvorena u ratu pokazala je svoju životnu snagu u svim složenim međunarodnim zbivanjima.

Bogato revolucionarno stvaralaštvo druga Tita — sadržano u mnogobrojnim istupanjima uoči, tokom i poslije drugog svjetskog rata, u govorima i člancima objavljenim u nizu publikacija u našoj zemlji i u inostranstvu, koji su pokretali na akciju i ujedno otvarali perspektivu — ne samo što su svjedočanstvo o istorijskoj prekretnici jugoslovenskih naroda i narodnosti već i nepresušno vrelo nadahnuća za nova revolucionarna pregnuća u savremenim uslovima.

Zahvaljujući svojoj sposobnosti za naučno predviđanje drug Tito je dublje nego iko razumio ne samo šta se može već i šta se mora u datom istorijskom trenutku učiniti za slobodu, socijalizam i međunarodni progres. Zato je Titovo djelo trajno i neizbrisivo. Stopljeno sa stoljećem u kom je nastalo, ono će ostati riznica vrijednih po-

Prve čestitke: general armije Nikola Ljubičić i general-pukovnik Mirko Jovanović

uka i pokretačka snaga za sve one koji hoće i koji žele da sačuvaju mir, slobodu i nezavisnost.

Za pripadnike oružanih snaga vojno djelo druga Tita je pouzdan oslonac i putokaz u našem naučnoistraživačkom radu u oblasti opštendarodne odbrane, u daljoj izgradnji i razvoju oružanih snaga i u obrazovanju i vaspitanju vojničkog i starješinskog kadra.

General armije
NIKOLA LJUBIĆIĆ

TITOVA STRATEGIJA

Izuzetna Titova sposobnost da logički i racionalno rasuđuje, kombinujući političke, materijalne, moralne i psihološke činioce jednostavnim postupkom — što, opet, podrazumijeva sposobnost za dijalektičku analizu i sintezu — omogućila je da rat gleda kao složenu društvenu pojavu, a ne samo kao vojno pitanje. Otuda se njegove strategijske zamisli najbolje mogu razumjeti ako se posmatraju kao vještina upravljanja društvenim sukobima na svim područjima ljudske djelatnosti, bilo da se oni razrješavaju političkom, diplomatskom ili oružanom borbom, ili na neki drugi način.

Iz toga se sam po sebi nameće metodološki pristup analizi strategije NOR-a čiji je tvorac Tito. Ako želimo da proniknemo u suštinu te strategije, nećemo u tome uspjeti ukoliko je budemo posmatrali samo kao vojnu strategiju, kao vještalu upravljanja bojevima i operacijama na bojištu, kao što se ne mogu razumjeti ni bitna obilježja narodnooslobodilačkog rata ako se on posmatra samo kao vojno pitanje, odvojeno i nezavisno od revolucionarne politike Komunističke partije Jugoslavije.

Prišavši ratu kao društvenoj pojavi, Tito je u svojoj praktičnoj i teorijskoj djelatnosti dao nov, sveobuhvatan sadržaj vojnoj strategiji. Njegova strategijska misao i praksa izlaze iz uskih tradicionalnih okvira vojne djela-

tnosti i obuhvataju sve oblasti društvene djelatnosti, od kojih svaka ima svoju posebnu strategiju i taktiku. Iznad svih je opšta revolucionarna strategija, odnosno strategija opštenarodne odbrane u današnjem smislu te riječi, a potom dolaze operatika i taktika. Na vrhu te ljestvice je politika, koja postavlja zadatke i određuje ciljeve strategije i sredstva za njeno ostvarivanje. U skladu s takvim odnosom politike i strategije, logično je izvesti zaključak da je u vrijeme okupacije Jugoslavije narodnooslobodilački rat bio glavno sredstvo revolucionarne politike KPJ, a vojna strategija NOR-a glavno, ali ne i jedino sredstvo opšte revolucionarne strategije, čiji je tvorac bio Tito.

Pri tom se politička i vojna strategija međusobno, i obe ove sa diplomatskom strategijom, prožimaju i dopunjaju. Politička strategija se služi rezultatima oružane borbe kao svojim novim, veoma moćnim sredstvima. Na isti način se i politička borba javlja kao sredstvo oružane borbe, s obzirom na njene rezultate koji se posredno ili neposredno odražavaju na kvantitet i kvalitet vojnih snaga, a obe one zajedno kao sredstvo diplomatske strategije.

Uspješnost opštenarodnog odbrambenog rata podrazumijeva usklađenu jednovremenu borbu u svim oblastima ljudske djelatnosti, ali ne istim sredstvima i istim metodima, budući da ove određuju sama priroda društvenih djelatnosti i uslovi u kojima se borba vodi. Prema tome, posebne strategije (politička, vojna, diplomatska i ekonomska) razlikuju se među sobom po sredstvima i metodima borbe, iako im je svrha postizanje jednog jedinstvenog političkog cilja. Na najvišem stepenu rukovođenja ratom sve što se čini na svakom području borbe međusobno se kombinuje, usklađuje i objedinjava se u opšti ratni napor. To je područje djelovanja opšte ili nacionalne strategije, u jugoslovenskom slučaju strategije opštenarodne odbrane, čije su osnovne konture veoma jasno izražene u strategiji narodnooslobodilačkog rata naroda i narodnosti Jugoslavije.

Ta strategija je nastala nakon svestrane procjene opštih i posebnih uslova u kojima se vodio drugi svjetski rat. U skladu s tom procjenom, rukovodstvo jugosloven-

skog oslobodilačkog pokreta s Titom na čelu utvrdilo je cilj rata i odabralo sredstva borbe kako bi se taj cilj ostvario.

U drugom svjetskom ratu su sile osovine, odnosno Trojnog pakta (Njemačka, Italija i Japan, kojima su se nešto kasnije pridružile i neke druge zemlje) vodile nepravedan, osvajačko-porobljivački rat. S druge strane, zemlje što su bile žrtve agresije vodile su pravedan, obrambeni rat.

Ratni pohodi u kojima su Hitlerove armije relativno brzo i lako slamale otpor žrtava agresije obilovali su podacima na osnovi kojih su se mogli ocijeniti i karakter rata i nova ratna vještina koju je agresor primjenjivao na gotovo istovjetan način prilikom nasrtaja na svaku novu žrtvu.

Prije svega, bilo je jasno da su se fašističke sile veoma temeljito pripremile za rat. Oslanjajući se na svoje oklopne i mehanizovane jedinice, vazduhoplovstvo i na slijepu poslušnost svoje vojske, agresori su od početka rata primijenili varijantu strategije obaranja. Bila je to strategija munjevitog rata, čije je osnovno obilježje bilo da se za što kraće vrijeme zauzme teritorija napadnute zemlje, da se njena vojska prinudi na predaju, svjetsko javno mnenje stavi pred svršen čin, da se u oslobođenoj zemlji uspostavi okupacijska i kvislinška vlast i da se privreda okupirane zemlje pripoji privredama sila osovine. Pod udarima fašističkih sila, a prije svega Hitlerove Njemačke, najveći dio Evrope je bio brzo pregažen.

Iskustva iz kratkotrajnih ratnih okršaja poljske, belgijske, holandske, francuske, grčke i nadalje jugoslovenske vojske s njemačkim jedinicama navela su Tita i rukovodstvo NOP-a da zaključe da je drugi svjetski rat izrazito manevarske i da je svaka ratna vještina koja potičiva na defanzivi osuđena na neuspjeh.

Drugi bitan zaključak tiče se odnosa snaga. Zanijet prvim velikim pobjadama, koje su postignute zahvaljujući novoj ratnoj tehnici i novoj ratnoj doktrini, Hitler je bio uvjeren da će svoj strategijski cilj — osvajanje svijeta i uspostavljanje dominacije nad njim — veoma brzo ostvariti. S malim izuzecima, u to je bila uvjeren i sva

vladajuća evropska buržoazija, pa i najviši vojni rukovodioci većine evropskih armija. Iznenađene i zastrašene Hitlerovim brzim uspjesima u početku, a i nedovoljno pripremljene za rat (dvadeset godina su sve nade polagane u statičnu odbranu kao nasljeđe iz prošlog rata), najviši vojni i politički vrhovi evropskih zemalja su, suočivši se s ratnom opasnošću, najčešće, i u politici izlaz tražile u pasivizmu, a neminovno su ga nalazile u kapitulantstvu.

Odnos snaga na svjetskom ratištu i, s tim u vezi, predviđanja o trajanju i ishodu rata, KPJ i njen generalni sekretar Tito procjenjivali su prema sasvim drugaćijim mjerilima.

Ulaskom u rat prve zemlje socijalizma, SSSR-a, stvarali su se uslovi da u borbu krenu sve napredne snage svijeta. Time su stvoreni uslovi da odnos vojnih snaga vremenom prevagne u korist antifašističke koalicije. Prema tome, Tito je realno ocijenio da će trajanje rata zavisiti prije svega od mogućnosti svih članica antihitlerovske koalicije zajedno da agresora najprije zaustave, a potom da ga primoraju da uzmakne. Uspjesi Nijemaca na Istočnom frontu, a oni čitavo pola godine nisu davali svijetu mira, sve više su Tita i rukovodstvo NOP-a uvjereni u to da će rat dugo trajati.

Tito je, isto tako, realno ocijenio okolnosti u kojima su se komunisti, radnička klasa i narodi Jugoslavije našli po raspadu Kraljevine Jugoslavije.

Već aprilske dana 1941. moglo se zaključiti da će Hitler nastojati da u najvećoj mogućoj mjeri iskoristi jugoslovenski prostor za osiguranje boka i pozadine svog ogromnog napadnog mehanizma usmjerenog ka SSSR-u, kao i za održavanje najkraće veze sa Mediteranom i sjevernoafričkim ratištem. Iz ocjene da će vođstvo fašističke Njemačke u rat protiv SSSR-a morati da uvede glavninu snaga kojima je u danom trenutku raspolagalo, pogotovo oklopne jedinice i vazduhoplovstvo, rukovodstvo KPJ s Titom na čelu je izvelo zaključak da će Hitler nastojati da što manje svojih jedinica upotrijebi na drugim ratištima, pa i na jugoslovenskom. Poznajući dobro vrijednost Jugoslovena kao boraca, vođ Trećeg Rajha je, međutim, predviđao da će, ipak, dio svojih trupa morati da

zadrži, kao posadne jedinice, u pojedinim dijelovima Jugoslavije kako bi osigurao korišćenje sirovinskih i energetskih izvora, žitnica i saobraćajnica, toliko potrebnih njemačkoj ratnoj privredi. Znajući da te jedinice neće moći same da ostvare zadatke u slučaju da bude »pobune«, njemačko komandovanje je dio zadataka prenijelo na sate-litske okupatorske armije. Osim toga, pribjeglo je ofanzivnim metodima totalnog propagadno-psihološkog rata, nastojeći da iskoristi nacionalnu neravnopravnost koja je vladala u Kraljevini Jugoslaviji. Stoga je podsticalo nacionalnu mržnju kako bi izazvalo bratoubilački rat. U tom sklopu jugoslovenskim narodima su nametnute marionetske vlade koje su imale da, svaka na svojoj teritoriji, uspostave »red i mir« i da osiguraju njemačkoj ratnoj privredi ono što je za nju bilo osnovno — radnu snagu, energiju i sirovine.

S obzirom na geostrategijski značaj Jugoslavije i na njenu blizinu matičnim fašističkim zemljama, rukovodstvo KPJ i Tito su ocijenili da će neprijatelj povremeno dovlačiti pojačanja, premda će ga prilike na Istočnom frontu stalno prisiljavati da svoje glavne snage odvaja za rat protiv SSSR-a. S druge strane, saveznička ratišta su bila udaljena od jugoslovenskog, iz čega je Tito sa svojim saradnicima izveo zaključak da će se oslobođilački pokret Jugoslavije morati da osloni gotovo isključivo na sopstvene snage.

Jugoslavija je, prema ondašnjim mjerilima, bila zemlja srednje veličine, a po privrednoj razvijenosti ispod evropskog prosjeka. Iz toga bi svi ondašnji klasični politički i vojni stratezi izveli zaključak da ona nema dovoljno snaga da vodi bilo kakav rat, pogotovu kada je okupirana. Tito je, međutim, otkrio potpuno obrnuto stanje stvari: taj, toliki i takav narod, osuđen da i bez borbe bude istrijebljen, slijedeći slobodarsku i ratničku tradiciju svojih predaka, dići će se na ustanak i vodiće rat do pobjede, najprije i u najvećem broju pod zastavom one političke snage koja mu bude ponudila nacionalnu slobodu i socijalnu pravdu. Budući da su upravo ta gesla bila ispisana na revolucionarnoj i ratnoj zastavi KPJ i da su se radnička klasa i sav narod Jugoslavije i u dotadašnjoj borbi bili

uvjerili u spremnost komunista da se žrtvuju za te nacionalne i društvene ideale, nije bilo teško zaključiti da predvodnik radničke klase i svih naroda i narodnosti u njihovoj borbi za nacionalno oslobođenje i društveni preobrazaj može biti jedino KPJ.

Iz aprilskega događaja se moglo samo jedno zaključiti: jugoslovenski narodi i narodnosti su dospjeli u ropski položaj ne samo zato što je na njih udarila najmoćnija vojna sila svijeta već prije svega zbog toga što su razjedinjene jugoslovenske nacionalne buržoazije i nesposobni politički i vojni vrh države i u najsudbonosnjem trenutku istorije Jugoslavije podredili najvažniji opštendruštveni interes zemlje — nezavisnost i slobodu — svojim klasnim interesima. Priklanjanjem okupatoru ili pasivnim iščekivanjem ishoda događaja na evropskoj i svjetskoj ratnoj pozornici, jugoslovenska buržoazija je sasvim izgubila povjerenje u narodu.

U razjedinjenoj i raskomadanoj Jugoslaviji ostala je kompaktna samo jedna politička organizacija — Komunistička partija Jugoslavije. Jedino je ona, pod Titovim vođstvom, uspjela da iz aprilskog rata izđe — jača, jer je sada bila još jedinstvenija, i da se brzo prestroji i pripremi za rad u novim, surovim uslovima, u uslovima okupacije, da hrabro kreće u susret novim događajima i da narodima i narodnostima Jugoslavije ponudi izlaz iz situacije u kojoj im je bio doveden u pitanje čak i goli opstanak. Izlaz je bio samo u jednome: u odlučnoj borbi protiv okupatora. To je bio jedini put i k nacionalnom i socijalnom oslobođenju.

Politički cilj narodnooslobodilačkog rata proistekao je iz suštine revolucionarne politike Komunističke partije Jugoslavije prije rata, a osobito od Titovog dolaska za njenog generalnog sekretara, 1937. godine.

Odluku da narode Jugoslavije pozove u borbu za nacionalno oslobođenje i da stane na čelo te borbe donijelo je u ime KPJ njenо najuže partijsko rukovodstvo — Politbiro CK KPJ s Titom na čelu. Tito je na istorijskom sastanku od 4. jula 1941. godine, na kojem je donesena odluka o dizanju ustanka, odredio cilj rata koji će početi opštim ustankom. Taj cilj je bio potpuno nacionalno i soci-

jalno oslobođenje svih naroda i narodnosti Jugoslavije, i podrazumijevao je, sem ostalog, stvaranje zajednice u kojoj će narodi i narodnosti Jugoslavije biti potpuno slobodni i ravnopravni. Težište je bilo, očevidno, na protjerivanju okupatora i na nacionalnom oslobođenju zemlje. Ali Tito je već na samom početku presudnih događaja ocijenio da bi ostvarivanje tog cilja bilo polovično rješenje i da bi se čak dovelo u sumnju njegovo postizanje ukoliko se ne bi odredilo šta se ratom želi postići u pogledu socijalnog preobražaja Jugoslavije.

Nacionalno oslobođenje, kao osnovno obilježje postavljenog ratnog cilja, nije se, dakle, moglo svesti na protjerivanje okupatora iz zemlje, već je podrazumijevalo i stvaranje državne zajednice u kojoj će svi narodi i sve narodnosti Jugoslavije biti ravnopravni. Najzad, ratni cilj je morao sadržati i socijalno-klasnu viziju buduće jugoslovenske zajednice, u kojoj će biti ukinuti najamno-eksploatački društveni odnosi. Tek tako oblikovan ratni cilj mogao je pokrenuti narode i narodnosti i sve potlačene društvene slojeve da se svrstaju pod zastavu KPJ, političke snage koja im je nudila mogućnosti da ostvare svoje nacionalne i socijalne interese.

Na jedinstvu nacionalnog i socijalnog oslobođenja, onakvom kako su ga definisali KPJ i Tito, izgradivan je cijelokupan politički program, a iz njega su proistekli vojnostrategijski ciljevi narodnooslobodilačkog rata. Njih je Tito već tada ovako odredio: vlastitom oružanom silom razbiti i protjerati iz zemlje, ili pak uništiti, vojne snage okupatora i domaćih kvislinga i osigurati da se ostvare društveno-politički ciljevi rata.

Može se slobodno reći da istorija ratova i istorija revolucija do jugoslovenske, pa ni istorija uopšte, ne znaju da je neko sebi postavio tako ozbiljan vojni i tako radikalni politički ratni cilj kao što je to učinila KPJ, iako u trenutku njegova određivanja ona nije imala gotovo nikakve organizovane vojne sile koja će ga ostvariti. Već i to, a i činjenica da su ti ciljevi ostvareni dokraja onako kako se to na samom početku predviđalo, svjedoče da je Tito računao na novu materijalnu snagu i na ratnu vještinu koja će, osvježena novim načinom vrednovanja

strategijskih elemenata i strategijskog rasudivanja, donijeti uspjeh. U tome i jest ogroman Titov i jugoslovenski doprinos vojnom djelu zasnovanom na marksističkom učenju.

Sila koju će Tito suprotstaviti okupatorskoj polumilionskoj armiji i domaćim izdajnicima bila je — jugoslovenski narod udružen na političkoj platformi KPJ. Visoka klasna i nacionalna svijest, patriotizam i borbene i slobodarske tradicije jugoslovenskih naroda i narodnosti, kao i saznanje da ako se ne late oružja i ako se udruženi i jedinstveni ne suprotstave okupatoru i njegovim slugama mogu naprsto biti istrijebljeni, uvjerenje da će voditi pravedan, oslobodilački i progresivan rat, da njihova pobjeda u tom ratu može biti potpuna jedino pod uslovom da se jednovremeno poraze i okupator, i kvislinzi, i sve organizovane snage starog društva, saznanje da se neće boriti sami i konačno spremnost i sposobnost KPJ da predvodi radničku klasu i cio narod u toj borbi — bili su pokretač naroda i jemstvo uspjeha, a narod je, opet, bio nepresušan izvor vojne sile moćnije od neprijateljeve.

Više od tri godine su narodi i narodnosti Jugoslavije sami vodili rat na svom ratištu, vezujući za sebe sve veću neprijateljevu silu i time doprinoseći borbi antifašističke koalicije. Potvrđilo se pravilo da narod koji se riješio da istraje u borbi za slobodu može, kada se osloni na sopstvenu snagu, savladati naoko nesavladljive prepreke i ostvariti svoje težnje i u najsloženijim vojno-političkim i društvenim okolnostima, uprkos najnepovoljnijem odnosu vojnih snaga u početku rata.

Oslanjanje na sopstvenu snagu je sastavni dio revolucionarne vojne strategije NOR-a. To je u stvari izraz Titovog stava da svaki narod ima pravo na nezavisnost, samostalan put svog unutrašnjeg razvijka i na nezavisan položaj u svijetu. To je i izraz stava Komunističke partije, odnosno Saveza komunista Jugoslavije, da za svaku savremenu zemlju treba i mora da bude bitna njena nezavisnost, pravo da odlučuje o sopstvenoj sudsibini.

Oslanjanje na sopstvenu snagu je sastavni i nerazdvojan dio svakog društva koje želi da zaštitи i sačuva nacio-

nalnu nezavisnost. To je zakonitost i to je postalo jedan od kamenova temeljaca koncepcije opštenarodne odbrane SFRJ, koja je inspirisana Titovim djelom.

Polazeći od opštih i posebnih uslova u koje je zemlja zapala nakon okupacije, a prevashodno od odnosa društvenih i, posebno, vojnih snaga na jugoslovenskom ratištu, Partija je od sredstava kojima je raspolagala imala da izabere ona koja će biti u potpunom skladu s proklamovanim političko-strategijskim ciljevima rata i koja će najviše odgovarati prilikama. Za Tita i cijelo rukovodstvo Partije nije bilo nedoumice u tome kako treba voditi borbu, da li samo političkim ili samo vojnim sredstvima. Njima je bilo jasno da se borba mora voditi svim sredstvima, jer pasivnošću ili samo propagandno-političkom i diverzantskom aktivnošću u gradovima i gerilskim akcijama izvan njih ne bi se mogli ostvariti strategijski ciljevi. Tito nije mehanički prihvatio načine pružanja otpora okupatoru u drugim zemljama, jer je smatrao da svako mora i treba, u zavisnosti od sopstvenih uslova, da odredi svoju strategiju i taktiku vođenja borbe. I u Jugoslaviji je bilo ljudi, pogotovo među političarima građanskih partija, koji su mislili da nije vrijeme za ustank i da treba sačekati ishod rata između velikih sila. Međutim, to gledište nije bilo prihvatljivo jer ni izdaleka nije obećavalo ostvarenje strategijskih ciljeva.

Titovo rješenje tog problema bilo je u stvari neka vrsta kritičke sinteze svih oblika i svih pogodnih vidova suprotstavljanja agresoru. Drugim riječima, on se opredijelio za kombinovanje političkih, vojnih, diplomatskih i ekonomskih sredstava borbe, tj. za skladno i istovremeno vođenje borbe svim raspoloživim sredstvima u svim oblastima ljudske djelatnosti, među kojima je oružana borba najvažnija.

Služeći se sredstvima političke borbe, Partija se u nekoliko predratnih godina i neposredno uoči rata pripremala za nastupajuće događaje i stvorila je najnužnije uslove za prelazak na oružanu borbu. Ali time nije bila završena njena politička borba. Naprotiv, ona će nju nastaviti i pojačati uporedo s oružanom borbom u svim etapama rata. U isto vrijeme će se diplomatskim sredstvi-

ma voditi borba na području međunarodnih odnosa, najprije za priznavanje NOP-a, zatim za pridobijanje saveznika i dobijanje materijalne pomoći od njih, da bi u trećoj etapi uslijedila borba za obezbjeđenje revolucionarnih tekovina i priznanje novog poretku od strane međunarodne zajednice.

Borba na području ekonomike imala je dva osnovna vida i bila je u najtješnjoj vezi s oružanom borbom. Prvo, ona se je ogledala u aktivnostima usmjerenim na to da se okupatoru onemogući korišćenje nacionalnog bogatstva, radne snage i sirovina. Drugi vid te borbe bio je u neposrednoj vezi sa snabdijevanjem i zbrinjavanjem oružanih snaga i naroda, i bio je usmjeren na to da se u ratnim uslovima osigura sopstvena proizvodnja osnovnih materijalnih dobara i, makar i u simboličnom obimu, ratne tehnike. Posebno je važno to što se tako reći nije prekidala borba za otimanje materijalnih dobara i ratne tehnike od okupatora.

Na primjeru kombinovanja strategijskih sredstava zapaža se Titova osnovna ideja i naziru se osnovne konture novog strategijskog manevra koji je Tito u praksi razvio i teorijski uobličio kao osnovni manevr strategije opštene narodne odbrane — manevr kombinovanja.

Međutim, ni za trenutak se ne smije smetnuti s uma činjenica da je od samog početka ustanka do njegova kraja oružana borba bila osnovni vid i okosnica cijelokupne borbe i otpora naroda i narodnosti Jugoslavije. U tom pogledu se Tito nikada nije ni najmanje dvoumio ili kolebao, što se vidi iz njegovih beskompromisnih stavova koje je zauzeo od prvih dana rata, kad je bilo očevidno da slijedi rasulo kraljevske vojske i države. Istog dana kada su Nijemci ušli u Zagreb i kada je proglašena kvislinška tvorevina tzv. Nezavisna Država Hrvatska (10. aprila 1941. godine), Tito je sazvao sjednicu CK KPJ.

Na tom skupu je riješeno da Komunistička partija nastavi borbu protiv agresora, odnosno okupatora, bez obzira na ishod aprilskog rata. To znači da se već tada odlučno krenulo putem otpora agresoru, i to svim sredstvima. Stoga je formiran Vojni komitet s Titom na čelu,

a samo pet dana docnije, dakle dva dana prije nego što je vojska tadašnje Jugoslavije položila oružje, CK KPJ je u svom proglašu saopštio da će Partija i narod, bez obzira na sudbinu Kraljevine Jugoslavije i njene vojske, ostati u ratnom stanju s agresorima. U proglašu je rečeno da će komunisti i radnička klasa nastaviti borbu i da će »ustrajati do konačne pobjede u prvim redovima narodne borbe protiv osvajača«.¹

Na majsском savjetovanju (održano je prvih dana maja 1941. u Zagrebu) potvrđena je odluka donijeta na sjednici CK KPJ od 10. aprila o vođenju oružane borbe. Tada je određeno više zadataka koje je valjalo obaviti. Dalji razvoj događaja je potvrdio ispravnost tog puta.

To istorijsko iskustvo Tito je utkao i u savremenu koncepciju opštenarodne odbrane SFRJ. Ono je izraženo u doktrinarnom stavu po kome se oružana borba uzima kao glavni i odlučujući vid suprotstavljanja agresoru.

VOJNA STRATEGIJA I NJENA PRIMJENA

Iz opšte revolucionarne strategije narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije proisticala je vojna. Njen tvorac je Tito, čovjek koji je, zajedno sa svojim saradnicima, kao generalni sekretar Partije, predsjednik Vojnog komiteta CK KPJ i, potom, komandant Glavnog štaba NOPOJ i vrhovni komandant NOV i POJ, NOVJ i Jugoslovenske armije, najdublje pronikao u uslove u kojima su rat i revolucija otpočinjali i u kojima su se vodili. Sagledavši sve okolnosti, Tito je utvrdio put razvoja narodnooslobodilačkog rata i revolucije i udario je temelje novoj ratnoj vještini.

Jedan od najkrupnijih strategijskih problema za Tita i rukovodstvo Partije bio je oblik rata, jer dotadašnja ratna praksa nije nudila velik izbor. Trebalo se je opredijeliti za jedan od dva klasična oblika, odnosno odrediti da li će dominirajući oblik rata biti frontalni ili partizan-

¹ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu* (dalje: *Zbornik*), Vojnoistorijski institut (dalje: VII), Beograd, tom V, knj. I, str. 7.

ski, ili možda za neki treći koji bi bio inspirisan klasičnim oblicima revolucionarne borbe evropskog radničkog pokreta. Tito je procijenio da u našim uslovima ne bi odgovorili do tada poznati oblici ratovanja.

Opredijeliti se za frontalni oblik rata značilo bi izložiti svoje snage uništenju i dovesti u pitanje ostvarenje vojnostrategijskih ciljeva. Jer malobrojnu ustaničku vojsku, tehnički neopremljenu i vojnički nepripremljenu za takve sudare, usmjeriti na izvođenje koncentrisanih napada ili na upornu odbranu u stvari ne bi bilo ništa drugo nego dovesti ustanak u položaj koji neprijatelju odgovara, a to znači izložiti se udaru njegove moćne ratne tehnike i pružiti mu priliku da još jednom na jugoslovenskom tlu potvrdi valjanost svoje strategije »blic-krig«. Tako bi se već na samom početku ostalo bez glavnine vojske, što bi nepovoljno uticalo na narod. Drugim riječima, odabratи frontalni oblik rata i proglašiti ga najvažnijim prije nego što odnos snaga prevagne u korist Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, ne bi značilo ništa drugo do osuditi sebe na poraz.

Isto tako, ni klasičan partizanski rat ne bio dao veće rezultate. Dakle, okviri obaju klasičnih oblika rata bili su isuvrše tjesni da bi u njih mogle stati sve snage koje su tada, istina, još samo potencijalno postojale, ali koje je Tito bio predviđao. Te su okolnosti upućivale Tita da traži nov, originalan način ratovanja, onaj koji će omogućiti da naoružani narod na najbolji način vodi borbu. U stvari, nove materijalne snage koje je Tito otkrio valjalo je na nov način upotrijebiti. A taj nov način postupanja u borbi nagoviješten je već pri izboru strategijskih sredstava, zapravo, opredijeljenjem za kombinovanje najraznovrsnijih sredstava i oblika u svim domenima ratne vještine. Bilo je jasno da je za takav način postupanja bio neophodan najširi okvir ratovanja da bi se naoružani narod mogao razmahnuti i da bi do kraja ispoljio inicijativu i borbeno stvaralaštvo. Zbog toga se Tito opredijelio za opštenarodni oslobodilački i revolucionarni rat, kao najprikladniji oblik ratovanja.

U početku i u prvom razdoblju rata, još dok su odmjeravane snage (tada je okupatorsko-kvislinška armija imala

pola miliona ljudi) partizanski oblik oružane borbe bio je osnova Titove koncepcije opštenarodnog rata. Ali on ni tada nije mogao biti, a ponajmanje nije mogao stalno zadržati, obilježja klasičnog partizanskog rata. To iz više razloga.

Partizanski ratovi kakve su poznavale istorija i teorija ratovodstva do 1941. bili su pomoćni oblik ratovanja, koji se svodio uglavnom na sadejstvovanje regularnoj armiji na frontu. KPJ, međutim, takve armije nije imala. Nju je trebalo tek stvoriti. Tito nije ni pomiclao da rat jugoslovenskih naroda svede na obično sadejstvo savezničkim armijama, jer bi to bilo protivno političko-revolucionarnim i vojnostrategijskim ciljevima koje je on kao generalni sekretar KPJ i politički i vojni rukovodilac narodnooslobodilačkog pokreta jasno proklamovao.

Prema tome, Tito nije prihvatio kao isključivo rješenje nijedan od klasičnih oblika rata koje su mu nudili dotadašnja vojna teorija i ratna praksa, ali ih nije ni odbacio, već ih je kombinovao, u skladu sa uslovima. On je u stvari bio originalan u izboru i cilja i oblika rata, jer se je rat koji je vodila NOVJ kvalitetom razlikovao od svih dotadašnjih narodnih ratova. On se od njih razlikovao već samim tim što je vođen radi ostvarenja krupnih i radikalnih ciljeva, a to su nacionalno oslobođenje i socijalni preobražaj društva; što je bio potpuno samostalno organizovan i vođen u potpuno okupiranoj zemlji, bez strategijskog i vojnотehničkog oslanjanja na sopstvenu operativnu armiju ili na savezниke; što je za sve vrijeme borbi planski vođen iz jednog centra i što je programiran tako da su u njemu kombinovana partizanska i frontalna borba dejstva i drugi vidovi i oblici suprotstavljanja agresoru; što je postepeno, počev od nižih formi vojnog organizovanja oružane sile ka višim, stvorena operativna vojska koja će u završnoj etapi rata prerasti u savremenu armiju; što je u ratu narod imao presudnu ulogu, zapravo što je to stvarno bio narodni rat; što se on vodio na teritoriji cijele Jugoslavije i što su u njemu učestvovali svi narodi i narodnosti Jugoslavije; što su uporedo sa stvaranjem oružane sile stvarane nova, narodnooslobodilačka vlast i društveno-politička organizacija koja je okupila u svoje

redove ogromnu većinu jugoslovenskih građana svih uzrasta, svih nacionalnosti i različite političke pripadnosti i vjeroispovijesti.

Riječ je, dakle, o sasvim novom obliku rata, dotad neprimijenjenom, koji je sam po sebi iziskivao nov, autentičan način strategijske upotrebe snaga. Prema tome, narodi i narodnosti Jugoslavije su vodili narodnooslobodilački i revolucionaran rat koji je po obliku bio, kako to Tito kaže, »općenarodni rat, vođen iz jednog centra, Vrhovnog štaba, sa kombinacijom partizanskog ratovanja sa frontalnim borbama«.²

Tim riječima je Tito prikazao dva najbitnija svojstva novog načina ratovanja: da je taj rat opštenarodni (kad je riječ o učešću snaga u njemu) i da su kombinovani oblici oružane borbe (kad je posrijedi primjena odgovarajuće ratne vještine). Ali odmah treba reći da na samom početku rata oblik i način njegova vođenja nisu bili sasvim precizno određeni. Međutim, već od početka rata bile su kristalno jasne sadržina narodnooslobodilačkog rata i njegova koncepcija, koje u potpunosti odgovaraju smislu i onome što sadrži pojам opštenarodnog rata u savremenoj teoriji opštenarodne odbrane SFRJ.

Titov odlučan stav da otpor bude masovan a oružana borba da je najširih razmjera od prvog dana rata, sadrži i Proglas CK KPJ od 12. jula 1941. godine, kojim su narodi Jugoslavije pozvani da se dignu »svi kao jedan u boj protiv okupatora i njegovih domaćih slugu«, kako bi zemlju pretvorili »u opsjednutu tvrđavu za fašističke osvajače«.³

Koncepcija opštenarodnog rata je uočljiva i u »Uputstvu o narodnooslobodilačkim partizanskim odredima« objavljenom u prvom broju »Biltena« Glavnog štaba NOPOJ od 10. avgusta 1941. godine pod naslovom »Zadaci narodnooslobodilačkih partizanskih odreda«. Odredivši da je rat jugoslovenskih naroda opštenarodni i da je to oslobođilačka borba, a isto tako i utvrdivši cilj rata, Tito je naznačio da je jedan od najvažnijih zadataka odreda da »neminovno razvijaju otpor naroda, dižući narodne ustani-

² Tito, *Stvaranje i razvoj JNA*, »Narodna armija«, 1949, str. 39.

³ Zbornik, tom I, knj. 1, str. 19.

ke i stavljujući se na čelo tih ustanaka kao borbeno jezgro«. A »u slučaju povoljnijih strategijskih i drugih okolnosti, radi izvođenja krupnih operacija, stvaraće se, prema potrebi, od više partizanskih odreda, krupne vojne jedinice«. Time je, već tada, u tom dokumentu, jasno nazačeno kojim će smjerom ići razvoj oružanih snaga i oblika oružane borbe. Očevidno je, dakle, da se nije mislilo na ustanak u tradicionalnom značenju te riječi, niti pak o dobro poznatom i opšteprihvaćenom »malom« gerilskom konceptu oružane borbe s ograničenim političkim i vojnim ciljevima.

To se još jasnije vidi iz drugih dokumenata tog vremena. Prvih dana avgusta 1941. Tito je pisao da se »partizanske borbe moraju uporno pretvarati u opšti ustanak svih naroda Jugoslavije«.⁴

U Titovom i Kardeljevom pismu Pokrajinskom komitetu za Crnu Goru, Boku i Sandžak od 10. novembra 1941. godine kaže se: »Pravilno je, dakle, samo shvaćanje narodnog ustanka kao jednog trajnog partizanskog rata, koji će da zahvaća sve veće i veće mase, koji će da zadaje neprijatelju sve teže i teže udarce, koji će da učvrsti savez radnika i osnovnih narodnih radnih masa i koji će, konačno, dovesti do potpunog uništenja neprijatelja — paralelno sa akcijama Crvene armije i oslobođilačkih pokreta u Evropi i čitavom svetu«.⁵

Iz sadržine tog dokumenta proizlazi da se pod ustanakom podrazumijeva oblik rata u značenju opštenarodnog rata, a pod partizanskim ratom oblik oružane borbe u značenju partizanskog oblika oružane borbe.⁶

⁴ Zbornik, tom II, knj. 2, str. 56.

⁵ Zbornik, tom III, knj. 1, str. 229.

⁶ Zbog terminoloških nepreciznosti u dokumentima iz tog vremena, sasvim je moguća i razumljiva izvjesna zbrka pojmove u vezi s oblikom rata i oblicima oružane borbe, koji se nerijetko zamjenjuju. Tako se u jugoslovenskoj i u inostranoj vojnostručnoj i istorijskoj literaturi često sreću termini koji se tiču oblika narodnooslobodilačkog rata u Jugoslaviji, kao što su: »narodni rat«, »partizanski rat«, »teritorijalni rat«, »kombinovani rat«, »manevarski rat«, »rat partizansko-frontalnog tipa« itd. Međutim, svaki od tih termina, pojedinačno uzet, izražava samo dio veoma bogate i originalne društvene i vojne sadržine opštenarodnog narodnooslobodilačkog rata. Treba napomenuti da razjašnjavanje tih pojmoveva nije čisto formalnog, terminološkog već suštinskog značaja za savremenu teoriju opštenarodne odbrane SFRJ.

STVARANJE, ORGANIZACIJA I STRATEGIJSKA UPOTREBA ORUŽANIH SNAGA NOR-a I REVOLUCIJE

U stvaranju i izgrađivanju oružane sile opštenarodnog rata u Jugoslaviji i ratne vještine NOVJ Titu nisu mogle biti uzor klasične armije i klasičan način upotrebe snaga. To su nalagali posebni istorijski uslovi. Za sve jugoslovenske narode i narodnosti oni su bili izuzetno složeni i krajnje teški, možda čak i najteži u njihovoј inače surovoj istoriji. Mnogima je situacija izgledala bezizlazna, te se i sam nacionalni spas mogao svrstati u istočnjska ostvarenja.

Ali za Tita situacija nije stanje stvari iz kog on traži izlaz, jer traženje izlaza, pogotovu kakvog-takvog, ne znači ništa drugo do priznati da si u podređenom položaju. A u ratu to priznati znači prijeći u defanzivu. Zbog toga se Tito opredijelio za akciju. Drugačije nije moglo ni biti, jer je njome bilo ispunjeno cijelokupno njegovo dotadašnje revolucionarno djelo: umjesto da traži izlaz iz situacije, Tito će u nju unijeti nešto svoje, novo, i učiniće da izlaz mora tražiti protivnik, a Tito će mu nametati svoja rješenja.

Prvo što je Tito unio u složenu situaciju 1941. bio je poziv avangardi, cijelokupnoj radničkoj klasi i svim narodima i narodnostima Jugoslavije, svim kojima »u srcu leži sloboda«, na nepoštedan obračun sa okupatorom, kvislinzima i starim društvenim poretkom. Taj poziv, definisan i proklamovan kao krajnji političko-revolucionarni i vojnostrategijski cilj rata, prodro je u svijest i srca radničke klase i radnih masa, i one su ga svojski prihvatile, jer im se otkrivala jedina mogućnost da ostvare svoje interese. Tako se situacija preobraćala u stanje u kojem jedinice NOVJ neće morati da traže izlaz, već u kojem će one protivniku nametati rješenja.

Izborom oblika rata i borbenih dejstava, odabiranjem pravog trenutka za otpočinjanje ustanka i za njegovo prerastanje u opštenarodni rat, te odnosom prema savezništvu i svim drugim strategijskim činiocima i svim problemima rata, na traženje izlaza iz situacije, Tito će nagnati okupatora i kvislinge, a nešto kasnije i kontrarevolucionarne snage.

U stvaranju i izgrađivanju oružanih snaga i njihove ratne vještine Tito je polazio od ovih osnovnih načela: prvo, da se, postepeno i planski, stalno imajući na umu krajnji političko-strategijski cilj rata, ide od najnižih stepena vojnog organizovanja ka višim i da se oružane snage stalno povećavaju i formacijski objedinjuju kako bi se što prije stvorila organizovana vojna sila i izgradila savremena armija; drugo, da se borba rasplamsa na cijeloj teritoriji Jugoslavije i da se što prije pokrenu u borbu i okupe oko narodnooslobodilačkog pokreta radne mase svih naroda i narodnosti Jugoslavije i, treće, da se strategijska i operativno-taktička upotreba oružanih snaga stalno usklađuje sa stepenom njihove organizovanosti i s razvojem komandovanja.

U početnom razdoblju NOR-a, tj. do početka stvaranja brigada, vojna organizacija se odlikovala postojanjem široke mreže teritorijalnih jedinica različitih vrsta, naziva i veličine. Ipak, osnovni oblik vojnog organizovanja su narodnooslobodilački partizanski odredi.

Već su iskustva koja su ustanici, predvođeni komunistima, stekli u prvim okršajima, Tita uvjerila da su partizanski odredi oblik vojnog organizovanja koji omogućuje da u potpunosti dođu do izraza energija i odlučnost revolucionarnih masa, koje postaju ne samo izvorište vojne sile već i nosilac oružane borbe. Ti su odredi bili u punom smislu te riječi oblik podruštvljene vojne sile.

S obzirom na sve okolnosti i uslove u Jugoslaviji 1941. godine, Tito je smatrao da je uspješan samo onaj ustanak koji se neprekidno razvija, koji ne prestaje nakon prvih rezultata i ne konzerviše vojnu organizaciju stvorenu na početku. Zato je najveći dio svoje opsežne prepiske s nacionalnim i pokrajinskim partijskim i vojnim rukovodstvima i svojih prvih teorijsko-publicističkih radova i doktrinarno-normativnih akata posvetio razrješavanju najvažnijeg problema koji je nametnula ustanička praksa — na temelju početnih ustaničkih uspjeha razviti opštenarodni oslobođilački rat.

U tim radovima Tito je, uporedo sa isticanjem zahtjeva da se sav ljudski i materijalni potencijal zemlje što je moguće više angažuje u borbi protiv okupatora i kvis-

linga, ukazivao i na potrebu izgrađivanja čvrste vojne i političke organizacije, organizacije koja će biti prilagođena vođenju dugotrajnog rata i potpunoj tehničkoj nadmoći neprijatelja.

Jačanju i učvršćenju vojne organizacije Tito je posvetio i prvo vojno-političko savjetovanje najviših predstavnika nacionalnih i pokrajinskih štabova u Glavnom štabu NOPOJ, koje je na njegov podsticaj i pod njegovim rukovodstvom održano u Stolicama 26. septembra 1941. Za taj se skup slobodno može reći da je bio preloman događaj u organizovanju oružane sile u ustanku i revoluciji. Svojim odlukama on je označio početak potpunog prihvatanja Titovog puta u izgrađivanju vojne sile, koja će postepeno dobijati sva obilježja organizovane armije.

Najznačajnije odluke i pouke pomenutog stoličkog skupa koje su se ticale izgrađivanja oružane sile u NOR-u i revoluciji Tito je teorijski uopštio, doktrinarno uobilio i saopštio četiri dana poslije savjetovanja u članku objavljenom u dvobroju 7—8 Biltena Vrhovnog štaba NOPOJ od 1. oktobra 1941.

Naglasivši da je potrebu za održavanje tog savjetovanja nametnuo »veliki brojčani porast narodnooslobodilačkog partizanskog pokreta, koji u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, na Kordunu, u Lici itd. sve više prerasta u opći narodni ustanak« i da su rezultat toga krupni uspjesi partizanskih odreda u borbama, stvaranju prostranih oslobođenih teritorija i u napadima na okupatorske i kvislinške garnizone u gradovima, Tito tumači odluke savjetovanja i ističe da je neophodno što čvršće međusobno povezati partizanske odrede i organizaciono ih ojačati, jer je to osnovni uslov uspješnog razvijanja oružane borbe, omasovljjenja oružanih snaga i izvođenja krupnih operacija.

Tito i tom prilikom ponavlja odlučan zahtjev učesnika savjetovanja da se zaostajanje u izvršavanju osnovnog zadatka prve etape ustanka — u široj mobilizaciji naroda za oružanu borbu (a toga je u nekim dijelovima zemlje bilo) što prije prevlada kako bi se na višem stepenu razvoja oružanih snaga i oružane borbe postigla ravnomjernost i jednoobraznost u cijeloj zemlji.

Na savjetovanju u Stolicama donijeto je više odluka, sa osnovnom svrhom da se poboljša organizacija do tada stvorenih ustaničkih jedinica, i to na jedinstvenoj osnovi.⁷

Sprovođenjem u djelo odluka sa savjetovanja u Stolicama u sljedećim mjesecima partizanske snage, koje su se u početku odlikovale usitnjenošću i međusobnom nepovezanošću većeg broja odreda, postepeno su dobijale osnovne odlike jedinstvene i organizovane vojne sile. Svuda gdje je oružana borba bila dobila šire razmjere vojne formacije su bile organizovane u čete, bataljone i odrede. Partizanski odredi, kao najkrupnije jedinice, imali su u svom sastavu od 1.000 do 2.000, pa i više, boraca, a već su se u praksi, u izvođenju većih operacija, javljale i grupe odreda s privremenim operativnim štabovima. U jedinicama su uspostavljeni odnosi karakteristični za narodne revolucionarne armije. U stvaranju i organizovanju jedinica prvorazrednu su ulogu imali nacionalna i pokrajinska rukovodstva i organizacije KPJ i SKOJ-a, koje su, prema uputstvima Tita i CK KPJ, u tom razdoblju osnivane u svim jedinicama. One su bile stubovi u izgrađivanju moralno-političkog jedinstva jedinica, koje se razvijalo na istim osnovama na kojima su počivali jedinstvo i snaga Partije i SKOJ-a.

PARTIZANSKI OBLIK ORUŽANE BORBE

Od početka ustanka do kraja 1941. Tito je udario temelje ratnoj vještini koja je primjenjivana u narodnooslobodilačkom ratu. Načela i postupci koje je Tito u to vrijeme proklamovao i koje je uveo i primijenio u ratnoj praksi, revolucionisali su dotadašnju ratnu vještinu i označili su početak nove ere u ratovodstvu uopšte.

⁷ Glavni štab NOPOJ prerastao je u Vrhovni štab, a dotačnji komandant Glavnog štaba je nakon skupa u Stolicama bio vrhovni komandant NOPOJ; niža vojna rukovodstva, koja su do tada različito nazivana, prerasla su u glavne štabove (za Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Hrvatsku, Makedoniju, Sloveniju, Srbiju, Vojvodinu i Sandžak, a nešto kasnije i za Kosovo). Partizanski odredi se organizuju kao prave vojne formacije (desetina, vod, četa, bataljon). Odredima rukovode štabovi, bataljonima takođe, četama komande, a vodovima i desetinama — komandiri. Najposlije, uvodi se jedinstven naziv za sve borce NOPOJ — partizan, umjesto gerilac, kako su se do tada ponegdje oni zvali.

Početak te ere označen je samim ustankom, tačnije rečeno, svime što je prethodilo u koncipovanju opštenarodnog rata kao najšireg oblika angažovanja u borbi cjelokupnih ljudskih i materijalnih snaga jugoslovenskih naroda i narodnosti. Na taj način su ostvareni najbitniji materijalni strategijski uslovi za povoljno djelovanje i drugih, prirodnih činilaca u NOR-u.

Pošto je o ljudskom i materijalno-tehničkom činiocu, posmatranim i shvaćenim u dijalektičkom jedinstvu, već bilo riječi, ovdje ćemo se više zadržati na djelovanju vremena i prostora kao strategijskih činilaca u narodnooslobodilačkom ratu.

Što se vremena tiče, posebno su zanimljiva dva trenutka. Prvi je otpočinjanje ustanka, a drugi prelazak na viši stepen vojnog organizovanja i na složenije oblike oružane borbe. Razumije se, u tom sklopu su posebno značajni i trajanje rata i njegov uticaj na sadržinu i oblik rata, na oblike oružane borbe i na ishod rata.

Odabiranje vremena za otpočinjanje ustanka bilo je od izuzetnog strategijskog značaja. Za početak ustanka Tito je odabrao jul 1941. godine zato što je taj istorijski trenutak nudio uslov da se ustanak ne završi ondje gdje su se zaustavljali mnogi ustanici — odbranom početnih uspjeha i djelimično ostvarenih ciljeva (stabilizovanje vojne organizacije i svođenje njene ratne vještine na odsudnu odbranu oslobođene teritorije). Ustanak kakav je Tito bio zamislio morao je prerasti u dugotrajan opštenarodni oslobodilački rat.

Cijeneći sve uslove u kojima će se taj rat voditi Tito je izborom ljeta 1941. za početak ustanka u način borbe unio novu istorijsku kategoriju — revolucionarnu vojno-strategijsku dimenziju. Fragmentarno uzeti, i sa dosadašnjeg istoriograforskog, pa i vojnostrategijskog stanovišta jugoslovenske vojne nauke posmatrani, činioći koji su presudno uticali na rukovodstvo NOP-a i na samog Tita da za početak ustanka odaberu baš ljetu 1941. svode se uglavnom na: uvjerenost naroda, ili bar njegovog najsvjesnijeg dijela (KPJ, SKOJ-a, dijela radničke klase, seljaštva u egzistencijalno najugroženijim krajevima i dijela inteligencije) u nužnost i mogućnost uspješnog vođenja borbe;

Drug Tito maja 1944. godine

odlazak okupatorovih glavnih snaga, a prije svega njemačkih, na druge frontove, osobito na Istočni, i izgledi da će trupe ostati na tim bojištima; mogućno priklanjanje okupatoru ili pasiviziranje domaćih reakcionarnih snaga; organizovanost i mobilnost avangardnog kadra KPJ i SKOJ-a i njihov strategijski raspored na mjesta od kojih najviše zavise prvi uspjeh i istrajnost u revolucionarnoj borbi.

Ni jednom od tih činilaca, baš kao ni tvrdnji da bi poziv na ustanak prije početka napada Nijemaca na SSSR ili u bilo koje drugo vrijeme poslije toga bio preuranjen ili zadočnio, ne može se ništa oduzeti. Ali dodati se može ovo: Tito ni za jedan od tih činilaca napose, pa ni za sve njih zajedno, nije mislio da će automatski osigurati da ustanak ne doživi sudbinu mnogih ustanaka u kojima su narodi Jugoslavije uzalud iskazivali svoje slobodarsko, antitudinsko raspoloženje. Drugim riječima, potpun uspjeh ustanka mogao se osigurati samo spremnošću učesnika u njemu da proklamovane ratne ciljeve ostvare, a zadaci su mogli biti realizovani samo pod uslovom da ustanak preraste u opštenarodni rat.

Uzimajući vrijeme kao prostor, to je u prvom redu značilo opredijeljenost za dugotrajan rat, ali ne za rat neograničenog trajanja. Upravo okolnost što se u datim uslovima mogla sagledati perspektiva svjetskog rata omogućila je uočavanje i izbor pravih trenutaka za prvi i svaki naredni skok u preobražavanju vojne organizacije i oblika oružane borbe, već prema opštim i posebnim uslovima.

Jedno od osnovnih načela na kojima je Tito izgradivao novu ratnu vještinu, a pogotovo njenu vodeću granu — strategiju, bilo je da se borba mora voditi na teritoriji cijele Jugoslavije i u najrazličitijim vidovima. To je načelo Tito ovako formulisao:

»Pošto je naša vojna strategija imala za konačni cilj istjerivanje svih okupatora iz zemlje i pobjedu nad kvislinzima, predviđeno je da operacijski prostor bude čitava Jugoslavija, kako bi se što više razvukle neprijateljske snage i taktikom brzih manevara i iznenadnih napada na najslabija mesta nanijeli neprijatelju što veći gubici.

Da bi se ta zamisao ostvarila bilo je izdato naređenje da se u svim dijelovima Jugoslavije stvaraju partizanski odredi i diverzantske grupe, jer je naša taktika bila i uništavanje svih komunikacija i svega što je moglo služiti okupatorima«.⁸

Zajedno s drugim osnovnim načinima ratne vještine, to Titovo načelno opredjeljenje za korišćenje cjelokupnog prostora za razvijanje borbenih dejstava bilo je od krupnog društveno-političkog i dalekosežnog vojnostrategijskog značaja. Samo tri mjeseca poslije uspostavljanja okupacijske i kvislinške vlasti neprijatelj je bio primoran da svoje snage veoma široko razvuče poslavši ih na mnoga područja i da se angažuje u odbrani velikog broja objekata. Budući da za to nije imao dovoljno vojske i da upotrebom jedinica kojima je raspolagao nije mogao da obuhvati sav jugoslovenski prostor, pripadnike njegovih jedinica, ustanova, vojnih štabova i drugih institucija, i zajedno s njima kvislinge, obuzimao je osjećaj neizvjesnosti, nesigurnosti i nemoći.

Proklamovanjem strategijskog načela o rasplamsavanju rata u svim krajevima Jugoslavije, tako da on dobije najšire teritorijalne razmjere, a to podrazumijeva i najšire učešće naroda u njemu, Tito je stvarao osnovu za rješavanje dva krupna vojno-politička problema. Nedostajanje strategijski pokretljivih jedinica u početku ustanka Tito je nadoknadivao time što je partizanskih odreda bilo na svim značajnim područjima i tačkama jugoslovenskog ratišta. Akcije tih odreda uzev pojedinačno, svaku za sebe, nisu izlazile iz okvira taktičkih dejstava, ali kada se uzmu u cjelini, u povezanosti i usmjerenoći k jednom cilju, vidi se da su bile od strategijskog značaja. Vojno-politički značaj tih dejstava bio je još veći: stvarana je mogućnost za mobilisanje ljudstva u oružane snage i za snabdijevanje narodne vojske hranom, odjećom i obućom, a isto tako i za njeno sanitetsko zbrinjavanje. To dvoje bilo je u isto vrijeme odraz uspješnosti borbenih dejstava na samom početku rata i uslov najprije opstanka, a potom i razvoja oružanih snaga. S druge strane, to je podrazumi-

⁸ Tito, *Vojna djela*, knj. II, str. 229.

jevalo zauzimanje odgovarajućih stavova u pogledu rješavanja druga dva, isto tako krupna strategijska problema — izbora strategijskog težišta ratovanja i stvaranja baza NOR-a.

Za Tita je težište vojnostrategijskih dejstava u početku rata, pa i kasnije, jer je ocijenio da će rat dugo trajati, sve dok odnos u oružanim snagama nije prevagnuo u korist Narodnooslobodilačke vojske, bilo na širokim vangradskim područjima i na saobraćajnicama koje su povezivale gradove, osobito na onima što su spajale industrijsku, energetsku i saobraćajnu središta značajna za neprijatelja. To su nametali kako raspored objekata napada na teritoriji tako i demografske osobenosti prostora. Sem toga u gradovima su bile skoncentrisane najjače snage neprijatelja. Kao što se javljala potreba da se jedinice razastru na širokom prostoru kako bi se nadoknadilo nedostajanje strategijske pokretljivosti, tako je bilo nužno veće rasturanje stanovništva na tom istom prostranstvu. Pretežan dio stanovništva bio je upravo tako raspoređen. Više od tri četvrtine Jugoslovena živjelo je u selu, bilo je raštrkano po cijeloj zemlji. Prema tome, Titova strategijska orijentacija i njegovo čvrsto opredjeljenje, od samog početka, za opštenarodni rat ostvarivani su uspješno i u punoj mjeri. Kao što znamo, praksa je najmjerodavniji sudija, a ona je potvrdila ispravnost Titovog izbora i oblika rata i njegovog strategijskog težišta. »Mobilizacija seljačkih masa u oslobodilačkoj borbi nesumnjivo predstavlja najkrupniju političku pobjedu narodnooslobodilačkog pokreta. Pretežno učešće seljačkih masa u oslobodilačkoj borbi što je danas karakteristično za sve zemlje u Jugoslaviji, daje našem pokretu onu širinu i masovnu podršku bez kojih bi partizanski način ratovanja bio nemogućan i osuđen na propast«.⁹

Gradovi su, međutim, za jugoslovensku oslobodilačku oružanu silu, a to znači i za opštu strategijsku orijentaciju NOVJ, bili višestruko značajni. U njima se za sve vrijeme rata razvijala izuzetno živa političko-revolucionarna i vojna aktivnost, osobito diverzantska. Oni su prvih usta-

---

⁹ E. Kardelj, *Put nove Jugoslavije*, str. 30.

ničkih dana, a mnogi i kasnije, bili središta iz kojih su politička i vojna rukovodstva NOP-a, počev od Centralnog komiteta KPJ i Glavnog štaba NOPOJ do opštinskih i mjesnih partiskih i vojnih rukovodstava, rukovodila ustankom i usmjeravala ga. Od krupnog političkog i vojnog značaja bio je i izlazak dijela radništva, inteligencije, posebno članova SKJ i SKOJ-a iz gradova. Zatim, gradovi su bili značajna obavještajna čvorišta, iz njih se NOVJ snabdijevala sanitetskim i drugim materijalom, u njima je organizovano djelovanje NOP. Svi aktivisti i simpatizeri bili su potencijalni borci NOPOJ ili učesnici u oružanim akcijama izvođenim u gradovima.

U zavisnosti od razvijenosti oružanih snaga NOVJ i od njihovog naoružanja, težište dejstava se postepeno pomjerala prema gradovima, najprije k manjim, a potom ka srednjim i velikim.

Iz svega toga se vidi da se Tito nije odričao vojne aktivnosti u gradovima, ali je bio čvrsto uvjeren u to da gradovi, budući da su dobro branjeni, ne mogu biti mjesta za izvođenje težišnih vojnostrategijskih dejstava. Takva strategijska orientacija, koju je Tito izgradio još u dane kada se odlučivalo o ustanku i kada su partizanski odredi svojim prvim akcijama potvrdili njenu ispravnost, omogućila je jedinicama NOVJ da, borbom u širim vangradskim područjima i na međugradskim saobraćajnicama, za relativno kratko vrijeme postignu veoma krupne početne rezultate.¹⁰

Ispravnim izborom težišta strategijskih dejstava već na početku rata, dakle u vrijeme kada vojna organizacija ustanka nije dosezala dalje od taktičkih jedinica, Tito je uspio da s malobrojnom oružanom silom umanji neprij-

¹⁰ To što su samo u 1941. godini partizanski odredi i diverzantske i udarne grupe porušili 210 mostova i 118 kilometara puteva na 3000 mjesta, što su uništili 432 motorna vozila i 35 tenkova, što su uništili ili oštetili 83 željeznička mosta, tunela i podvožnjaka, digli u vazduh 39 kilometara željezničke pruge na 651 mjestu, što su uništili ili oštetili 1.176 željezničkih vagona i lokomotiva, svjedoči o tome kako se akcijama koje, pojedinačno uzete, ne izlaze iz okvira »sitne« taktike, usmjerenim na vitalne neprijateljeve objekte, ako se one vješto vode i uskladjuju, mogu postići rezultati kakvi se klasičnim dejstvima često ne mogu ostvariti ni u najkrupnijim operacijama.

teljevu manevarsku sposobnost i da najveći dio njegovih jedinica veže za željezničke magistrale i druge saobraćajnice, čije mu obezbjeđenje postaje prvorazredan zadatak. Isto tako, tim akcijama su nanošeni neprijatelju znatni gubici u živoj sili, a partizanski odredi su s minimalnim gubicima i malim utroškom municije pribavljali sebi veće količine oružja, municije i ratne opreme.

Uspješnim oružanim akcijama su ostvareni uslovi i za stvaranje slobodnih teritorija, koje su bile krupna tekočina ustanka. Uporedo sa izgrađivanjem vojne organizacije, čiju su osnovu činili partizanski odredi, na tim se teritorijama razvijao proces političkog organizovanja naroda. U oslobođenim selima i gradovima su obrazovani organi vlasti — narodnooslobodilački odbori i odbori Narodnooslobodilačkog fronta, kao i antifašističke organizacije žena i omladine. Zajedno s partizanskim odredima, te su organizacije činile moćan narodnooslobodilački pokret. Nova vlast i masovne društveno-političke organizacije, čiji su rad usmjeravala rukovodstva i organizacije KPJ i SKOJ-a, aktivirale su sve stanovništvo slobodnih teritorija i doprinijele su da se organizovano podmiruju osnovne potrebe oružanih snaga. Slobodne teritorije su ubrzo postale oslonac za dalje vođenje rata. Štaviše, postale su osnovni činilac i nastanka i opstanka krupnih partizanskih odreda obrazovanih na svim slobodnim teritorijama poslijе savjetovanja u Stolicama.

Poneseni uspjesima postignutim u prvim oružanim okršajima, ljudi iz oslobođenih sela i gradova, a pogotovu omladina, masovno su stupali u partizanske čete, tako da su bataljoni i odredi iz dana u dan rasli. Pobjede nad okupatorom i kvislinzima, atmosfera koja je iz toga proisticala, potpuno nov način življenja, koji se odlikovao bujanjem političkog, društvenog, privredno-ekonomskog i kulturno-zabavnog stvaralaštva — sve je to počelo najavljuvati budućnost kakvu je KPJ predviđala pozivajući narod na ustanak. Ka tim oazama, u kojima je stanovništvo imalo osjećaj da je u potpunoj sigurnosti od okupatorskog i kvislinškog terora uvjerivši se da se stvara bolje društvo, bili su uprli svoje poglede žitelji okupiranih gradova i sela izvan slobodnih teritorija.

Šta su za ustanak, pogotovo u njegovoj prvoj etapi, u kojoj je u oružanu borbu trebalo mobilisati što više radnih ljudi, značile slobodne teritorije, najbolje se vidjelo u jesen 1941, u vrijeme kada je Tito najneposrednije učestvovao u stvaranju, proširivanju i političkom i vojnom organizovanju slobodne teritorije u zapadnoj Srbiji, u kojoj je tada boravio. Spajanjem te teritorije sa oslobođenim teritorijama u Šumadiji i Pomoravlju nastalo je krupno Titovo djelo — Užička republika. Tito je namjeravao da njenim povezivanjem preko Sandžaka sa slobodnim teritorijama u Crnoj Gori, Hercegovini i istočnoj Bosni stvari osnovu koja će poslužiti za najneposrednije međusobno povezivanje partizanskih odreda iz svih tih ustaničkih žarišta i za poboljšavanje vojne organizacije ustanka. Sem toga, time je trebalo stvoriti operativno-strategijsku osnovicu s koje bi se udruženim ustaničkim snagama mogle izvoditi krupnije operacije u različitim pravcima.

Ali kad su na slobodnu Užičku republiku krenule njemačke divizije i kvislinzi iskrasao je, i to u najoštijem obliku, nov problem: kako i koliko uporno braniti slobodne teritorije s obzirom na njihov značaj. Tito nije ni pomisljao da je rješenje u frontalnoj upornoj odbrani niti u vraćanju gerili. Uostalom, svako od tih rješenja bilo bi oprečno njegovoj koncepciji o opštenarodnom ratu i o stvaranju oružane sile kadre da ostvari osnovne ratne ciljeve. Tito je i ovaj put pronašao odgovarajuće strategijsko rješenje, i to je druga osnovna novina u oblasti upotrebe snaga u opštenarodnom oslobođilačkom ratu koju je on unio u vojnu nauku.

Govoreći o rješenju tog problema mi u stvari ulazimo u drugu, ključnu etapu NOR-a, koja se odlikovala kombinovanjem oblika organizovanja oružanih snaga i oružane borbe. Ali prije nego što pristupimo raščlanjavanju tih novina, razmotrimo ukratko partizanski oblik oružane borbe, tj. partizansku taktiku, koja je bila bitno obilježje prve etape NOR-a.

Tito je od početka do kraja rata posvećivao izuzetnu pažnju taktici dejstva partizanskih jedinica. On je neprekidno usmjeravao, podsticao, objašnjavao, obrazlagao taktičke postupke koji odgovaraju partizanskom načinu

ratovanja. Kada je trebalo utemeljiti taktiku partizanskih jedinica, on je neumorno upućivao na način dejstva, na borbene postupke koje valja primjenjivati u različitim prilikama.

Dovoljno je zadržati pažnju na jednom dokumentu iz tog vremena da bi bila jasna osnova Titove zamisli o načinu dejstva u početnoj etapi rata. Tito je tu ideju ovako sažeо u pismu koje je uputio Operativnom štabu za Bosansku krajinu:

»Držite se partizanskog načina ratovanja, izbjegavajući krute frontove. Kvarenje komunikacija, uništavanje transporta, zasjede, iznenadni prepadi daju najviše uspjeha, a pri tome trpimo manje gubitaka. Mrtve blokade oko varoši nijesu pogodne. Oko tih varoši redovno borbe poprime karakter frontalni. Neprijatelju se ne dozvoljava da se udalji od varoši, pa se ne može dobiti nikakav plijen. Oko takvih varoši neprijatelj ima dobro uporište vatrom, pa nam nanosi i veće gubitke«.¹¹

Mada ta Titova misao dotiče nekoliko suštinskih obilježja jugoslovenske ratne vještine i nekih njenih bitnih načela iz tog razdoblja rata, treba najprije istaći šta je Titu dalo neposrednog povoda da to pismo napiše. Riječ je o njegovom stavu koji će postati osnovno načelo cjelokupne ratne vještine NOVJ, odnosno oružanih snaga SFRJ, a to je izbjegavanje krutih frontalnih borbi.

Ulaženje u neposredan sukob s jačom oružanom silom u odsutnim frontalnim bitkama ne bi bilo ništa drugo do ići u poraz. Drugim riječima, upuštati se u okršaje te vrste značilo je, po Titu, tek stvorenu i nedovoljno opremljenu oružanu silu staviti pod udar neprijateljeve ratne tehnike i već na početku borbi odreći se političko-revolucionarnih i vojnostrategijskih ratnih ciljeva.

Tito je svoj odlučan doktrinarni stav, koji je proizlazio iz uslova na jugoslovenskom ratištu, još preciznije izrazio, uz opširna uputstva o načinu dejstava, u pismu što je uputio Operativnom štabu NOP odreda za Hercegovinu maja 1942. godine. U njemu se sem ostalog kaže:

¹¹ Zbornik, tom II, knj. 3, dok. 105, str. 297—298.

»Brzi iznenadni udari, noćni napadi, neprijatelja opkoljavati i redovno ga napadati iz pozadine. Umješnost, kuraž i sposobnost starješina cijeniti po tome kako se neprijatelj napada: iz pozadine ili frontalno«.¹²

Osim tog osnovnog načela, Tito je u ratnu vještinu koja se tiče početne etape ratovanja unio i druga značajna strategijska načela kao što su: iznenađenje, ofanzivnost, izbjegavanje poraza, nastojanje da se pobijeđuje i, s tim u vezi, težnja ka postupnosti u izvođenju akcija (od sitnih ka krupnijim), itd.

Međutim, značaj tih načela, neće se, kako će se to kasnije vidjeti, iscrpsti u partizanskom obliku oružane borbe. Naprotiv, što ustank bude odmicao, što opštenski rat bude uzimao više maha, ta će strategijska načela dobijati veći značaj, postajaće opštevažeća za sva razdoblja NOR-a.

Iz mnoštva Titovih uputstava, direktiva, pisama, članaka, odluka i naređenja proizlazi jasna, dosljedna i cjelovita koncepcija taktike partizanskog oblika oružane borbe, koja je ponikla i razvila se na jugoslovenskom tlu, prilagođena uslovima u Jugoslaviji. Nadasve, ta je koncepcija nastala u spoju s ciljevima oslobođilačkog i revolucionarnog rata u Jugoslaviji. Zato to i jest taktika koju svaki borac i svaka jedinica, cijela oslobođilačka vojska i sav narod primaju kao jedino moguću, samu po sebi razumljivu, ona je jugoslovenskom borcu i logična i prirodna, ona je njegova, iako mu je, kao što se iz navedenih Titovih uputstava djelimično vidi, bilo potrebno mnogo truda da bi u nju sasvim pronikao i da bi ona postala njegova borbena praksa, njegovo ponašanje u borbi. Dakle, i taktička, isto kao i strategijska koncepcija oružane borbe koju je Tito stvorio proglašena je revolucionarnom sadržinom.

U razdoblju od početka ustanka do kraja 1941. u borbenoj su praksi potvrđena sva obilježja i načela ratne vještine koju je rukovodstvo NOP-a s Titom na čelu odredilo prije početka oružane borbe.

Već u početnom razdoblju ustanka partizanski odredi Jugoslavije su ozbiljno uzdrmali okupacijski sistem i

---

¹² Tito, *Vojna djela*, knj. I, str. 89.

sistem vladavine kvislinga, nanijevši osjetne gubitke okupatorskoj i kvislinškoj oružanoj sili i otevši od nje velike količine oružja i ratne opreme. Bile su prekinute ili ozbiljno ugrožene saobraćajne veze na okupiranoj teritoriji, osobito najznačajnije, poremećeni su PTT-saobraćaj i sistem komandovanja i rukovođenja, osvajaču je bila uskraćena mogućnost da se nesmetano koristi privrednim bogatstvom Jugoslavije, a posebno strategijskim sirovinama na koje je ratna privreda Trećeg Rajha toliko računala u ratu protiv SSSR-a. Najveći dio okupatorskih i kvislinških oružanih snaga bio je potisnut u gradove i uporišta duž saobraćajnica i oko važnih privrednih objekata. Italijani i Nijemci su bili primorani da oko tih objekata podižu utvrđenja, da ih opasuju bodljikavom žicom i minskim poljima, čime su prelazili na pozicionu odbranu. Suočivši se prvi put s takvim oblikom rata i načinom dejstva (partizanskim), njemačke jedinice su se ponašale potpuno suprotno načelima svoje zvanične, agresivno-ofanzivne ratne doktrine. Navikle da stalno napreduju i pripremljene za vođenje munjevitog rata, one su u Jugoslaviji bile naprosto prisiljene da prihvate strategijsku defanzivu sa svim obilježjima pozicione odbrane. Pri tome ni u svojim uporištima, osobito u većim gradovima, nisu mogle biti sigurne, jer je i tamo NOP bio veoma aktivan.

Okupatorima Jugoslavije i njihovim kvislinzima su, tako, već u vrijeme kada jugoslovenski prostor još nije u svemu imao obilježja ratišta, bili nametnuti oblici borbenih dejstava na kakve oni nisu bili navikli. Dovedeni u podređen položaj, sabijeni na relativno mali prostor, u gradove i utvrđenja, uz nemiravani i nesigurni i u njima, oni će biti prisiljeni da u Jugoslaviju dovlače nove trupe i da na ofanzivne akcije NOVJ odgovaraju protivudarima.

U tim protivudarima okupator će, osobito Nijemci, koji su činili glavnu silu u svim krupnjim pothvatima protiv NOPOJ, sebi postavljati veoma krupne zadatke i ciljeve. Svrha vojnostrategijske zamisli u svakom njihovom planu o protivudaru bila je preotimanje strategijske inicijative na cijelom jugoslovenskom prostoru i potpun poraz ustaničkih snaga. Za operacije su prikupljane jake snage, a upotrebljavane su na taj način što se nastojalo

da se prodorima oklopnih i mehanizovanih jedinica, uz avijacijsku podršku, ispresijeca i zauzme slobodna teritorija.

Upuštanje u frontalne borbe, makar bila posrijedi odbrana većih slobodnih teritorija, Tito nije smatrao cjeлишodnim rješenjem. Njegova odluka da se i te važne slobodne teritorije gipko brane, a to podrazumijeva izbjegavanje odsudnih bojeva i velikih gubitaka, najpotpunije izražava njegovu dosljednu antidogmatsku koncepciju u ratnoj vještini. Svaki put kad bi se postavilo pitanje odbaniti slobodnu teritoriju ili sačuvati ljudstvo, Tito je odbirao ovo drugo, jer je znao da će te iste jedinice stvoriti, na drugom prostoru, novu slobodnu teritoriju.

U stvaranju slobodne teritorije u Srbiji i kasnije, u njenoj odbrani, stečena su nova iskustva u primjeni strategije opštenarodnog rata. Tu se vidjelo kako je Tito uspio da i početnom vojnem organizacijom ustanka, organizacijom klasične partizanske vojske i isključivo partizanskim oblikom oružane borbe, nametne neprijatelju svoja strategijska rješenja u krajnje složenoj situaciji i, drugo, tu se pokazalo kako je već u toj etapi rata Tito planski stvarao uslove za prelazak na viši stepen vojnog organizovanja i na složenije oblike oružane borbe.

Samo po sebi se postavlja pitanje: kako se mogu sačuvati oružane snage a da se ne ugroze političko-strategijski ciljevi rata i njegova koncepcija. Upuštanje u odlučujuće frontalne borbe nije dolazilo u obzir, jer bi to, kako smo utvrdili, prouzrokovalo teške gubitke u oružanoj sili i donijelo bi razaranja i stradanje naroda na slobodnoj teritoriji. Prema tome, to je odmah moralo biti odbačeno.

Prestanak postojanja partizanskih odreda zato što je neprijatelj nadmoćniji, ili pak njihovo rasparčavanje ili privremeno raspuštanje da bi potom njihovi pripadnici iz svojih skrovitih baza izvodili akcije, nije bilo ni nemogućno ni nelogično rješenje. Ali takva orijentacija, prije ili kasnije, odvela bi ih praktično u gerilu, što bi bilo suprotno Titovoj strategijskoj koncepciji da se planski i postepeno ide od nižih ka višim oblicima vojne organizacije i od partizanskih ka složenijim oblicima oružane borbe.

Ocijenivši odnos snaga i sagledavši u potpunosti opšte i posebne ratne uslove, Tito je približno tačno predvidio razvoj i kraj drugog svjetskog rata. To mu je omogućilo da se na odgovarajući način odnosi prema vremenu kao strategijskom činiocu, a taj odnos je morao biti u skladu s ratnim ciljevima koje je trebalo ostvariti u predviđenom vremenskom razdoblju. Tito je baš tada, u tim teškim okolnostima, donio sudbonosnu odluku o formiranju Prve proleterske brigade, čime je počela druga, kvantitetom i kvalitetom viša etapa NOR-a.

Tito je uspio, osobito poslije savjetovanja u Stolicama, da učvrsti organizaciju i međusobnu povezanost partizanskih odreda, tako da je vojna organizacija dobila mnoga obilježja jedinstvene i organizovane vojne sile. Pa ipak, on se u jesen 1941. sučelio sa složenim strategijskim problemima koji se nisu mogli rješavati vojnom organizacijom u čijoj su osnovi bili partizanski odredi.

Pošto su Nijemci izveli 1941. godine snažan protivudar u Srbiji, Tito će, poučen iskustvom, potražiti, i pronaći, novo svoje sopstveno strategijsko rješenje. Riječ je o primjeni novog oblika borbenih dejstava.

Titova odluka da se partizanski odredi Srbije povuku u Sandžak bila je u tom pogledu od presudnog strategijskog značaja. Vrijeme poslije odstupanja iz Srbije Tito će iskoristiti za ostvarivanje mnogih svojih zamisli nastalih još u Užicu.

Prva ideja koju je Vrhovni komandant NOVJ želio da ostvari, jer su od njenog oživotvorenja zavisili i dalji razvoj oružane borbe i postizanje političko-revolucionarnih i vojnostrategijskih ciljeva u ratu, bila je prevođenje vojne organizacije na viši stupanj. O tome je Tito pisao:

»Iskustvo borbe u Srbiji pokazalo je da oružani ustank treba razvijati ne samo u širinu, u masovnost, to jest kvantitativno, već i kvalitativno. Pokazalo se da se mora preći na stvaranje pravih vojnih jedinica, sposobnih da napuste svoju teritoriju i da ratuju gdje god je potrebno i gdje god im se naredi. Iako su partizanski odredi još od samog početka stvarani kao vojne formacije: bataljoni, čete, vodovi i desetine, iako je u njima bila jaka vojna disciplina, itd., ipak su to bile više teritorijalne jedi-

nice koje su, uglavnom, branile svoj kraj, svoja sela i svoje kuće, dakle — imale su lokalni karakter i nisu bile sposobne kao takve za pokretni rat, da odu sa svoje teritorije i da ratuju u drugim predjelima naše zemlje. S druge strane, mi smo razvijali i stvarali dalje, gdje god je to bilo moguće, teritorijalne partizanske odrede. Iz takvih su se odreda kasnije stalno slivali u redovne jedinice sve novi i novi borci, koji su obično već bili prošli borbeno krštenje». ¹³

Krupni okupatorovi protivudari, četnička izdaja u Srbiji, koja se poput zaraze širila na druge krajeve zemlje, i aktiviranje drugih kvislinga, nametali su potrebu da se ustank razvija u širinu i da se u isto vrijeme stvaraju oružane snage velike manevarske sposobnosti i udarne moći, a to znači jedinice koje će biti sposobne da rat vode ondje gdje to bude potrebno i gdje se naredi. Time će se rukovodstvu NOP-a omogućiti da proširuje pokret i oružanu borbu na sve krajeve zemlje, jer će te jedinice zahvaljujući njihovoj visokoj manevarskoj sposobnosti, biti u stanju da izbjegavaju neposredne frontalne sudare s nadmoćnjim neprijateljem i da uspešno izvode napade na neprijateljeve najveće saobraćajnice i druge značajne objekte. Te oružane snage trebalo je da omoguće Vrhovnom štabu da pojača strategijsku ofanzivnost i da primjenjuje sve druge postupke i nameće rješenja koja će mu osigurati stalnu strategijsku inicijativu, stalno jačanje oružanih snaga i pokreta u cijelini.

Put kojim je Tito pošao u ostvarivanju svojih strategijskih zamisli nije bio prosta zamjena jednog organizacionog oblika drugim. Bilo je očevidno da se partizanskim odredima, ako bi oni i dalje bili osnova vojne organizacije, ne bi mogli postići dalekosežni ratni ciljevi. S druge strane je bilo jasno i to da odrede, kao mobilizatore naroda i zaštitnike slobodnih teritorija neće moći da zamijene operativne jedinice. Prema tome, da bi ustank u vojničkom smislu prerastao u opštenarodni morala se je stvoriti oružana sila koja će se sastojati i iz operativnog i iz teritorijalnog dijela. Zbog toga će Tito već od prve etape

¹³ Tito, Isto, knj. II, str. 101—102.

ustanka i dalje do kraja NOR-a usmjeriti, shodno potrebama vođenja rata, svoju vojnu djelatnost na stvaranje i stalno dograđivanje oružane sile Jugoslavije, kako bi ona svojom strukturom omogućavala prevladavanje svih strategijskih problema, i na davanje ratu svih obilježja opštenarodnog rata. Sem toga, valjalo je uvijek imati strategijsku inicijativu. Takva oružana sila će se sastojati od operativnih jedinica (brigada, divizija, korpusa, itd.) sposobnih da izvode borbena dejstva na svakom dijelu jugoslovenskog ratišta i iz partizanskih odreda, koji će zadržati svoju raniju funkciju i sačinjavaće drugu — teritorijalnu komponentu oružanih snaga.

Donoseći odluku o obrazovanju Prve proleterske brigade Tito je pošao prije svega od vojno-političke situacije u zemlji i od izgleda u pogledu razvoja oslobodilačkog rata i revolucije. Tražeći organizacione oblike oružanih snaga koji će najviše odgovarati potrebama oslobodilačke borbe i revolucije u svim krajevima Jugoslavije, već u avgustu 1941. godine Tito piše da će se »pri izvođenju krupnih operacija stvarati, prema potrebi, iz više partizanskih odreda krupne vojne jedinice«.¹⁴

Zamisao o obrazovanju Prve proleterske nije, dakle, bila samo rezultat procjene odnosa snaga na tlu Jugoslavije u određenom trenutku, već je nastala u svjetlosti procjene tog odnosa snaga i razvoja oslobodilačke borbe i revolucije u cjelini.

Prva proleterska je bila vojna jedinica, ali njeni zadaci nisu bili samo vojni: ona je, kao i sve jugoslovenske brigade što su obrazovane poslije nje i kao i sva Narodnooslobodilačka vojska, bila tumač i pobornik ideje bratstva i jedinstva, protagonist širenja oslobodilačke borbe, borbeni odred revolucije. Kao i cijela Jugoslovenska armija, ona nije bila samo vojna, operativna formacija već i politička snaga revolucije, oružani oslonac radničke klase i naroda u borbi za ostvarenje njihovih revolucionarnih ciljeva. U tome je Titova konцепција o društvenoj funkciji armije, koja živi i razvija se i danas, u miru.

¹⁴ Tito, *Zadatak narodnooslobodilačkih partizanskih odreda*, Zbornik, tom II, knj. 1, str. 13.

KOMBINOVANI OBLIK ORUŽANE BORBE

Ulogu svake komponente, svakog dijela oružanih snaga, njihove strategijske zadatke i način upotrebe u ostvarivanju globalnih ratnih ciljeva, najsažetije i najljepše je odredio Tito u vrijeme kada je tek počinjao da funkcioniše takav model vojnog organizovanja NOP-a. U »Biltenu« Vrhovnog štaba NOV i POJ za septembar—novembar 1942. godine Tito je pisao:

»Stvaranjem narodne vojske stvoreni su preduslovi za operacije većeg stila, za još snažnije udarce protiv okupatora i njegovih ustaških i četničkih slugu. Ali, u isto vrijeme, rukovođenje postaje sve složenije i zahtijeva mnogo više spremnosti i ratne vještine komandanata, koji su izrasli u procesu dosadašnje borbe, kada se primjenjivala skoro isključivo partizanska taktika ratovanja. Taktika ratovanja naše narodne vojske apsolutno mora biti kombinirana sa našom dosadašnjom partizanskom taktikom. To znači da se moramo čuvati krutih frontova, i izbjegavati ih, da moramo izbjegavati da nam neprijatelj, svojom taktikom, nametne odbranu pomoću dugačkih i rasplinutih frontova, začepljavanje rupa itd. Naprotiv, u našoj narodnoj vojsci mora vladati isključivo ofanzivni duh, ne samo kad smo u ofanzivi već i defanzivi.

Ofanzivni duh za vrijeme neprijateljske ofanzive ispoljava se u snažnoj, smjeloj partizanskoj taktici, taktici prodora u neprijateljsku pozadinu, u uništavanju ne samo komunikacija nego i neprijateljskih centara snabdijevanja, njegovih baza, koje su za vrijeme neprijateljske ofanzive vojnički oslabljene ili potpuno ispražnjene. Ne treba da se bojimo opkoljavanja, kao što se nismo bojali ni onda kad smo imali manje jedinice. Svaki naš gubitak neke teritorije mora u isto vrijeme značiti dobitak nove, još veće i važnije teritorije.

Stvarajući narodnu vojsku, mi žadržavamo naše mnogobrojne teritorijalne partizanske odrede. Staviše, mi moramo stvarati sve novije i novije partizanske odrede na neoslobodenoj teritoriji, u svim oblastima zemlje. Ti odredi

imaju ogromne i časne zadatke kao što su ih imali i odredi koji su se pretvorili u današnju narodnu vojsku«.¹⁵

Te značajne Titove misli, u kojima su kratko i jasno izloženi osnovni doktrinarni stavovi o cijeloj jednoj etapi rata, sadrže i osnove svih disciplina ratne vještine Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. Već na prvi pogled se zapažaju suštinska svojstva nove, Titove ratne vještine: kombinovanje frontalnog i partizanskog oblika oružane borbe i maksimalna ofanzivnost i inicijativa na svim područjima ratne vještine, ili, kako Tito kaže, »taktika ratovanja naše narodne vojske mora biti kombinovana s našom dosadašnjom partizanskom taktilkom... To je ono suštinski novo što je Tito otkrio i primijenio u ratnoj veštini već krajem 1942. godine. Riječ je o novom načinu upotrebe snaga, koji se ogleda u kombinovanom obliku oružane borbe. Pri tome je ofazivnost vodeće načelo i strategije, i operativke, i taktike.

Ofanzivnost je bila svojstvo ratne vještine koju je Tito proklamovao već početkom rata i koje se je potvrdilo kao duboko opravdano već u prvom razdoblju rata, ali je bilo na teškom ispit u vrijeme prvih protivudara okupatora i kvislinga. Taj ispit su veoma uspješno položile one jedinice koje su, predvođene Vrhovnim štabom i Vrhovnim komandantom lično, napustivši teritoriju Srbije odmah u Sandžaku prešle u protivofanzivu. Ofanzivnost će u toku rata postati osnovno načelo taktičkih i operativnih dejstava svih jedinica Narodnooslobodilačke vojske. Ono će se prenositi s jedne jedinice na drugu i s jedne teritorije na drugu.

Njegujući ofazivnost kao najbitnije svojstvo svoje ratne vještine, jedinice NOV i POJ su uspjеле da održe strategijsku inicijativu za sve vrijeme rata. One su vješto izbjegavale sudare sa znatno nadmoćnjim protivnikom, i, s druge strane, stalno su bile u prilici da same biraju objekte napada, vrijeme i oblike manevra i da pogodnim grupisanjem i iznenadnim dejstvima ostvaruju taktičku, a kasnije i operativnu premoć nad neprijateljem. Gledajući sa strategijskog stanovišta i mjereći samo brojčanim odnosom snaga i njihovog naoružanja, jedinice NOVJ ne bi

---

¹⁵ Tito, *Vojna djela*, knj. I, str. 129.

mogle ostvariti tu premoć skoro ni u jednom trenutku druge etapе NOR-a, jer su u ratu, pa i u samoj njegovoј središnjici, stalno bile malobrojnije od okupatorsko-kvislinških jedinica, ali zato što su uspjele da nametnu svoj oblik rata i svoj način dejstva i što su se na najbolji moguć način koristile postojećim uslovima, a sve im je to omogućavalo da budu stalno u ofanzivi, bile su nadmoćnije ondje i onda gdje i kada su to one htjele.

Takva nadmoć se ne može ni zamisliti bez ofanzivnosti kao vodećeg doktrinarnog stava i bez ofanzivnog duha i stalne inicijative, a njih su kao bitne ratničke vrline posjedovali borci i rukovodioci NOV i POJ. To je omogućilo Vrhovnom štabu i Vrhovnom komandantu oslobođilačke vojske Jugoslavije da od početka do kraja rata u svakom trenutku primjenjuju najcjelishodnije oblike oružane borbe. Ofanzivnim akcijama partizanskih odreda Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i drugih, počinje serija strategijskih operacija, čiji je najznačajniji rezultat stvaranje slobodne teritorije u zapadnoj Srbiji i u drugim dijelovima zemlje. A već u proljeće 1942. izvodi se nova ofanzivna operacija strategijskog značaja, u kojoj učestvuju i tek stvorene proleterske brigade. Kasnije, a pogotovu poslije formiranja divizija i korpusa, ofanzivne operacije krupnih sastava, kombinovane s dejstvima partizanskih odreda, postale su najznačajniji oblik borbenih dejstava.

Kombinovani oblik oružane borbe, uz stalno držanje potpune inicijative, omogućavao je jedinicama NOVJ da ostvaruju duboke operativno-strategijske prodore, da izvode ofanzivna dejstva na pravcima na kojima to neprijatelj nije očekivao, da zadaju krupne udare neprijatelju na saobraćajnicama i u uporištima, da napadaju na bokove i pozadinu njegovih razvijenih operativnih poređaka, da odsijecaju, okružuju, a potom, silovitim udarima, i uništavaju čitave neprijateljeve grupacije. I kad bi dopale okruženja, kada bi odbrana morala biti prevashodan oblik borbenih dejstava, jedinice NOVJ su brzim, iznenadnim i silovitim udarima na jednu ili više najsjetljivijih tačaka u neprijateljevom obruču, dakle opet ofanzivnošću, nametale svoja rješenja.

Taktičke jedinice NOVJ su svoja dejstva izvodile najčešće noću i pri nepovoljnim vremenskim i zemljишnim uslovima. To im je donosilo znatnu prednost. One su, između ostalog, skoro uvijek uspjevale da iznenade neprijatelja i da tako anuliraju njegovu tehničku nadmoć.

Primjenom ofanzivnih dejstava kao vodećeg strategijskog načela, ne dovodeći ga ni u jednom trenutku u protivrječnost sa ostalim principima revolucionarne vojne strategije, rukovodstvo NOP-a s Titom na čelu je u razdoblju od pozne jeseni 1941. do sredine 1944. godine uspjelo da ostvari dva krupna strategijska cilja: da osigura stalno povećavanje kvaliteta i brojčani razvoj oružanih snaga i da oružanu borbu rasplamsa u svim krajevima Jugoslavije.

Strategijskom koncepcijom koja je obuhvatala stvaranje vojne organizacije sposobne da vodi sadržinom oslobođilački i revolucionarni, a oblikom opštenarodni rat, kao i izborom i kombinovanjem oblika oružane borbe koji su Narodnooslobodilačkoj vojsci osiguravali stalnu strategijsku inicijativu i nadmoć na svim područjima ratne vještine, Tito je od kraja 1941. do ljeta 1944. uspio da stvori polumilionsku armiju i originalnu ratnu vještinu. Ta je vojska, zahvaljujući svojoj organizovanosti, moralno-političkom jedinstvu, svestranosti svog organizovanja i komandovanja, ratnom iskustvu i svom strategijskom rasporedu, bila sposobna da u završnim operacijama za oslobođenje zemlje pređe na način ratovanja u kojem preovlađuje frontalni oblik oružane borbe. Time su bili stvoreni uslovi za preduzimanje operacija od strategijskog značaja čiji se cilj podudarao s političko-revolucionarnim i vojnostrategijskim ratnim ciljem — da se okupator protjera iz zemlje ili da se uništi i da se vojnički potpuno poraze kvislinzi i kontrarevolucionarne snage.

Narodnooslobodilački rat se ispoljio u potpunosti kao opštenarodni rat i u svojoj trećoj, završnoj etapi. Glavne oslobođilačke snage, objedinjene u krupne operativno-strategijske grupacije, počele su primjenjivati strategiju odlučnih sudara, ali se to činilo na onom mjestu, u ono vrijeme i na onaj način koji su njima najviše odgovarali.

Krilne armije Jugoslovenske armije preduzele su krupne operacije radi strategijskog okruženja i uništenja jake neprijateljeve grupacije koja se zatekla u zemlji u završnoj etapi rata, uz istovremeno rasijecanje i uništavanje neprijateljevog fronta.

Ali, bez obzira na to što je u toj etapi NOVJ, odnosno Jugoslovenska armija, bila snažna i relativno dobro naoružana, završne operacije se nisu odlikovale klasičnim frontalnim dejstvima, već je to bila svojevrsna kombinacija frontalnih dejstava i dejstava u neprijateljevoj pozadini. Od 44 jugoslovenske divizije, koliko ih je učestvovalo u završnim operacijama za oslobođenje zemlje, 16 je dejstvovalo u neprijateljevoj pozadini, ne računajući tu široku mrežu partizanskih odreda i manjih teritorijalnih jedinica korpusnih vojnih oblasti. Zbog toga je neprijatelj morao odvajati veoma krupne snage i upućivati ih protiv oslobođilačkih snaga u svojoj pozadini da bi odolio njihovim dejstvima. U stvari, bio je priuđen da za obezbjeđenje najznačajnijih objekata i saobraćajnica u sopstvenoj pozadini odvoji čak više jedinica nego što je imao na frontu. U odbrani širokog fronta od Dunava do Jadranskog mora učestvovala je 21 neprijateljska divizija, a u dejstvima u pozadini čak 23.

Upravo blagodareći veoma uspješnim dejstvima tih snaga NOVJ u neprijateljevim odbrambenim zonama na gotovo svim važnijim pravcima i saobraćajnicama, neprijatelju je bio gotovo osujećen manevar i bilo mu je onemogućeno pregrupisavanje snaga s jednog taktičko-operativnog pravca na drugi. Na primjer, 7. SS divizija, koja je sa Illove poslata u pomoć 97. njemačkom korpusu opkoljenom kod Ilirske Bistrice, zahvaljujući upravo dejstvu oslobođilačkih snaga u neprijateljevoj pozadini i pritisku Druge armije pravcem Karlovac—Zagreb, nikad nije stigla na svoje odredište, a opkoljeni korpus je, kao što se zna, morao da kapitulira. Prema tome, ni u završnoj etapi NOR-a nije bilo fronta u klasičnom smislu te riječi, kao neprekidne linije koja razdvaja zaraćene strane. Mnoge krupne jedinice NOVJ, odnosno JA (divizije, korpsi), otvarale su svoje posebne frontove u samom neprijateljevom odbrambenom tkivu i razarale su ga

iznutra. I to je dakako nov kvalitet u ratnoj vještini, a posebno u frontalnom obliku oružane borbe.

Ako želimo da u najkraćim crtama prikažemo bitna obilježja vojne strategije, odnosno strategije oružane borbe, koju je Tito stvorio u NOR-u, možemo najprije zaključiti da se ona razvijala u tri etape. Početna nosi obilježje partizanske vojne organizacije i partizanskog oblika oružane borbe na čitavoj teritoriji, a cilj joj je preotimanje strategijske inicijative. Druga se odlikuje kombinovanim oblikom vojne organizacije (operativna, teritorijalna i vojnopožadinska komponenta) i kombinovanjem oružane borbe, oblikom ratovanja u kojem se na poseben način prožimaju frontalna i partizanska dejstva *približno istih razmjera* i jednakog značaja, čime je zadržana strategijska inicijativa. U trećoj etapi se mijenja odnos snaga u korist oslobođilačke vojske Jugoslavije. Vojna strategija NOR-a se razvija i prelazi u strategiju uništavanja, što podrazumijeva prihvatanje i nametanje odlučujućih sudara.

U svakoj od tih etapa su se skladno i jednovremeno razvijali i organizacija oružanih snaga i način njihove upotrebe kao dvije međusobno povezane i uslovljene funkcije opštenarodnog rata, čija je društveno-politička i vojna sadržina i suština ostala nepromijenjena za sve vrijeme rata. Upravo to čini Titovo vojno djelo originalnim i autentičnim, a Titov doprinos marksističkoj teoriji o ratu i o ratnoj vještini uopšte značajnim, izuzetnim. Otuda su iskustva iz NOR-a i danas, a biće i ubuduće izvorište konceptije opštenarodne odbrane Jugoslavije.

Primjena koncepcije o naoružanom narodu u oslobođilačkom ratu jugoslovenskih naroda i narodnosti ne bi bila moguća bez masovnog učešća naroda u ratu, bez stvarne vodeće uloge radničke klase u njemu, bez stvaralaštva naroda i radničke klase, bez njihovog revolucionarnog entuzijazma i preduzimljivosti u organizovanju za borbu protiv neprijatelja. Već iz toga se vidi da se u narodno-oslobodilačkom ratu začela klica sadašnjeg, samoupravnog socijalističkog razvijeta jugoslovenskog društva, da je posi-

jano sjeme njegove nove spoljnopolitičke orijentacije, a to je borba za mir, nezavisnost i ravnopravne odnose sa svim zemljama.

Narodi i narodnosti Jugoslavije su pod rukovodstvom Tita i KPJ u svom narodnooslobodilačkom ratu ostvarili ono što je mnogima u svijetu izgledalo nemoguće: uspostavili su novu, revolucionarnu vlast, stvorili sopstvene oružane snage i izvojevali pobjedu nad bolje opremljenim i u ljudstvu mnogo nadmoćnjim neprijateljem. Tito je nadahnuo narod i usmjerio njegovu energiju i inicijativu, pretvorio ih je u materijalnu silu koju ništa nije moglo pobijediti, bolje rečeno, koja je morala pobijediti.

Tito je tvorac koncepcije oslobodilačkog rata i revolucionarne borbe u Jugoslaviji, rata naroda i radničke klase za nacionalno i socijalno oslobođenje. Primjenjujući u tadašnjim jugoslovenskim prilikama Marksuvu, Engelsovu i Lenjinovu misao o naoružanom narodu, Tito je realno i do kraja procijenio odnos snaga u Jugoslaviji i u svijetu, težnje svijeta i zbivanja u njemu i na toj osnovi je odredio zadatke Partije u organizovanju i vođenju rata protiv okupatora i kontrarevolucije u Jugoslaviji. On je došao do zaključka da se u ratu može pobijediti jedino ako u njemu učestvuju radnička klasa i sav narod, ako rat postane njihova sopstvena stvar, put i sredstvo za ostvarenje njihovih najviših interesa. Tu je činjenicu Tito duboko spoznao i u nju je strasno vjerovao. On je to svoje saznanje i uvjerenje krajem druge ratne godine izrazio ovim riječima: »Mi smo u ovoj borbi stekli uvjerenje da samo narod sam, svojim vlastitim rukama može da uništi onu tiraniju koja je do sada ugnjetavala naše narode...«¹⁶

Prema tome, strategijska orijentacija KPJ u ustanku i daljem toku rata bila je — ujedinjavanje naroda i pridobijanje narodnih masa da shvate i prihvate ciljeve ustanka, da oni postanu njihova svojina.

Tita nije zbumila vojna snaga neprijatelja na jugoslovenskom ratištu, već je smjelo poveo Partiju u oslobođilački rat usmjerivši je da organizuje narod i radničku

¹⁶ Tito, *Govor povodom predaje zastave Drugoj proleterskoj brigadi 17. oktobra 1942, Zbornik, tom II, knj. 6, str. 237.*

klasu za borbu. Titu — revolucionaru je bilo potpuno jasno da ishod rata u Jugoslaviji ne zavisi od odnosa vojnih snaga u jednom trenutku već od toga da li ciljevi rata odgovaraju interesima naroda. A ako se oni podudare, a to znači ako ratni cilj postane sila koja pokreće radničku klasu, radne ljudе, narode i narodnosti, pobjeda u ratu, bez obzira na teškoće, ne može doći u pitanje.

Drugim riječima, s obzirom na to da su radne mase naroda i narodnosti Jugoslavije do tada bile izrabljivane i obespravlјivane, za njih je revolucionarni i oslobodilački rat bio onaj rat koji im je osiguravao nepostojanje mogućnosti povratka na staro. Na osnovi toga Tito je odredio socijalnu suštinu oslobodilačkog rata. Nju čine: nova, revolucionarna vlast, socijalistička izgradnja, nacionalna ravнопravnost i jedinstvo naroda i narodnosti Jugoslavije, nezavisnost zemlje i njena samostalnost u međunarodnoj zajednici. U mjeri u kojoj su ti ciljevi postajali ciljevi radnih ljudi i naroda — oslobodilačka borba u Jugoslaviji se širila, ojačavala i razuđivala, a u skladu s tim su se i vojne mogućnosti revolucije povećavale i pokret je bivao sve veća i sve organizovanija i savremenija snaga. Iz primjera oslobodilačkog rata u Jugoslaviji vidi se da je vojni činilac sastavni dio društvenog, revolucionarnog, političkog sadržaja, iako sam po sebi povratno na njega djeluje.

Za Tita je taj činilac sav narod, a ne samo oružane snage; ove su samo naoružani dio naroda. Prema tome, u Titovoј teoriji i praksi vojnu silu ne čine samo oružane snage, već cijelokupno društvo sa svim svojim ljudskim i materijalnim mogućnostima. Vojna sila se, dakle, izjednačuje sa cijelokupnom društvenom moći. U tome se i sastoji Titovo revolucionarno otkriće u vojnoj nauci. *Tito je otkrio nove materijalne snage odbrane. Drugo nje-govo veliko otkriće je nov način angažovanja tih snaga.*

Titov način angažovanja oružanih snaga i naroda u odbrambenom ratu odlikuje se veoma složenim kombinovanjem organizovanja snaga i sredstava i metoda vođenja borbe u svim oblastima društvene djelatnosti, pri čemu oružanoj borbi pripada najznačajnije, odlučujuće mjesto. Okvir u kojem se te kombinacije skladno i uspješno ostva-

ruju — u najširim razmjerama i u svim vidovima ratne vještine — jeste opštenarodni rat, koji je, istorijski uzevši, nov oblik rata. U njemu se oružana borba, kombinovana s drugim, neoružanim vidovima otpora, ne ispoljava kao u klasičnoj ratnoj vještini u dva međusobno različita vida borbenih dejstava, već svaki oblik neizbjježno dobija dvo-polno — odbrambeno-napadačko značenje, pri čemu je ofanzivno izraženo do te mjere da cijelokupnim dejstvima daje obilježe najizrazitije ofanzivnosti. Drugo bitno obilježe oružane borbe u opštenarodnom ratu je kombinovani oblik oružane borbe.

Budući da je oblik rata oblik vojnog organizovanja i način strategijske upotrebe snaga radi najbržeg i najuspješnijeg postizanja ratnog cilja, partizanski oblik oružane borbe, ni u njegovom klasičnom vidu, ni iz vremena dok je trajalo prvo razdoblje narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji, nije mogao ostati najvažniji u čitavom ratu. Jer da se ostalo na njemu u Jugoslaviji se naprsto ne bi mogao do kraja ostvariti proklamovani cilj rata. Pokret bi, istina, bio nadmoćniji u sferi taktike, ali bi se krajnji cilj — potpuno nacionalno oslobođenje zemlje i socijalni preobražaj društva — mogao ostvariti tek kada se stvore potrebne oružane snage i kada se bude raspolagalo vojnom silom nadmoćnjom od neprijateljeve. Drugim riječima, za završni čin narodnooslobodilačkog rata bila je neophodna i operativna armija kadra da, zajedno s partizanskim snagama, opštom strategijskom ofanzivom porazi okupatore i kontrarevoluciju.

I to je nov kvalitet u oblasti oružane borbe, koji ratnu vještinsku opštenarodne odbrane čini osobenom i autentičnom. To je drugo epohalno Titovo otkriće u vojnoj nauci. Sagledavajući rat kao društvenu pojavu i njegovu vojnu, strategijsku, operativnu i taktičku stranu na najširoj društvenoj osnovi, Tito je predviđao događaje i uticao na njih stvaranjem objektivnih uslova za njihovo oživotvorenje.

U istom smislu Tito je razradio i strategiju borbe za očuvanje nezavisnosti i samostalnosti Jugoslavije od onih koji na nju nasrću na različite načine, pa i primjenom sile.

Ličnost Tita kao vojskovode, stratega oslobodilačkog rata i tvorca koncepcije opštenarodne odbrane Jugoslavije moguće je u cijelosti sagledati samo u svjetlosti njegovog revolucionarnog pregalaštva u borbi za mir u svijetu i za uspostavljanje odnosa u međunarodnoj zajednici koji će biti oslobođeni politike sile, porobljavanja, agresivnog nasrtanja na male i srednje nezavisne zemlje i svih oblika potčinjavanja drugih.

Tito je bio vojskovođa narodnooslobodilačkog rata, a danas je vrhovni komandant oružanih snaga nezavisne, samoupravno-socijalističke i nesvrstane zemlje, i baš zato je on, po logici revolucionarnih zakonitosti, odlučan borac protiv rata kao načina rješavanja međunarodnih problema. On je vojskovođa po revolucionarnom pozivu i po tom istom pozivu on je neimar mira, graditelj mostova priateljstva i razumijevanja naroda Jugoslavije s drugim narodima, jedan od najistaknutijih tvoraca politike nesvrstanosti.

U Titovoj strategiji borbe za mir među ravnopravnim narodima, za mir koji svakoj zemlji osigurava pravo na slobodu i nezavisnost — opštenarodna odbrana je jedna od najvažnijih poluga. To je stoga što izražava riješenost radnih ljudi, naroda i narodnosti Jugoslavije da brane svoje revolucionarne tekovine, da odvrate moguće agresore. Zato je jačanje odbrane SFRJ, kojoj Tito poklanja posebnu pažnju i u koju je uložio velik dio svoje revolucionarne energije, ujedno način učvršćivanja bezbjednosti zemlje i doprinošenja jačanju mira u svijetu.

U svojoj strategiji opštenarodne odbrane Tito računa prevashodno na snage kojima Jugoslavija raspolaže. Ta strategija, razumije se, podrazumijeva i pomoć — materijalnu, moralnu, političku — svakoj zemlji koja se bori za svoju slobodu. Međutim, iskustvo i iz drugog svjetskog rata i današnje uči da je ta pomoć uvijek, i po obimu i po brzini kojom se pruža, u srazmjeri sa odlučnošću naroda da brani sopstvenu slobodu i nezavisnost. Bez te odlučnosti takva pomoć je krajnje neizvjesna. Uostalom, svjedoci smo činjenice da se takozvana vojna savezništva mogu preko noći raspasti i da zemlje koje samo na njima grade odbranu svoje nezavisnosti mogu

zapasti u krajnje opasne okolnosti i rizikovati da nezavisnost olako izgube. Stvarna i pouzdana savezništva počinjavaju na sopstvenoj snazi i na politici široke, aktivne, ravnopravne međunarodne saradnje i solidarnosti sa svima koji se bore za slobodu i društveni progres.

Oslanjanje na sopstvene mogućnosti je i izraz povjerenja u sopstvenu odbranu, u spremnost radnih ljudi zemlje da brane ono što su stekli. To je sastavni i nerazdvojan dio nastojanja da se nacionalna nezavisnost zaštititi po svaku cijenu. To je, razumljivo, u temelju koncepcije opštenarodne odbrane inspirisane Titovim djelom.

(Iz knjige Opštenarodna odbrana
— strategija mira)

YU ISSN 0042 — 8426

B R O J 3
GODINA XXIX

MAJ—JUNI
IZLAZI DVOMESEČNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

IZDAJE VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

NAŠA
SNAGA
JE U
LJUDIMA
TITOVOG
KOVA

Nikola LJUBIČIĆ

Godinama svijet potresaju razni neriješeni problemi i složene protivrječnosti. Osvajački apetiti i težnje za prisvajanjem tudihi teritorija, ekonomski eksploraciji i pokušaji podjarmljivanja drugih naroda — i dalje su prisutna pojava u međunarodnim odnosima.

Mnogobrojni neriješeni problemi u svijetu i složene međudržavne i ideološke suprotnosti utiču na to da se vojnoj sili i moći oružja pridaje velik značaj u ostvarivanju političkih ciljeva. Otuda je vojni činilac sve aktivniji u ostvarivanju političke strategije. Istovremeno s razvojem vojnog činioca i s njegovim stalnim jačanjem utiče se na politiku, zbog čega se vojna i politička strategija prepliću i jedna s drugom stapanju. Pučevi, pritisci, lokalni ratovi, zastrašivanja, razni oblici psihološkog rata su samo posljedice takve osvajačke politike koja jedino u snazi oružja vidi i traži mogućnost za rješavanje svojih ciljeva.

Jačanje vojnog činioca se vidi i po tome što se razvitku oružanih snaga poklanja sve više pažnje. One se opremanju modernom borbenom tehnikom i veoma razvijenim borbenim sistemima i razornim i ubitačnim naoružanjem. Proizvode se ogromne količine novih oružja, municije, eksploziva i savršenijih tehničkih i drugih borbenih sredstava, kojima se povećava tačnost u pograđanju, ostvaruje brže kretanje i dr. Gotovo cito svijet, a pogotovo velike zemlje, obuzeti su trkom u naoružanju i pitanjem ko će proizvesti više sredstava i ko će prije stvoriti novo oružje koje suprotna strana još nema. Tako se već godinama vodi trka u kojoj se ne vidi pobjednik.

Samo jedna velika sila odvojila je u ovoj godini za vojna istraživanja i razvoj 11 milijardi dolara. Ako se tome doda da te poslove obavlja armija od 400.000 naučnika, prirodno je očekivati da se tim sredstvima i naučnim potencijalom mogu stvarati nova, do sada nepoznata borbena sredstva i usavršiti postojeća.

Trka u naoružanju velikih armija prenosi se i na armije malih zemalja. Bez obzira na svoje mogućnosti, i te zemlje moraju da povećavaju odbrambenu sposobnost da bi zaštitile svoju nezavisnost i slobodu.

Uporedo s jačanjem armija razvija se vojnonaučna misao, razvijaju se sve grane ratne vještine — strategija, operatika i taktika. Komande se spremaju i tehnički usavršavaju za iznalaženje najboljih načina za upotrebu složenih vojnih mehanizama.

Sva ta utakmica koju su nametnuli jaki, vodi se pod izgovorom borbe za mir.

Velike vojne grupacije u današnjem svijetu komandno su objedinjene i dobro organizovane. Po ukupnoj pripremljenosti, jačini i odnosu snaga one su u ravnoteži, što navodi na zaključak da je sve manje vjerovatan njihov međusoban sudar. Ali, to ne znači da će te snage izbjegavati i druge vrste sudara i oružanih sukoba. Naprotiv. One svuda gdje mogu da osvoje povoljnije pozicije nastoje da to ostvare, kako bi vojnički i politički bile nadmoćnije od svojih glavnih suparnika. Prema tome, izbjegava se opšti sudar, ali se traže mogućnosti za male, lokalne sudare i ostvarivanje uspjeha manjim agresijama, radi ostvarivanja opštih ciljeva.

Drugi vid naglašavanja vojnog činioca je održavanje mnoštva vježbi i manevara, kojima se s jedne strane uvježbava cijelokupan oružani potencijal, a s druge provjeravaju ratovodstvene doktrine i naučne postavke za razne oblike ratova. Takvi oblici se koriste i kao mјera za vršenje pritisaka i prijetnje, osobito manjim susjednim zemljama i armijama, a i za održavanje (često vještački) psihote straha i opasnosti po njihovu bezbjednost.

Iz toga se vidi da je vojni činilac u svijetu, pogotovo kada je riječ o naoružanju i količinama eksploziva, doveden na stepen kada prijeti opasnost da izmakne kontroli i da logici sile i nasilja podlegnu i oni koji to možda ne bi željeli.

Sljedeća osobenost sadašnjih prilika u svijetu je postojanje veoma razvijenih obavještajnih službi, sredstava za masovnu propagandu i indoktrinaciju, za razne oblike specijalnog rata — diverzije, pritiske i prijetnje oružjem — koji se primjenjuju kao prethodnica

rata i agresije. Treba stvoriti uslove za brzo postizanje ciljeva rata, kako bi se pojedine zemlje pa i svijet, doveli što prije pred svršen čin i kako bi se onemogućio organizovani otpor napadnutih osvajačkoj vojnoj sili i agresiji.

Svemu tome treba dodati veliku ekonomsko-finansijsku moć imperijalističkih snaga, koje su u stanju da razore i oslabe ekonomiku zemlje koju žele da osvoje. S druge strane, raspolaganje velikog naučno-tehničkog i tehnološkog potencijala obezbjeđuje im savremenu proizvodnju naoružanja u velikim serijama, preko čega one u nekim zemljama ostvaruju politički prestiž i uticaj. Zemlje izvoznice oružja i opreme, gotovo po pravilu, najviše ratnih sredstava prodaju u područja svojih strategijskih interesa (Persijski zaliv, jug Afrike, Bliski istok, itd.).

Zemlje i oružane snage koje se pripremaju za osvajanje tuđih teritorija razvijaju, shodno tim ciljevima, i svoju vojnu doktrinu, koja je agresivna i u službi je imperijalističkih i hegemonističkih težnji. Međutim, takve snage u svijetu svjesne su činjenice da je rat danas, kao što je i ranije bio, u najširim masama nepopularan oblik rješavanja međunarodnih problema. Zato svi oni koji teže osvajanju, i koji radi toga jačaju svoje oružane snage i spremaju se za rat, svoje namjere prikrivaju parolama o borbi za mir. A to u praksi znači: mir onakav kakav njima treba, u kome bi oni gospodarili drugima. Kakav je to mir za porobljene narode — o tome ne treba ni govoriti.

Strategija imperijalističkih snaga se ne mjenja, ona se prilagođava situaciji. Agresivne akcije prenose se s područja na područje, po pravilu na ključne regije njihovih političkih i vojnih interesa. Prvo se pokušavalo da se nešto postigne na Dalekom i, kasnije, na Bliskom istoku, a sada se žarišta otvaraju u raznim područjima Afrike i drugdje.

Nasuprot osvajačkim i imperijalističkim snagama u svjetskim razmjerama, svi progresivni Ijudi i pokreti, pogotovo nesvrstane zemlje, ustali su protiv politike koja zasniva svoju snagu na vojnoj sili, ustale su protiv osvajanja tuđih teritorija i porobljavanja drugih naroda.

Zbog takvog svog stava, posebno su stalno na udaru imperijalističkih snaga nesvrstane zemlje, koje će, osobito Jugoslavija, ubuduće biti izložene još većim prijetnjama i pritiscima. Do toga dolazi zbog aktivnosti nesvrstanih i svih drugih progresivnih snaga čijom akcijom je došlo do razvoja pozitivnih kretanja u svijetu, a čime je zadat snažan udarac imperijalizmu, kolonijalizmu i drugima koji teže da ostvare hegemoniju i dominaciju u svjetskim razmjerama.

Iako progresivne snage nastoje da se suzbije politika sile i rata, ne smije se zaboraviti to da pobornici te politike nisu poraženi. Na-protiv, oni su još moćni, jer raspolažu velikim materijalnim sredstvima. Zato se mora stalno i uporno voditi borba protiv snaga rata i agresije. Vojno-politička situacija u svijetu neće se brzo poboljšavati, što potvrđuju pregovori o razoružanju i vojno dezangažovanje, koji se godinama ne miču s mrtve tačke. Iz svega toga se vidi da se mora biti borbeno mobilan na svim sektorima društvenog razvoja, i da moramo još upornije povećavati svoju borbenu moć i odbrambenu snagu zemlje. Takođe pozdravljamo svaku aktivnost u pravcu jačanja fronta nesvrstavanja, uspješne brane svim oblicima rata i agresije.

Ipak, dosadanja praksa uči da, uporedo s rastom vojne sile i njene uloge, treba očekivati da će sve više rasti i snage mira i progrusa. Svi oni koji ne žele rat angažovaće se u borbi protiv takvog apsurda u svijetu — protiv trošenja basnoslovnih sredstava radi uništenja ljudi — osvajanja koja ne mogu biti dužeg vijeka.

Naša zemlja će se, kao i do sada, boriti za mir i mirno rješavanje svih pitanja, za razoružanje i dosljedno poštovanje međunarodnih sporazuma. Jednom riječi, mi smo za to da se zaustavi trka u naoružanju i da se sva pitanja s tim u vezi vrate pod okrilje Ujedinjenih nacija. Svjesni smo da je to jedini put da dođu do izraza stavovi i interesi svih, i malih i velikih država, a bez toga nema mira i bezbjednosti.

Kad je riječ o odbrambenoj bezbjednosti naše zemlje polazimo od odluka X kongresa SKJ i stavova druga Tita da se u odbrani nezavisnosti naše zemlje i njene bezbjednosti moramo osloniti, prije svega, na vlastite snage i sredstva. Uostalom, to strategijsko opredjeljenje naše zemlje i Partije, to naše istorijsko iskustvo potvrđivano je i potvrđeno u našem oslobođilačkom ratu i poslije njega. Ono nas uči da je teško sačuvati slobodu i nezavisnost ako narod nije spremna da ih brani. To naše iskustvo je od izvanrednog značaja i za budućnost. Koristeći se njime, zaključujemo da moramo mobilisati sve društvene snage, vojnički ih organizovati, obučiti i svestrano pripremiti. Snažnom agresoru i totalnoj agresiji možemo se oduprijeti samo tako — angažovanjem svih društvenih snaga i materijalnih sredstava.

Prema tome, slijedeći politiku i stavove SKJ i druga Tita vidimo da bezbjednost našeg samoupravnog socijalističkog društva zavisi od odbrambene sposobnosti i borbene spremnosti našeg društva u cje-

lini, a posebno borbene spremnosti njegovih oružanih snaga i rješenosti da se organizovano suprotstave eventualnom agresoru, bez obzira na vrstu agresije.

Kad govorimo o odbrambenim mjerama koje smo preduzeli i koje sada preduzimamo polazimo od toga da je geostrategijski prostor koji zauzima naša zemlja veoma zanimljiv u vojnom odnosu snaga velikih vojnih grupacija. Polazimo, zatim, od toga da u našoj zemlji razvijamo samoupravni socijalistički sistem, da smo izvan i protiv blokovskih grupacija, i da se u borbi za mir i progres oriontiramo na politiku nesvrstavanja. Svi ti činioци utiču na formiranje političkih a samim tim, razumljivo, i vojnih odnosa osvajačkih snaga prema našoj zemlji, zbog čega je ona bila i biće objekt ugrožavanja.

Snaga naše odbrane, kao što je rekao drug Tito, zasniva se na snazi našeg društva. Ostvarujući odluke X kongresa, SKJ je postigao, to možemo s pravom tvrditi, velike društvene pobjede. Uspjeli smo da ostvarimo političku stabilizaciju, ojačamo idejno-političko jedinstvo i postignemo veliki napredak u razvoju industrije, poljoprivrede, energetskih sistema i druge infrastrukture, kao i u izgradnji putne mreže, aerodroma, luka itd.

Sva ta i druga djelatnost — kulturna, prosvjetna, informativna — učinila je da se naš društveni socijalistički samoupravni sistem razvija kontinuirano i da istovremeno poboljšavamo standard radnih ljudi.

Naša praksa potvrđuje da je i naša konцепција ONO, sa stanovišta njenog ostvarivanja, postala sastavni dio našeg opštег razvoja. Tome je doprinio razvoj socijalističkih samoupravnih odnosa u svim područjima, kao i druga društvena zbivanja, osobito ekonomska stabilizacija, ostvarivanje Zakona o osnovama društvenog planiranja i Zakona o udruženom radu, a to su bitne pretpostavke i osnova samorganizovanja društva za odbranu na osnovama konцепције ONOR-a. Na tim se osnovama razvija i naša doktrina opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

Zbog položaja Jugoslavije, njene nesvrstane politike i zato što gradi socijalizam na samoupravnim osnovama, oni koji teže osvajaju intenzivno sprovode obavještajnu djelatnost protiv nje radi istraživanja i procjenjivanja. Mi to znamo ali nas to ne uzbuduje, to je praksa svih osvajača. Svako ko podje na našu zemlju je agresor, a mi znamo njegove namjere, znamo i svoje snage i mogućnosti.

Da bismo zaštitili svoju bezbjednost i povećali odbrambenu sposobnost, mi pratimo naoružanje svih savremenih armija u svijetu. Znamo s kakvim bismo se naoružanjem sučelili ako bi neko pokušao

da ostvari neku vojnu provokaciju ili agresiju. Takođe, pratimo vojnu nauku savremenih armija, pa znamo koja bi vojna doktrina mogla biti primijenjena na našem ratištu.

Znajući sve to, mi organizovanju našeg društva za odbranu prilazimo s najvećom ozbiljnošću. To sadašnja vojno-politička situacija nalaže. Može se reći da danas nema organizacije udruženog rada, mjesne zajednice ili druge samoupravne organizacije i zajednice na kojima počiva naše samoupravno društvo gdje pitanja pripreme za odbranu i zaštitu nisu u ovoj ili onoj mjeri prisutna gdje nije postignut određen stepen pripremljenosti za odbranu zemlje.

Može se danas ovdje reći i to da su pripreme u društveno-političkim zajednicama postale sveobuhvatnije i konkretnije. Ono što je osobito dobro jeste da u tom radu sada ima više kritičnosti i realizma, da pripreme sve više odgovaraju realnim mogućnostima i materijalnim uslovima. To nam jamči da ćemo postizati još veće uspjehe. Svakodnevno se zapaža sve bolje uklapanje društvenih struktura u odbrambeni mehanizam zemlje.

To se posebno odnosi na oružane snage. Osim toga što se sistemske i planske snabdevaju savremenim oružjem, obuci se poklanja potrebna pažnja kako bi ga oružane snage što uspješnije upotrijebile u odbrani zemlje. One se spremaju da u slučaju agresije mogu uklopiti u odbrambeni mehanizam sve ljudske i materijalne izvore u našoj zemlji.

U proteklom razdoblju je borbena spremnost oružanih snaga, a posebno JNA, bila najpreča briga i zadatak cijelokupnog sastava oružanih snaga, organizacija SKJ i svih drugih činilaca od kojih zavisi naša sposobnost za odbranu. Značajno je i to da u izgrađivanju oružanih snaga sve više učestvuju i sarađuju sve društvene strukture.

Jugoslovenska nauka i industrija su sve više u mogućnosti da proizvode sve bolje oružje i opremu. Naša usmjerenošć na sopstvenu nauku i industriju znatno nam pomaže u bržem naoružavanju savremenim borbenim sredstvima.

Zahvaljujući predanom radu starješinskog sastava i vojnika koji usmjeravaju komande, SKJ i omladinska organizacija, danas imamo u vojnostručnom pogledu sasvim dobro obučen i naoružan vojni mehanizam, spreman da prihvati sve vidove borbenih dejstava i da organizovano, zajedno sa svim snagama društva, vodi borbu pobjednosno protiv eventualnog agresora. Možemo reći da su naše oružane snage danas bolje naoružane, obučene, komandno uvježbane i za borbu znatno bolje osposobljene nego što su bile juče. Isto tako, možemo reći da one nikad nisu bile tako idejno-politički jedinstvene kao što su sada.

Međutim, nije značajno samo to što smo postigli u pogledu svremenijeg naoružavanja i opremanja, poboljšanja obuke, mobilizacijskog i regrutnog sistema i materijalnog obezbjeđenja oružanih snaga. Premda je i sve to bitno, još su značajniji rezultati postignuti u odnosima među ljudima, kako između starješina i vojnika, tako i između starješina. Te odnose treba i dalje njegovati i izgrađivati, i oni moraju biti do kraja vojnički i drugarski.

I dalje treba činiti sve da se u Armiji čovjek osjeća kao u velikoj borbenoj porodici u kojoj odnosi moraju biti zasnovani na redu i disciplini, ali koji se temelje na poštovanju čovjeka — ljudske ličnosti. Svaki je čovjek vrijednost za sebe i on se mora poštovati i uvažavati.

Takođe treba istaći da smo u afirmisanju starješinskog poziva dosta uradili. Postignuta je sigurnost i stabilnost vojnog poziva. Regulisali smo to da razvoj u vojnoj službi zavisi od rezultata rada.

Nastojali smo da, što je moguće više, odstranimo subjektivizam u kadrovskoj politici. Toga radi smo obrazovali kadrovske komisije koje treba da se brinu o svim statusnim pitanjima starješina: napredovanju, školovanju, premještajima, dakle, da rješavaju sva pitanja koja se tiču kadrovske politike.

Ubuduće moramo raditi još više u pravcu dalje izgradnje i jačanja naših oružanih snaga i povećavanja borbene spremnosti društva. Osobito je značajno to što se pokušava da se Jugoslavija slablji iznutra, da se njena unutrašnja stabilnost nagriza i razara metodama i oblicima specijalnog rata. Kao što je poznato, snage koje vode »specijalni rat« nisu male i zato ih ne smijemo potcenjivati. Bez obzira na to što se primjenjuju perfidne i najcrnje metode u obavještajno-izviđačkim, finansijskim, političkim, naučnim i drugim oblicima specijalnog rata, one neće biti uspješne ukoliko su SKJ, naše društvo i njegove oružane snage jedinstveni, i ako su borbeno spremne da im se suprotstave. A mi to danas jesmo.

Spremamo se i obučavamo da bismo uvijek i u najvećem stepenu bili jaki i borbeno spremni, a onda nikad nikom neće pasti na pamet da nas napadne. Naš cilj je spriječavanje agresije.

Poznato je da je jaka i stabilna Jugoslavija, osim toga što čuva slobodu i nezavisnost svojih naroda i narodnosti, činilac stabilnosti mira u ovom dijelu svijeta.

U izgradnji našeg društva na temelju stavova X kongresa i u ostvarivanju kontinuiteta revolucije, SKJ je imao i ima odlučujuću ulogu.

Ukupni rezultati postignuti u društvenom razvoju naše zemlje svjedoče o tome da su nam putevi dobro trasirani i da s većim za-

laganjem možemo postići još više. Ne treba očekivati da neće biti problema i prepreka u ostvarivanju ciljeva. Njih je bilo sve vrijeme našeg razvoja i mi smo na to naučili. Uostalom, u savlađivanju teškoća komunisti se prekaljuju i ospozobljavaju da u svim prilikama pronalaze najprikladniji izlaz i rješenje.

Snage koje su i dosad ispoljavale agresivne težnje prema našoj zemlji nastojaće da spriječe i naš dalji uspješan razvoj. One će pokušavati da stvore nezadovoljstvo i teškoće na putu našeg razvoja, da podstiču nacionalizam, pokušaće da slabe naše jedinstvo, činiće sve da stvaraju ekonomski probleme i da nas što više ometu u našem razvoju.

Te snage, bilo da su spoljašnje ili da su to pojedinci i grupe u zemlji, i do sada su nastojale da zakoče naš razvoj, ali u tome nisu uspjele jer su naišle na jednodušan otpor svih radnih ljudi i cijelog SKJ. Ubuduće treba još više da razvijamo idejno-političku borbu i da već u začetku spriječavamo svaku takvu negativnu akciju. Težište naše aktivnosti treba da bude u političkoj bici.

Komunisti u JNA imaju trajnu obavezu da se stalno angažuju u ostvarivanju zadataka kojima se postiže veća sposobnost i efikasnost oružanih snaga i društva za odbranu u cjelini. Da bi se to postiglo, sav starješinski sastav, svi komunisti u JNA, moraju još više da učestvuju u izgradnji društva. Politička aktivnost mora da bude znatno veća, treba raditi svuda — u mjesnim zajednicama, interesnim zajednicama, savjetima, komisijama — svuda treba sudjelovati u društvenoj izgradnji. Mislim da je suvišno naglašavati da što smo politički jedinstveniji i ekonomski jači, da smo i odbrambeno sposobniji.

Ne smije se dozvoliti da se stoji po strani i kritikuje da nešto nije dobro, već se treba boriti da bi se ono što nije dobro mijenjalo. To se odnosi kako na angažovanje u izgradnji samoupravnog socijalističkog društva tako i na sudjelovanje u izgradnju oružanih snaga i sistema ONO.

Složićemo se da su to veoma važni zadaci svih komunista, pa i nas u JNA.

U izgradnji oružanih snaga zadaci se izvršavaju planski i organizovano. Zadatak je da još potpunije i skladnije modernizujemo oružane snage, zatim da usmjerimo naučne i razvojne kapacitete čija je djelatnost dugoročna i da pospješimo razvoj vojne industrije i uvećamo njene mogućnosti.

Očekujemo da će oružane snage dobiti znatan assortiman nove tehnike u tom razdoblju: avione, brodove, rakete, oklopne transpor-

tere, artiljerijska protivoklopna i protivavionska oruđa, inžinjериjska sredstva, sredstva veze, ABH i drugo.

U daljoj pripremi oružanih snaga za odbranu moramo stalno voditi računa o razvoju i unapređenju unutrašnjih odnosa. Tu mislim, prije svega, na izgradnju moderne organizacije, efikasnijeg sistema rada, na preciznu mobilizaciju, svestranu obuku, izgrađivanje i školovanje kadra, itd. Posebno treba nastojati da stalno modernizujemo naš vojnoškolski sistem, radi podizanja visokostručnog kadra. Ne smijemo zaboraviti da nema moderne armije bez odgovarajućeg kadra, a to znači da on mora odgovoriti njenom tehničkom i tehnološkom razvitu. Moramo sebi stalno postavljati pitanje — da li nam je obrazovanje kadra uvjek uskladeno sa razvitkom nauke i tehnike.

Ne manje se moramo starati o izgradivanju naše vojno-naučne misli, kako u pogledu razvoja strategije, operatike i taktike, tako i ostalih nauka koje su od interesa za odbranu zemlje, a to su tehničke, medicinske, pravne i druge oblasti.

Zbog svega toga svi komunisti u JNA, a posebno u najvišim ustanovama i školama, moraju se ideološki i stručno uzdizati. Sav armijski sastav mora još više stručno vladati svojom djelatnošću. Odbrana zemlje je previše ozbiljan posao da bi se mogla trpeti osrednjost, nestručnost, nezalaganje ili nepoznavanje posla kojim se bavimo.

Komunisti moraju i sebe i cijeli armijski sastav, cijelo naše društvo, pripremiti za težak, surov obračun, ako bi došlo do agresije. Oni se moraju sposobiti da taj sudar izdrže, oni u tom sudaru mogu i moraju pobjediti.

Za takav trenutak naši narodi moraju biti pripremljeni i organizovani, tako da se mogu uklopiti u opšti napor — da pomažu u oružanoj borbi i da u njoj učestvuju. Zato je potrebno sistem ONO dalje razrađivati i pripremati cijelo društvo.

Komunisti u JNA moraju se neprekidno u tom pravcu pripremati i obučavati. Svojim znanjem, stručnošću, ispravnim odnosom prema vojnicima i narodu steći će potreban autoritet, samopouzdanje i povjerenje. Stati na čelo jedinice, povesti ljudi u oružanu borbu i odgovarati za njihove živote, može samo kompletna ličnost, čovjek kojeg krase najljepše vrline, koji se odlikuje hrabrošću i uvjek i na svakom mjestu je primjer.

Takve komuniste — starješine treba izgrađivati. Treba izgrađivati kompletne starješine, vojnostručno osposobljene, politički odgovorne, spremne da se nose s problemima i da se u tom radu čeliče, koje teškoće neće zaustaviti i prisiliti da čekaju rješenja od drugih,

nego takve koji će samoinicijativno ulaziti u okršaje. Moramo stvarati starješine koje ne znaju za demoralizaciju, za zamor, koje stalno teže za novim, koje ne obuzima osjećanje samozadovoljstva već takve koje će stalnim rješavanjem problema izgrađivati svoje jedinice i unapređivati svoj rad i sebe same.

Mnogo više truda moraju komande i partijske organizacije tu uložiti. Mora biti više razgovora — dodira, opipljivog političkog rada, više pomoći ljudima, ali od ljudi treba više i tražiti. Ne smije se čekati da se zapada iz greške u grešku pa da se reaguje kad je već kasno.

U svemu tome, kao i u još većoj stručnoj izgradnji, moraju se angažovati komande i partijske organizacije.

Naša snaga je u ljudima, ali ljudima Titovog kova, radnim, odgovornim, disciplinovanim, s visokim stručnim znanjem i bliskim čovjeku. To treba da je pravac našeg rada u izgrađivanju još čvršćeg moralno-političkog stanja i borbene spremnosti naših vojnih kolectiva.

